

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ФЕДОРОВ ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 343.9:004

**ДИСЕРТАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів

мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.В.Федоров

Науковий керівник –
Оболенцев Валерій Федорович,
кандидат юридичних наук,
доцент

Харків – 2024

АНОТАЦІЯ

Федоров О.В. Інформаційні методики дослідження злочинності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2024.

Дисертацію присвячено теоретичним і практичним аспектам застосування інформаційних методик дослідження злочинності за результатами вивчення історії поглядів на злочинність, вітчизняної кримінально-правової доктрини України, системного аналізу науки криминології та світової практики антикриміногенної інформаційно-аналітичної діяльності.

У першому розділі стверджується, що проблема суспільно небезпечної поведінки є предметом уваги людства вже декілька тисячоліть – з часів формування прадавніх держав. У дисертації розглянуто генезис теорій злочинності від античних часів до сучасності. Підкреслюється їх різноманіття від догматичних до наукових. Визначено основні криминологічні теорії про злочинність, її причини, антикримінальні заходи. Встановлено, що розуміння злочинності відповідало рівню знань про навколишній Світ відповідних історичних періодів.

Розкрито догматичні та теологічні теорії злочинів, які стверджували фаталістичну визначеність заборонених вчинків.

Виокремлено філософські та просвітницькі концепції, обґрунтування яких здійснювалося за результатами спостережень та логічних міркувань.

Наведено різноманіття наукових теорій злочинності, серед яких вбачається найбільш ґрунтовним позитивістський підхід. Щодо нього виокремлюється декілька спрямувань: 1) антропологічний напрям; 2) соціологічний напрям; 3) комплексний напрям; 4) психоаналітичний напрям. На прикладах показано, як різноманіття теорій злочинності в різні історичні періоди обумовлювали доволі різні запобіжні заходи.

У роботі стверджується, що хоча до цього часу й не сформульовано універсальну теорію злочинності, втім теоретичні напрацювання є чинником формування вітчизняної кримінально-правової доктрини. Підкреслено, що сучасна кримінально-правова доктрина України ґрунтується на визнанні демократичних цінностей нашого суспільства як культурного «продукту» української нації. Демократичні цінності – це передусім свобода, рівність, справедливість, плюралізм, толерантність, верховенство права й повага до гідності особи та громадянських прав і свобод. Окреслено, що базові засади їх безпеки закріплені в Конституції України. Сутність злочинних посягань визначено нормами Особливої частини Кримінального кодексу України і має принципове значення для пошуків у кримінології, через те, що так визначається об'єкт кримінологічних досліджень. Стверджується, що розуміння охоронюваних цінностей та складових елементів злочинної діяльності, визначених статтями Кримінального кодексу України, обумовлює вибір інформаційних методик дослідження злочинності.

У другому розділі дисертації визначено функціонал, класифікаційні та інші практично-значущі характеристики інформаційних методик дослідження злочинності. За результатами системного аналізу визначено види проблем системи кримінології та засоби їх вирішення за допомогою інформаційних методик дослідження злочинності.

Запропоновано власне визначення методології – це концептуальні засади засобів (методів) пізнання та перетворення дійсності, розроблені в науковий спосіб. Розкрито методологічні засади вітчизняних кримінологічних досліджень. Обґрунтовано застосування системного підходу в якості методології наукової діяльності. Аргументовано розуміння кримінологічної науки як системного об'єкту у системному Світі. Стверджується, що сутність кримінології являє собою двоєдину цілісність наукової діяльності (пошуку) та наукового результату, де діяльнісна складова – це процедура отримання нових знань, а результативна складова – це результат наукової діяльності у формі знань (інформації). Стверджується практична кримінологія як сфера поєднання

теоретичних напрацювань та практичного їх використання у правоохоронній діяльності.

Окреслено методологічну сутність системного аналізу, обґрунтовано можливість його застосування щодо сфери кримінології як системного об'єкта системного Світу. Метою кримінологічної науки обґрунтовано нові знання про її предмет. Предметом кримінологічної науки визначено: 1) інструментарій кримінологічних досліджень; 2) злочинність; 3) детермінацію злочинності; 4) особу злочинця; 5) механізм індивідуальної злочинної поведінки; 6) запобігання злочинності. Щодо злочинності розкрито погляди сучасних вітчизняних науковців, окреслено проблему її розуміння як системи. Досліджено сучасні теорії детермінації злочинності, розкрито системний характер цих процесів. Визначено сутність категорії «особа злочинця», окреслено системність цього явища. Наведено розуміння системної сутності механізму індивідуальної злочинної поведінки. Окреслено різноманіття теорій запобігання злочинності, виокремлено системність правоохоронної практики. Доведено: розуміння мети, призначення, функцій кримінології та її предмета визначає особливості використання інформаційних методик дослідження злочинності.

Призначенням системи кримінології визначено: 1) встановлення кримінологічних знань (інформації) про предмет цієї науки; 2) опис її предмета; 3) пояснення отриманої інформації; 4) інформаційний прогноз щодо стану досліджуваних об'єктів.

Функціями кримінологічної науки визначено методи та методики кримінологічних досліджень, оскільки саме з їх застосуванням реалізується призначення цієї сфери наукового пізнання і саме через них кримінологічна наука функціонує.

Інформаційні методи дослідження злочинності визначено як способи виявлення, опису, пояснення та прогнозу криміногенних процесів із застосуванням інформаційних технологій.

Інформаційні методики досліджень злочинності визначено як об'єктоспрямовані варіанти комплексного використання інформаційних методів

виявлення, опису, аналізу та прогнозу криміногенних явищ.

В інформаційному (віртуальному) аспекті кордони кримінології окреслено межами знань щодо предмета цієї науки.

Зовнішнім середовищем для системи кримінологічної науки визначено сучасне українське суспільство в його матеріальному аспекті (люди та їхні дії – правомірні та протиправні), та в аспекті суспільної свідомості (культура й кримінальна субкультура).

Контекстом системного аналізу системи кримінології стверджується безмежне різноманіття невідомої інформації про предмет цієї сфери наукового пізнання. Звертається увага на латентність криміногенних явищ та обмеженість пізнавальних ресурсів дослідників, глобалізацію та цифровізацію цивілізаційних процесів.

У роботі розкрито сутність поточних проблем кримінологічної науки. Виокремлено їх види: 1) проблема впливу зовнішнього середовища на систему; 2) проблема впливу системи на зовнішнє середовище; 3) проблеми внутрішнього стану системи (щодо елементного складу, структури, функцій, процесів і т.ін.). Запропоновано вдосконалене використання інформаційних методик дослідження злочинності задля вирішення цих проблем.

Проведено історичний, предметний (морфологічний), функціональний та інформаційний аналіз системи кримінологічної науки. В інформаційному аналізі розкрито методи кримінології, за якими функціонує кримінологічна інформація – методи виявлення, опису, пояснення та прогнозу. Згідно з теорією системного аналізу щодо них розкрито: 1) зовнішні об'єкти; 2) завдання; 3) сховища даних; 4) інформаційні потоки. Досліджено особливості показників злочинності, якими фіксуються кримінологічні дані.

Здійснено класифікацію кримінологічної науки як системи.

Розкрито засади теорії моделювання як інформаційної методики кримінологічних досліджень. Як приклад створено модель кримінологічної науки із застосуванням інформаційної методики IDEF0-моделювання та програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io. Запропоновано

розглядати терміни, що застосовуються у кримінології, як вербальні моделі явищ при застосуванні інформаційних методик дослідження злочинності.

У третьому розділі дисертації досліджено інформаційну складову діяльності суб'єктів запобігання злочинності – правоохоронних органів. Встановлено, що тут інформація є, по-перше, елементом координаційних процесів, по-друге – ресурсом, завдяки якому реалізується компетенція правоохоронних органів.

Розкрито досвід використання інформаційних методик дослідження злочинності в аналітичних інструментах вітчизняних правоохоронців.

Наведено рівні аналітичної діяльності правоохоронців, де використовуються інформаційні методики дослідження злочинності: 1) оперативний аналіз; 2) тактичний аналіз; 3) стратегічний аналіз.

Висвітлено методологічні засади та практику використання «штучного інтелекту» в інформаційних методиках дослідження та запобігання злочинності. Стверджується, що методики дослідження злочинності з використанням «штучного інтелекту» є дослідницькою функціональною основою так званих «аналітичних інструментів» правоохоронців. «Аналітичним інструментом» розуміється поєднання методики, технічного засобу та програмного продукту, за допомогою яких виконується певна аналітична функція (операція). Проаналізовано застосування інформаційних методик дослідження злочинності у вітчизняних та закордонних аналітичних інструментах. Приділено увагу небезпеці використання технологій «штучного інтелекту» у правоохоронній діяльності, запропоновано методи її мінімізації. Окреслено перспективи розробки та використання аналітичних інструментів на базі інформаційних методик вивчення злочинності.

Представлена робота є новітнім вітчизняним кримінологічним напрацюванням щодо теорії та практики застосування інформаційних методик дослідження злочинності. Її новизна визначається декількома обставинами.

Уперше:

– визначено функціонал, класифікаційні та інші практично-значущі характеристики інформаційних методик дослідження злочинності у системі

кримінологічної науки - як об'єктоспрямованих варіантів алгоритмічного поєднання інформаційних методів виявлення, опису, аналізу та прогнозу криміногенних явищ;

– запропоновано алгоритм системного аналізу кримінології задля визначення її системних проблем та інформаційно-технологічного моделювання;

– за результатами системного аналізу визначено мету кримінології (нові знання про предмет цієї науки), функції (методи та методики кримінологічних досліджень), призначення (встановлення кримінологічних знань (інформації), опис явищ її предмета, пояснення отриманої інформації та інформаційний прогноз щодо стану досліджуваних об'єктів), кордони (межі знань щодо предмета цієї науки), координаційні та субкоординаційні зв'язки у діяльності кримінологічних науково-дослідних установ; адаптивну та адаптуючу активність системи кримінологічної науки;

– визначено класифікаційні характеристики кримінології як системного об'єкту і встановлено, що це штучна, соціальна, відкрита, нелінійна, складна, багатофункціональна, імовірнісна, стільникова, дискретна, поведінкова цілеспрямована «добре організована» макросистема, що перебуває на стадії кризи;

– за допомогою інформаційної методики моделювання у нотації IDEF0 та програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io. створено змістовну пізнавальну модель науки кримінології;

– надано пропозиції щодо вирішення системних проблем науки кримінології з використанням інформаційних методик дослідження злочинності;

– надано пропозиції щодо вирішення системних проблем використання інформаційних методик дослідження злочинності у аналітичній діяльності правоохоронців під час оперативного, тактичного та стратегічного аналізу криміногенної ситуації.

Удосконалено:

– застосування системного підходу в кримінології у частині визначення елементного складу, системних проблем; вимог до мети цієї науки;

– аспекти методології кримінологічної науки, її функцій та джерел; запропоновано авторське визначення методології як концептуальних засад засобів (методів) пізнання та перетворення дійсності, розроблених в науковий спосіб; обґрунтовано перспективність методології системного підходу у дослідженнях злочинності з використанням інформаційних методик;

– засади вибору інформаційних методик дослідження злочинності з урахуванням сутності охоронюваних соціальних цінностей та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень;

– теоретичні засади методів кримінологічних досліджень, щодо них визначено зовнішній об'єкт, завдання, сховища даних, інформаційні потоки;

– теоретичні засади показників кримінологічної характеристики злочинності; показник «географія злочинності» запропоновано розуміти як показник, який у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності щодо окремих частин обраної території; показник «топографія злочинності» запропоновано розуміти як показник, що у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності у зв'язку з топографічними об'єктами; показник «екологія злочинності» запропоновано розуміти як показник, що у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності у зв'язку з екологічними об'єктами.

Набули подальшого розвитку:

– знання про історію розвитку теорій злочинності – від догматичних релігійних поглядів античних часів і до сучасних соціальних концепцій злочинної поведінки; щодо цього зроблено висновок про взаємозв'язок між науковим обґрунтуванням злочинності та нормативним визначенням кримінально караних дій у різні історичні періоди; встановлено, що універсальна теорія злочинності на цей час відсутня;

– обґрунтування системного характеру практичної кримінології як поєднання теоретичних напрацювань та практичного їх використання у правоохоронній діяльності;

– прогноз щодо перспективного розвитку кримінології у частині використання інформаційних методик дослідження злочинності;

– обґрунтування системності методів та методик дослідження злочинності, детермінації та заходів запобігання, особи злочинця та механізму індивідуальної злочинної поведінки;

– інформаційна методика моделювання системних об'єктів кримінологічних досліджень та правоохоронної практики у нотації IDEF0 з використанням програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io;

– наукове обґрунтування засад вдосконалення профільного законодавства з метою мінімізації небезпеки використання технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності під час застосування інформаційних методик дослідження злочинності; принципами такого вдосконалення пропонується вважати відповідальність, неупередженість, відстеження, надійність, підпорядкування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні твердження, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень з використанням інформаційних методик дослідження злочинності; підвищення ефективності кримінологічної науки;

- у нормотворчості – для вдосконалення нормативного регулювання інформаційних методик дослідження злочинності у науковій діяльності та правоохоронній практиці; забезпечення прав громадян в умовах цифрового суспільства;

- у правозастосовній сфері – для вдосконалення аналітичної діяльності правоохоронних органів;

- у навчальному процесі – для підготовки навчально-методичних видань, підручників, навчальних посібників та викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Правова статистика», «Криміналістика».

Ключові слова: злочинність; детермінація; інформація; інформаційний; інновації; Інтернет; кримінальний; кримінологія; методика; прогрес; системний підхід; цифровий; чинники; «штучний інтелект».

SUMMARY

Fedorov O.V. Information methods of crime research. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 "Law". - National University of Law named Yaroslav the Wise, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2024.

The dissertation is devoted to the theoretical and practical aspects of the application of information methods of crime research based on the results of the study of the history of views on crime, the domestic criminal law doctrine of Ukraine, the systematic analysis of the science of criminology and the world practice of anti-criminogenic information and analytical activities.

It is claimed that the problem of socially dangerous behavior has been the subject of humanity's attention for several millennia - since the formation of ancient states. The dissertation examines the genesis of theories of crime from ancient times to the present. Their diversity, from dogmatic to scientific, is emphasized. The main criminological theories about crime, its causes, the criminal and anti-criminal measures are defined. It was established that the understanding of crime corresponded to the level of knowledge about the surrounding world of the relevant historical periods.

Dogmatic and theological theories of crimes, which asserted the fatalistic determination of prohibited acts, were revealed.

Philosophical and educational concepts, the justification of which was carried out based on the results of observations and logical reasoning, are singled out.

The variety of scientific theories of crime is revealed, among which the positivist approach is considered the most effective. Regarding it, several directions are distinguished: 1) anthropological direction; 2) sociological direction; 3) comprehensive direction; 4) psychoanalytic direction. The examples show how the variety of theories of crime in different historical periods caused quite different rule-making regarding the prevention of illegal actions.

The work claims that although a universal theory of crime has not yet been formulated, historical experience has become a factor in the formation of domestic

criminal law doctrine. It is outlined that the modern criminal law doctrine of Ukraine is based on the recognition of the democratic values of our society as a cultural "product" of the Ukrainian nation. Democratic values are primarily freedom, equality, justice, pluralism, tolerance, the rule of law and respect for the dignity of the individual and civil rights and freedoms. It is outlined that the basic protected values and principles of their protection are enshrined in the Constitution of Ukraine. The essence of criminal offenses is determined by the norms of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine and is of fundamental importance for scientific research in criminology, as one of the objects of criminological research is determined in this way. It is claimed that the understanding of the protected values and the constituent elements of criminal activity defined in the articles of the Criminal Code of Ukraine determines the choice of informational methods of crime research.

The dissertation carried out a systematic analysis of the science of criminology with a definition of the functionality of information methods of crime research. The methodological principles of using a systemic approach in the study of criminology as a part of the systemic World are outlined.

The actual definition of methodology is proposed - it is the conceptual basis of the means (methods) of knowledge and transformation of reality, developed in a scientific way. Methodological principles of domestic criminological research are revealed. The experience of using the system approach in domestic criminology is disclosed, its application as a research methodology is substantiated. The understanding of criminological science as a systemic object is argued. It is claimed that criminology represents a dual essence of scientific activity and scientific result: the activity component is a procedure for obtaining new knowledge; the effective component is the result of scientific activity in the form of knowledge (information). The field of practical criminology is asserted as a combination of theoretical developments and their practical use in law enforcement activities.

The methodological essence of systemic analysis is outlined, the possibility of its application in the field of criminology as a systemic object of the systemic World is substantiated. The goal of criminological science is to substantiate new knowledge

about its subject. The subject of criminological science is defined as: 1) toolkit of criminological research; 2) crime; 3) determination of criminality; 4) the identity of the criminal; 5) mechanism of individual criminal behavior; 6) crime prevention. Regarding crime, the views of modern domestic scientists are revealed, and the problem of understanding it as a system is outlined. It is proposed to study crime as a "poorly organized" system and to model this phenomenon as a "black box". Modern theories of crime determination are studied, and the systemic nature of these processes is revealed. The essence of the category "person of the criminal" is defined, the systemic nature of this phenomenon is outlined. An understanding of the systemic essence of the mechanism of individual criminal behavior is presented. The diversity of theories of crime prevention is outlined, the system of law is highlighted.

The purpose of criminology is: 1) criminological knowledge (information); 2) description of its subject; 3) explanation of the received information; 4) informational forecast regarding the state of the investigated objects.

The methods and techniques of criminological research are defined as the functions of criminology.

Information methods of crime research are ways of identifying, describing, explaining and forecasting criminogenic processes using information technologies.

Information methods of crime research are object-oriented variants of the complex use of information methods for detection, description, analysis and forecasting of criminogenic phenomena.

The boundaries of criminology are defined by the boundaries of knowledge regarding the subject of this science.

The external environment for the system of criminological science is defined as modern Ukrainian society and public consciousness.

The work reveals the essence of current problems of criminological science. Their types are distinguished: 1) the problem of the influence of the external environment on the system; 2) the problem of system influence on the external environment; 3) problems of the internal state of the system (regarding the elemental composition, structure, functions, processes, etc.).

A historical, subject (morphological), functional and informational analysis of the system of criminological science was conducted. The methods of criminology are disclosed in the information analysis.

The classification of criminological science as a system has been carried out.

The foundations of the theory of modeling as an information method of criminological research are revealed. A model of criminological science was created using the IDEF0-modeling information method and Online Diagram Software draw.io.

The informational component of the activity of crime prevention subjects - law enforcement agencies - was investigated. It was established that here information is, firstly, an element of coordination processes, and secondly, a resource, thanks to which the competence of law enforcement agencies is realized.

The experience of using information methods of crime research in the analytical tools of domestic law enforcement officers is revealed.

The levels of analytical activity of law enforcement officers, where information methods of crime research are used: 1) operational analysis; 2) tactical analysis; 3) strategic analysis.

The methodological principles and practice of using "artificial intelligence" in information methods of crime research and prevention are highlighted.

In work for the first time:

- an algorithm for the system analysis of criminology is proposed to determine its system problems and modeling;

- based on the results of the system analysis, is proposed the purpose of criminology, functions, purpose, boundaries, coordination and sub-coordination relationships in the activities of criminological research institutions; adaptive and adaptive activity of the system of criminological science;

- the classification characteristics of criminology as a system object are defined;

- the functionality of information methods of crime research in the system of criminological science is defined;

- with the help of the information modeling technique in the IDEF0 notation and the Online Diagram Software draw.io software. a meaningful cognitive model of the

science of criminology was created;

- proposals were made to solve the systemic problems of the science of criminology using informational methods of crime research;

- proposals were made to solve the systemic problems of using informational methods of crime research in the analytical activities of law enforcement officers.

Improved:

- the theory of the application of the systemic approach in criminology;
- the theory of the methodology of criminological science, its functions and sources;

- the principles of choosing information methods of crime research;
- the theory of criminological research methods, the external object, tasks, data repositories, information flows are defined in relation to them;

- theory of indicators of criminological characteristics of crime.

Acquired further development:

- knowledge of the history of the development of theories of crime;
- justification of the systemic nature of practical criminology;
- a forecast regarding the prospective development of criminology in terms of the use of information methods for crime research;

- substantiating the systematicity of methods and techniques of crime research, determination and prevention measures, the identity of the criminal and the mechanism of individual criminal behavior;

- information method of modeling system objects of criminological research and law enforcement practice in IDEF0 notation using Online Diagram Software draw.io;

- scientific substantiation of the principles of improvement of specialized legislation in order to minimize the danger of using "artificial intelligence" technologies in law enforcement activities during the application of information methods of crime research;

The practical significance of the obtained results is that the main provisions, conclusions and recommendations of the dissertation research can be used:

- in the scientific research field - for further scientific research using information

methods of crime research; increasing the effectiveness of criminological science;

- in rule-making - to improve the regulatory regulation of information methods of crime research in scientific activity and law enforcement practice; ensuring the rights of citizens in the digital society;

- in the field of law enforcement - to improve the analytical activity of law enforcement agencies;

- in the educational process - for the preparation of educational and methodological complexes, textbooks, teaching aids and teaching of the educational disciplines "Criminology", "Legal Statistics", "Criminalistics".

Keywords: criminality; determination; information; informative; innovations; Internet; criminal; criminology; method; progress; systematic approach; digital; factors; «Artificial Intelligence».

Список публікацій здобувача за темою дисертації.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Федоров О.В. Розуміння явища злочинності: від догматичних поглядів до наукових теорій. *Теорія і практика правознавства*. 2021. Вип. 2 (20). С. 225–239. doi: 10.21564/10.21564/2225-6555.2021.2.239724

2. Федоров О.В. Методологічне значення інформації для розробки заходів запобігання злочинності в системі інформаційного суспільства. *Теорія та практика правознавства*. 2022. № 1 (21). С. 69–84. doi: 10.21564/2225-6555.2022.21.257776.

3. Федоров О.В. Системний аналіз кримінологічної науки з метою вдосконалення інформаційних методик вивчення злочинності. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 10(24). С. 81–90. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)).

4. Федоров О.В. Застосування системного підходу у розробці та використанні інформаційних методик вивчення злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 425–429. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.68>.

5. Федоров О.В. Технології «Штучного інтелекту» у правоохоронній діяльності: досягнення, проблеми, перспективи використання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 7. С. 401–406. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/94>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Федоров О.В. Цифрова юриспруденція в умовах цифрової економіки України. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет-права* : зб. матеріалів Четвертої всеукр. Наук.-практ. конф. (Львів, 12 листоп. 2020 р.). Львів : Юрид. ф-т Львів нац. ун-ту ім. І. Франка, 2020. С. 146–148. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/zbirnyk_4_konf._LVIV.pdf.

2. Федоров О.В. Застосування технологій штучного інтелекту у системі кримінального аналізу RICAS. *Злочинці і жертви злочинів: матеріали ХХ всеукр. наук. конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених* (м. Харків, 16 листоп. 2020 р.). Харків: Юрайт, 2020. С. 673–676.

3. Федоров О.В. Латентність корупції та заходи її запобігання в сучасних умовах України. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Харків. 14 квіт. 2021р.). Харків: Юрайт, 2021. С. 482–484. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/zbirnik_14-kvitnya-2021.pdf.

4. Федоров О.В. Перспективи кримінологічної інформації в умовах цифрового суспільства та економіки України. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : зб. матеріалів ХХVII наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 182–184.

5. Федоров О.В. Інформаційні методики дослідження злочинності. *Джерела права в наукових юридичних дослідженнях* : тези доп. аспірант. кругл. столу за курсом «Форми (джерела) права» (м. Харків, 20–21 трав. 2021 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 115–118.

6. Федоров О.В. Злочинність у сфері трудових відносин. *Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. іноз. мовами (м. Харків, 27 травня 2021р.) / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2021. 251 с. С. 73–75

7. Федоров О.В. Особливості злочинності та заходів її запобігання в Україні у зв'язку із повномасштабною агресією РФ. *Юридична осінь 2022* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 17 листоп. 2022 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 211–212.

8. Федоров О.В. Антикорупційне реформування системи держави Україна. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 259–261.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. РОЗУМІННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОБ’ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА КОНЦЕПЦІЯ.....	14
1.1. Від догматичних поглядів до наукових концепцій – історичний досвід розуміння злочинного та злочинності.....	14
1.2. Сучасне розуміння сутності охоронюваних соціальних цінностей та пов’язаних із ними кримінальних правопорушень як передумова ефективного застосування інформаційних методик дослідження злочинності	26
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛУ, КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ПРАКТИЧНО-ЗНАЧУЩИХ ХАРАКТЕРИСТИК ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	40
2.1. Методологічні засади використання системного підходу в кримінології задля визначення функціоналу інформаційних методик дослідження злочинності	40
2.2. Системний аналіз кримінології задля визначення функціоналу інформаційних методик дослідження злочинності.....	49
2.3. Моделювання як інформаційна методика кримінологічних досліджень	114
Висновки до розділу 2.....	122
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	124
3.1. Організаційні засади практичного використання інформаційних методик дослідження злочинності	124

3.2. Досвід використання інформаційних методик дослідження злочинності в аналітичних інструментах вітчизняних правоохоронців	130
3.3. Методологічні засади використання «штучного інтелекту» в інформаційних методиках дослідження злочинності	136
3.4. Практика використання технологій «штучного інтелекту» в інформаційних методиках дослідження та запобігання злочинності.....	147
3.5. Небезпека використання технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності.....	154
Висновки до розділу 3.....	164
ВИСНОВКИ.....	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	173
ДОДАТКИ.....	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ДІПКП – Департамент інформаційної підтримки та координації поліції

ДНУ ІБП НАПрН України – Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

ЕІ – «емоційний інтелект»

ЄІС МВС – Єдина інформаційна система МВС

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні Сили України

ЗУ – закон України

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІНІП – Інформаційний портал Національної поліції України

ККУ – Кримінальний кодекс України.

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

НАПрН України – Національна Академія правових наук України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

Ст – стаття

Ш І – «штучний інтелект»

AI – Artificial Intelligence

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі історичного розвитку планетарної цивілізації відбувається формування постіндустріального суспільства. Створюється глобальне інформаційне середовище, в якому вирішального значення набувають інформаційні ресурси та знання. Цифрові технології дедалі більше охоплюють сфери суспільної комунікації та виробництва, стають невід'ємним атрибутом приватної сфери. Ефективність економічної конкуренції значною мірою визначається доступом до інформаційних застосунків, а інформація стає визначальним фактором безпеки та ефективності суспільної діяльності.

За наявності очевидного цивілізаційного прогресу, обумовленого цифровими технологіями, суттєвою проблемою людської спільноти залишається злочинність. При цьому шкода від злочинів, у яких використовуються новітні досягнення науково-технічного прогресу, стає дедалі масштабнішою. За даними європейських дослідників, річні втрати світової економіки від кіберзлочинності в 2020 р. оцінюються в 5,5 трильйона євро, що вдвічі більше, ніж у 2015 р. Так, лише за результатами кібератаки програми-вимагача WannaCry, яка відбулася у 2017 р., світова економіка втратила понад 6,5 мільярда євро.

Для українського суспільства проблема злочинності набуває особливого значення у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, яка супроводжується жахливими злочинами проти миру, безпеки людства, цивільної інфраструктури та екології.

Критичне масштабування процесів криміналізації потребує адекватної реакції суспільства. Системна реалізація попереджувальних заходів має ґрунтуватися на змістовних відомостях про об'єкти запобіжного впливу. Вказане робить вкрай актуальним розробку інформаційних методик дослідження злочинності відповідно до досягнень науково-технічного прогресу. Застосування таких технологій на практиці підвищить обізнаність суспільства про

криміногенні процеси, зробить запобіжні заходи цілеспрямованими, дозволить оцінювати їх результати.

Методологічні засади кримінологічної науки досліджено в роботах П. П. Андрушка, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьової, В.С. Батиргарєвої, А. М. Бойка, В. В. Василевича, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, М.В. Карчевського, О.Є. Користіна, О. М. Костенка, О.Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, І.Б. Медицького, М. І. Мельника, О.Є. Радутного, А. В. Савченка, І. К. Туркевич, Н.Є Філіпенко, А. Є. Фоменко, В.М. Шевчука, В.І. Шакуна, О.Ю. Шостко та ін. Окремі аспекти цифровізації кримінологічних досліджень розкрито у працях М.В. В'юника, Т.Є. Дунаєвої, О. Г. Колба, С.Ю. Лукашевича, В.В. Пивоварова, О.М. Подільчак, М. І. Хавронюка. Висвітлення методики досліджень є обов'язковою умовою дисертаційних робіт та фахових наукових публікацій.

Утім питання щодо теорії та практики інформаційних методик дослідження злочинності ще не стало предметом окремого наукового дослідження. Але ж окреслені вище обставини підтверджують актуальність обраної теми, її теоретичну і практичну значущість - таким чином мають бути забезпечені потреби практики в частині новітніх дослідницьких інструментів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджується із законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (від 11.07.2001 р. № 2623-III, в редакції від 13 січня 2024 р.), Антикорупційною стратегією України на період 2021 – 2025 р. (затвердженою законом України від 20.06.2022 р. № 2322-IX), Національною економічною стратегією на період до 2030 р. (затвердженою постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 03 березня 2021 року № 179). Робота виконана на кафедрі Кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, в межах фундаментального дослідження «Теоретичні і прикладні проблеми запобігання злочинності та

реформування державної кримінально-виконавчої служби в Україні» (номер державної реєстрації 0111U000958). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол №4 від 20 листопада 2020 р.)

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є отримання результатів у вигляді наукових висновків щодо вдосконалення практики застосування інформаційних методик дослідження злочинності при реалізації антикриміногенних заходів та у кримінологічних пошуках.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення таких завдань:

- дослідити основні теорії злочинності, сформовані у період від античних часів до сьогодення;
- визначити методологічні засади розробки та застосування інформаційних методик дослідження злочинності;
- за результатами системного аналізу визначити функціонал інформаційних методик дослідження злочинності у системі кримінології;
- визначити формати використання інформації у координаційній та аналітичній діяльності правоохоронних органів України;
- охарактеризувати практику застосування інформаційних методик дослідження злочинності у «аналітичних інструментах»;
- визначити перспективи розвитку інформаційних методик дослідження злочинності з урахуванням вдосконалення та потенційної небезпеки технологій «штучного інтелекту».

Об'єктом дослідження є суспільні відносини з приводу дослідження злочинності.

Предметом дослідження є інформаційні методики дослідження злочинності.

Методи дослідження обрано відповідно до мети та завдань дослідження, із урахуванням об'єкта й предмета дослідження. При підготовці дисертації використовувалися такі методи:

діалектичний (філософський) метод – для формулювання понять і визначень, тлумачення наукових термінів і приписів законодавства, інтерпретації статистичних даних (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 3.3, 3.4, 3.5);

системно-структурний метод під час узагальнення історичного досвіду розуміння злочинності та вітчизняної доктрини кримінального права (підрозділи 1.2, 1.2.);

методика системного аналізу – для дослідження системи науки кримінології з метою визначення функціоналу інформаційних методик дослідження злочинності (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3 та ін.);

метод інтерв'ю – для встановлення практики використання інформаційних методик дослідження злочинності у правоохоронній діяльності (підрозділи 3.1., 3.2. та ін.);

метод моделювання – для моделювання системи науки кримінології у нотації IDEF0 (підрозділ 2.3.);

метод вивчення документів – для встановлення даних зі статутних та програмних документів (підрозділ 2.1, 3.1);

порівняльно-правовий метод – для узагальнення історії нормотворчості щодо регулювання наукової діяльності в Україні (підрозділ 2.1);

метод експерименту – для дослідження застосунку з технологією «штучного інтелекту» ChatGPT-4 (підрозділ 3.3.).

Нормативно-правову базу дисертації становлять: Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, інше законодавство станом на 31 січня 2024 р.

Емпіричну базу дослідження становлять:

статистичні звіти про діяльність Національної академії правових наук України за період з 1998 р.;

результати інтерв'ю 2 експертів – фахівців у сфері застосування інформаційних методик дослідження злочинності;

статутні та програмні документи Національної академії правових наук України;

модель науки кримінології у нотації IDEF0;

ресурс ChatGPT;

«аналітичні інструменти» дослідження злочинності RICAS; DeepStateUA, Neuro-Identigraf , Clearview AI, SafetySmart, Maltego , IBM i2 Analyst's Notebook, CommandCentral, Palantir Gotham, SmartCOP, ePOOLICE .

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена робота є новітнім вітчизняним кримінологічним напрацюванням щодо теорії та практики застосування інформаційних методик дослідження злочинності. За її результатами сформульовано положення наукової новизни, що зводяться до такого.

Уперше:

– визначено функціонал, класифікаційні та інші практично-значущі характеристики інформаційних методик дослідження злочинності у системі кримінологічної науки - як об'єктоспрямованих варіантів алгоритмічного поєднання інформаційних методів виявлення, опису, аналізу та прогнозу криміногенних явищ;

– запропоновано алгоритм системного аналізу кримінології задля визначення її системних проблем та інформаційно-технологічного моделювання;

– за результатами системного аналізу визначено мету кримінології (нові знання про предмет цієї науки), функції (методи та методики кримінологічних досліджень), призначення (встановлення кримінологічних знань (інформації), опис явищ її предмета, пояснення отриманої інформації та інформаційний прогноз щодо стану досліджуваних об'єктів), кордони (межі знань щодо предмета цієї науки), координаційні та субкоординаційні зв'язки у діяльності

кримінологічних науково-дослідних установ; адаптивну та адаптуючу активність системи кримінологічної науки;

– визначено класифікаційні характеристики кримінології як системного об'єкту і встановлено, що це штучна, соціальна, відкрита, нелінійна, складна, багатофункціональна, імовірнісна, стільникова, дискретна, поведінкова цілеспрямована «добре організована» макросистема, що перебуває на стадії кризи;

– за допомогою інформаційної методики моделювання у нотації IDEF0 та програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io. створено змістовну пізнавальну модель науки кримінології;

– надано пропозиції щодо вирішення системних проблем науки кримінології з використанням інформаційних методик дослідження злочинності;

– надано пропозиції щодо вирішення системних проблем використання інформаційних методик дослідження злочинності у аналітичній діяльності правоохоронців під час оперативного, тактичного та стратегічного аналізу криміногенної ситуації.

Удосконалено:

– застосування системного підходу в кримінології у частині визначення елементного складу, системних проблем; вимог до мети цієї науки;

– аспекти методології кримінологічної науки, її функцій та джерел; запропоновано авторське визначення методології як концептуальних засад засобів (методів) пізнання та перетворення дійсності, розроблених в науковий спосіб; обгрунтовано перспективність методології системного підходу у дослідженнях злочинності з використанням інформаційних методик;

– засади вибору інформаційних методик дослідження злочинності з урахуванням сутності охоронюваних соціальних цінностей та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень;

– теоретичні засади методів кримінологічних досліджень, щодо них визначено зовнішній об'єкт, завдання, сховища даних, інформаційні потоки;

– теоретичні засади показників кримінологічної характеристики злочинності; показник «географія злочинності» запропоновано розуміти як показник, який у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності щодо окремих частин обраної території; показник «топографія злочинності» запропоновано розуміти як показник, що у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності у зв'язку з топографічними об'єктами; показник «екологія злочинності» запропоновано розуміти як показник, що у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності у зв'язку з екологічними об'єктами.

Набули подальшого розвитку:

– знання про історію розвитку теорій злочинності – від догматичних релігійних поглядів античних часів і до сучасних соціальних концепцій злочинної поведінки; щодо цього зроблено висновок про взаємозв'язок між науковим обґрунтуванням злочинності та нормативним визначенням кримінально караних дій у різні історичні періоди; встановлено, що універсальна теорія злочинності на цей час відсутня;

– обґрунтування системного характеру практичної кримінології як поєднання теоретичних напрацювань та практичного їх використання у правоохоронній діяльності;

– прогноз щодо перспективного розвитку кримінології у частині використання інформаційних методик дослідження злочинності;

– обґрунтування системності методів та методик дослідження злочинності, детермінації та заходів запобігання, особи злочинця та механізму індивідуальної злочинної поведінки;

– інформаційна методика моделювання системних об'єктів кримінологічних досліджень та правоохоронної практики у нотації IDEF0 з використанням програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io;

– наукове обґрунтування засад вдосконалення профільного законодавства з метою мінімізації небезпеки використання технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності під час застосування інформаційних методик дослідження злочинності; принципами такого вдосконалення пропонується

вважати відповідальність, неупередженість, відстеження, надійність, підпорядкування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень з використанням інформаційних методик дослідження злочинності; підвищення ефективності кримінологічної науки;

- у нормотворчості – для вдосконалення нормативного регулювання наукової діяльності з використанням інформаційних методик дослідження злочинності та правоохоронної практики; забезпечення прав громадян в умовах цифрового суспільства;

- у правозастосовній сфері – для вдосконалення діяльності правоохоронних органів;

- у навчальному процесі – для підготовки навчально-методичних комплексів, підручників, навчальних посібників з антикорупційних дисциплін і кримінології.

Апробація одержаних результатів дисертації. Одержані в ході дисертаційного дослідження висновки та узагальнення доповідались й обговорювались на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, а саме: «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права» (Львів, 12 листопада 2020 р.); «Злочинці і жертви злочинів» (м. Харків, 16 листопада 2020 р.); «Актуальні проблеми запобігання корупції» (м. Харків, 14 квітня 2021 р.); «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 30 квітня 2021 р.); «Форми (джерела) права» (м. Харків, 20–21 травня 2021 р.); «Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 29 травня 2021 р.); «Юридична осінь 2022» (м. Харків, 17 листопада 2022 р.);

«Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції» (м. Харків, 17 лютого 2023 р.).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і 8 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з них основний текст – 168 сторінок, список використаних джерел (348 найменувань) – 42 сторінки.

РОЗДІЛ 1

РОЗУМІННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА КОНЦЕПЦІЯ

1.1. Від догматичних поглядів до наукових концепцій – історичний досвід розуміння злочинного та злочинності.

У різноманітті проблем людської цивілізації проблема протиправної поведінки обґрунтовано вважається однією з найнебезпечніших. Війни, революції, техногенні катастрофи або мали кримінальні передумови, або ж, по суті, були криміналом. Мільйони загиблих, понівечені людські долі, майнова шкода, забруднене довкілля – такою є надвелика ціна кримінальної активності населення планети. Відтак задля самозбереження людство вимушене приділяти значну увагу злочинності. Узагальнення ж першоджерел дає підстави стверджувати про різноманіття теорій кримінальності, обумовлене відмінностями у їх аксіоматичних засадах та засобах доказового обґрунтування.

Догматичні погляди в розумінні та поясненні злочинності. Первинне усвідомлення людством сутності суспільно небезпечної поведінки відбулося у форматі догматичних постулатів ще за доісторичних часів. Тоді знання про навколишній Світ були мінімальними, а пояснення незрозумілих явищ ґрунтувалося на авторитеті надприродного з констатацією фактів небезпечного та забороненого. Попри всю свою доказову обмеженість догматичні постулати у період свого панування забезпечували профілактику заборонених дій. А деякі з них навіть пройшли крізь століття і трансформувалися в нормативні приписи.

Теологічні погляди сформувалися за часів первісних держав. Тоді знання людства про навколишній Світ були обмеженими, а наукові теорії ще не становили суттєву альтернативу релігійним догматам. Усі основні релігії так чи інакше висвітлювали проблеми неприйнятної (злочинної) поведінки, адже ці факти були поширеними і суттєво впливали на суспільне життя. Походження релігійних правил (законів) пов'язувалося з волею Бога, а оцінка неприйнятної поведінки обґрунтовувалося Його авторитетом. Хоча релігійні теорії й окреслювали

суспільні цінності та способи посягань проти них, тоді не йшлося про кримінальну протиправність в сучасному її розумінні.

Звертає на себе увагу різноманіття тлумачення причин та сутності заборонених дій в різних релігійних теоріях.

Наприклад, закони Ману (давньоіндійський збірник настанов релігійного змісту) встановлювали фаталістичний концепт життєдіяльності людини, зокрема протиправної: «28. Але який би напрям дій Володар спочатку не призначив кожному, лише той він безпосередньо приймає у кожному наступному створенні. 29. Що б він не призначив кожному при (першому) творінні, шкідливість чи нешкідливість, лагідність чи лютість, чесноту чи гріх, правду чи кривду, те безпосередньо чіплялося (згодом) до нього. 30. Як при зміні сезонів року кожен сезон сам по собі приймає свої відмітні ознаки, так само тілесні істоти (знову в нових народженнях) здійснюють свій (призначений) спосіб дії» [69].

У Старому Заповіті [289] теж стверджувався концепт фаталістичної гріховності людини, її шкідливості для себе та оточуючих. Витоки такої фаталістичності пов'язувалися з людською неповагою до встановлених правил: «І зростив Господь Бог із землі кожне дерево, принадне на вигляд і на їжу смачне, і дерево життя посеред раю, і дерево Пізнання добра і зла. <...> І наказав Господь Бог Адамові, кажучи: “Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра й зла не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш!”» Відповідно до цитованого першоджерела Адам та Єва не виконали заповіді Творця, започаткувавши, таким чином, людську практику порушень установлених правил.

Внутрішню гріховність як фаталістичне першоджерело забороненої поведінки можна побачити й в історії про Каїна та Авеля: «І зглянувся Господь на Авеля й на жертву його, а на Каїна й на жертву його не зглянувся. І сильно розгнівався Каїн, і обличчя його похилилось<...> І сталось, як були вони в полі, повстав Каїн на Авеля, брата свого, і вбив його» [289].

Декілька століть потому Тома Аквінський (лат. Thomas Aquinas) у розділі-питанні 83 своєї праці «Сума теології» (розпочатої в 1265) свободу волі людини

визначав як першоджерело поганих вчинків: «...людина має свободу волі, в іншому випадку поради, розпорядження, заборони, нагороди та покарання були б безглуздими. Свободна воля є причиною власного руху, оскільки через свою свободну волю людина рухається до дії» [76].

Аврелій Августин Іпонійський (Блаженний Августин; Aurelius Augustinus Hippoensis) у роботі «Сповідь», Книга 2, визначив суб'єктивний чинник у мотивації забороненої поведінки. «11. Отже, коли ми питаємо, яка була причина нищого вчинку, то звичайно годі відповісти на це запитання, доки не з'ясується, що нею була жадоба осягнути трохи з тих благ, які ми назвали нижчими, або страх перед їх втратою» [73].

Професор теології Яків Шпренгер (Jakov Shprenger) та католицький інквізитор Генріх Інститоріс (Genrih Institoris) видали у 1486 р. книгу «Молот відьом», де навели своє розуміння злочинця і його ознак, визначили сутність та причини злочинів. Вони, зокрема, твердили таке: «...ми можемо вирізнити чотири види проступків: 1) ті, що служать комусь на користь; 2) ті, що шкодять; 3) чаклунські та 4) природні. Першим видом проступків є такі, що вчиняються за допомогою добрих янголів. Другий вид відбувається за допомогою злих янголів... Чаклунськими проступками є такі, що вчиняються дияволом через посередництво відьом та чаклунів. Природні ж проступки залежать від впливу світил небесних, і саме від менш значущих із них. Цей вплив виявляється у смертності, неврожайності полів, градобитті тощо» [348]. Отже, у цьому випадку автори наголошували на фаталізмі людських вчинків (порушень) за стороннього впливу надприродних сил.

Філософські концепції в розумінні та поясненні злочинності. У працях мислителів Античності розуміння небезпечної людської поведінки ґрунтувалося на логічних міркуваннях щодо досвіду власних спостережень.

Платон (Πλάτων) у своїй праці «Закони» (354 рік до н. е.) визначав людський егоїзм причиною злочинів: «У душах більшості людей є первинне зло, найвеличніше з усіх зол... Але ж у кожному окремому випадку причиною всіх проступків людини є її надмірне самолюбство». При цьому мислитель наполягав

на здатності людини відрізнити добро і зло, виправлятися та утримуватися від порушень правил: «У людини немає нічого, що було б більше за душу здатне за своєю природою ухилятися від зла, розшукувати та знаходити найвище благо» [241].

Аристотель (Ἀριστοτέλης) у роботі «Нікомахова етика» (приблизно 335 рік до н.е.) твердив: «...відповідно, якщо від нас залежить, чи вчиняти вчинок, коли він гідний, то від нас самих залежить і не вчиняти його, якщо він недобрий...» [79, с. 105].

Просвітницькі концепції в розумінні та поясненні злочинності. Йдеться про утвердження класичних засад наукового розуміння злочинів та злочинності за часів так званого «класичного періоду» науки кримінології.

Щодо цього напряму показовою є праця Ч. Беккарія (C. Beccaria) «Про злочини та покарання» (1764). У поясненні причин та сутності злочинності автор убачав необізнаність щодо законів першоджерелом злочинності [91, с. 81]. Маємо звернути увагу й на оцінку чинника просвіти населення у протидії правопорушенням: «Чи бажаєте ви попередити злочини? Зробіть так, щоб просвіта йшла поруч зі свободою» [91, с. 233].

І. Кант (I. Kant) у праці «Релігія в межах тільки розуму» (1793) змістовно дослідив добро та зло як етичну сутність людини. Показовою є назва третьої глави згаданої роботи: «Людина за своєю природою зла» [158, с. 281]. Фактично він визначав суб'єктивну гріховність першоджерелом забороненої поведінки. При цьому щодо суперечності між сутнісною схильністю людини до зла та свободою її волі мислитель зауважував: «Як зла за своєю природою людина сама себе може зробити доброю, – не це вище за наше розуміння» [158, с. 291].

Дж. Бентам (J. Bentham) наполягав на свідомому виборі людини і окреслив модель процесу прийняття рішення злочинцем перед вчиненням злочину. Він зауважив, що злочинець у таких ситуаціях свідомо оцінює свої вигоди та витрати - імовірність покарання та страждань. У главі VII «Про людські дії взагалі» книги «Вступ до принципів моральності та законодавства» (1789) він окреслив

впливовість цих обставин щодо послідовності злочинних дій [92]. Так обґрунтовувалася раціональність поведінки правопорушників.

Г. В. Ф. Гегель (G. W. F. Hegel) вбачав проблему злочинності та об'єктивних передумов її існування в сутності правових приписів. Він стверджував, що злочин являє собою ту форму розвитку волі, в якій вона вступила у межах різниці між загальною в собі та одиничною для себе наявною волі [102, п.104]. Фактично ця теорія першоджерелом злочинності визначала конфлікт індивідуального та соціального.

Наукові концепції в розумінні та поясненні злочинності. Позитивістський підхід у поясненні злочинності, на наш погляд, має декілька спрямувань: 1) антропологічний напрям; 2) соціологічний напрям; 3) комплексний напрям; 4) психоаналітичний напрям.

1. Антропологічний напрям позитивістських концепцій у розумінні та поясненні злочинності.

Ч. Ломброзо (Ch. Lombroso) запропонував теорію біологічної схильності людей до вчинення злочинів. На його думку, за антропологічними ознаками (статура, форма черепа, антропологічні вади та ін.) можна виявляти злочинців, визначати їх типи. Свої погляди дослідник обґрунтовував значним емпіричним матеріалом, що став йому доступним у зв'язку з професійною діяльністю, адже він працював тюремним лікарем. Попри те, що ім'я Ломброзо в науці пов'язують саме з обґрунтуванням антропологічних чинників злочинної поведінки, він має значну кількість робіт щодо впливу на злочинність й інших факторів (геологічних, кліматичних, географічних та ін.) [192].

Ж.-Г. Тард (G. Tarde) у роботі «Порівняльна злочинність» (1886) окреслив антропологічні ознаки злочинців так званого «злочинного типу», і запропонував «теорію спадкування» злочинної поведінки [294, с. 11-12].

Г. Х. Годдард (H. H. Goddard) у книзі «Злочинець-імбецил» (1915) дослідив злочинні кар'єри та психічний стан злочинців і дійшов висновку, що кожна особа з психічними вадами є потенційним злочинцем [29].

Е. Подольські у 1955 р. опублікував своє дослідження «Хімічна основа злочинної поведінки» [52], в якому зробив висновок, що ендокринна система та хімічні речовини в тілі злочинця мають суттєве значення для формування злочинної поведінки. Тож попередження злочинів за допомогою хімічної терапії дослідник окреслив як перспективний напрям профілактики криміналу [52].

Концепція «гену злочинності». У статті «Агресивна поведінка, психічна ненормальність і чоловіча ХҮҮ» [37]. Патріція Джекобс (Patricia A. Jacobs) зі співавторами узагальнили факти зайвої Y-хромосоми в осіб, що виявляли надзвичайно агресивну поведінку. Автори стверджували, що серед досліджених агресивних злочинців чоловічої статі частина осіб із хромосомним відхиленням «ХҮҮ» є значно більшою порівняно з контрольною вибіркою законослухняних громадян. За радянських часів концепція біологічних причин протиправної поведінки, а отже й злочинності, знайшла свій вияв у роботах Ноя І.С. [212] Дослідження у цьому напрямку продовжують й сучасні фахівці [242].

2. *Соціологічний напрям позитивістських концепцій у розумінні та поясненні злочинності.*

Дуалістичні теорії в розумінні та поясненні злочинності. Франц фон Ліст (нім. Franz von Liszt) стверджував, що кожне злочинне діяння є продуктом особистих якостей людини – з одного боку, та суспільних умов, що оточують злочинця в момент діяння, – з іншого, відповідно, одного індивідуального фактору, та значної кількості суспільних факторів. При тому на думку автора суспільні фактори мають набагато більше значення, аніж індивідуальні [191].

Класові теорії розуміння та пояснення злочинності. К. Маркс та Ф. Енгельс убачали першоджерела злочинності у класовій нерівності, експлуатації пролетаріату, бідності, низькому рівні освіти та виховання. Зокрема, в роботі «Становище робітничого класу в Англії» (1845) Ф. Енгельс окреслив концепцію соціальної війни усіх проти всіх як фактор мотивації протиправних дій [203]. На його думку, злидні знищують усі моральні заборони та перепони щодо вчинення злочинів.

Компромисно-виправдовувальні теорії. Е. Дюркгейм (фр. David Émile Durkheim) розкрив явище аномії як передумову злочинної девіації та самогубств. Він вважав, що поведінкою людей керують сталі соціальні норми, які встановлюють зміст їхніх очікувань одне від одного. Але ж у випадках криз поточний досвід перестає відповідати соціальним нормам, унаслідок чого люди опиняються у стані дезорієнтації. Такий стан було окреслено як «аномія» (розрегульованість). Е. Дюркгейм визнавав злочинність (злочини) як норму соціального життя. Він зробив висновок, що існування злочинності саме по собі є нормальним явищем соціального життя, але лише тоді, коли воно досягає, але не перевищує певного для кожного соціального типу рівня [137, с. 44].

Роберт К. Мертон (Robert K. Merton) дещо по-іншому окреслював концепцію аномії та стверджував, що причиною девіації є розрив між культурними цілями суспільства та соціально прийнятними засобами їх досягнення. Він, зокрема, зауважив, що незаконне пристосування, пов'язане з використанням заборонених, але ефективних засобів досягнення щонайменше видимості успіху – багатства, влади тощо, трапляється тоді, коли особа робить акцент на досягненні успіху, без засвоєння передбачених морально норм стосовно засобів досягнення цього успіху» [43].

Торстон Селлін (J. Thorsten Sellin) запропонував розглядати аномію як криміногенний фактор у конфлікті культурних цінностей різних спільнот. Традиційно цю теорію називають «теорією конфлікту культур» [59].

У роботі «Злочинність та суспільство» [67] Ф. Тенненбаум (F. Tannenbaum) показав, що неправильне реагування суспільства на злочин («стигма») є одним із вагомих факторів злочинності.

Е. Сатерленд (E. Hardin Sutherland) та Люк Харвей (Locke Harvey) у своїй праці [66] розкрили теорію «диференціальної асоціації», згідно з якою цінності, настановлення, прийоми та мотиви злочинної поведінки засвоюються через взаємодію людини з іншими.

3. *Комплексний напрям позитивістських концепцій у розумінні та поясненні злочинності.*

Відповідно до концепції Е. Феррі (E. Ferri) злочини, як і злочинність у цілому, розглядались як результат взаємодії трьох груп чинників: фізичних (природних); антропологічних; соціальних. При цьому в аспекті антропології автор не вважав злочинця нормальною людиною [318].

Бельгійський математик Ламбер Адольф-Жак Кетле (Lambert Adolph Jacques Quételet) розробив теорію «множинності факторів» і виклав її у своїй відомій праці «Людина та розвиток її здібностей, або Досвід соціальної фізики» (1835) [164]. Він убачав закономірність злочинності для суспільства. Відповідно до «Закону Кетле», в суспільстві завжди існує постійний рівень злочинності (втім, на його думку, цей рівень є постійним лише в межах певних умов, а соціальні перетворення змінюють і показники злочинності) [164].

У цьому напрямі власну теорію об'єктивної напередвизначеності злочинності окреслив А. Принс (A. Prins): серед хаотичної маси злочинів можна розпізнати закон злочинності [251].

Шел та Елеонора Глюк (Glueck) пропагували мультидисциплінарні засади розуміння першоджерел злочинної поведінки. Вони не сприймали односторонній причинно-наслідковий зв'язок – соціологічний або біологічний чи психологічний. Замість цього вони робили акцент на множинному причинно-наслідковому підході, що підкреслював диференціацію між правопорушниками та законослухняними громадянами. Автори зосереджуються не лише на сім'ї, а й на школі, офіційних санкціях, розвитку особистості, особливостях характеру та антропологічних факторах [39]. Звертаємо увагу, що фахівці високо оцінювали мультидисциплінарність та ґрунтовність праць Шел та Елеонори Глюк [5].

Д. А. Дриль стверджував, що злочини - це лише прояв особливостей злочинця. І тому потрібно вивчати глибокі причини людської злочинності, що криються і в самих діячах, і поза ними в навколишньому середовищі [134, с. 179].

М. М. Гернет у роботі «Суспільні причини злочинності» (1906) навів класифікацію факторів злочинності: індивідуальні (антропологічні), фізичні й соціальні, у цілому ж розглядаючи причини злочинності як обставини

соціального змісту. Згадуючи ж антропологічні фактори злочинності, він убачав їх у аномаліях черепа та антропології тіла, у статі і т. ін. [103].

І. Я. Фойницький виокремлював три види причин, або ж умов, злочинів: 1) умови космічні (грунт, клімат, раса, продукти харчування, стать, вік); 2) умови суспільні (суспільні катаклізми, соціальні умови); 3) умови індивідуальні (особистісні)[324].

Такої самої позиції дотримувався й О.О. Жижиленко. Він також виокремлював три види факторів (умов) злочинності [140, с. 13–14]. При цьому науковець зазначав, що ані «космічні», ані індивідуальні «антропологічні» фактори не мають вирішального значення в механізмі злочину, на відміну від соціальних [140, с. 14].

4. Психоаналітичний напрям позитивістських концепцій у розумінні та поясненні злочинності.

Відповідно до концепції психоаналізу З. Фрейда (нім. S. Freud) та інших фахівців психоаналізу стверджувалося, що людина вже народжується злочинцем, оскільки в частину її свідомості, яку в психоаналізі визначають як «Воно», вже закладене ірраціональне та аморальне. Коли вчиняється злочин, «Воно» перемагає стримувальний ефект частини свідомості, яка окреслюється як «Над-Я» (досвід життя, пізнання навколишнього Світу, традицій та ідеалів минулого). Проблема ж злочинця – неможливість сформувати та свідомо реалізувати «Над-Я» у конфлікті з «Воно» [229, с. 13].

У цьому ж руслі вбачав механізм злочину й Д. Абрахамсен, який вважав, що «злочинність є продуктом тенденцій індивіда та ситуації». Якщо «С» позначати злочинність, «Т» — тенденції (схильності), «S» — ситуації та «R» — опір, то, на його думку, формула злочину є такою [38, с. 473]:

$$C = (T + S) : R.$$

Д. Абрахамсен зазначав, що фактор «Т» — це не просто «агресивні тенденції», оскільки вони присутні у всіх чоловіків. «Т» також належить до агресивних схильностей непрямого характеру (наприклад, прогнози, бунтарська

ворожість до будь-кого, протестні реакції або надмірна рухова активність) [38, с. 473].

Е. Фромм (E. Fromm) категорично ставився до агресивності як специфічної людської якості. Він зазначав, що людина відрізняється від тварин саме тим, що вона є вбивцею, адже це єдиний представник приматів, який, не маючи біологічних і економічних причин, мучить і вбиває своїх одноплемінників, ще й знаходить у цьому задоволення [327]. На думку науковця, помилково вбачати витоки агресії лише в біологічних інстинктах людей або ж лише в обставинах впливу соціального середовища. Агресія сама по собі не є однорідною. Доброякісна агресія – це реакція самозахисту. Злоякісна агресія спрямовується на задоволення бажання руйнувати або панувати над іншими. Механізм доброякісної агресії криється в біологічних витоках людської сутності. Причинність злоякісної агресії є соціальною [327].

Узагальнюючи історичний досвід напрацювань щодо розуміння злочинності, ми не можемо оминати увагою діяльність науковців бувшого Радянського Союзу. Окрім іншого, це має значення для розуміння засад, на яких розбудовувалася вітчизняна кримінологія та формувалися проблеми кримінологічної науки сучасного періоду.

У цілому, для радянської кримінології характерними були соціально-консервативні погляди щодо злочинності. Стверджувалося, що це явище є класово обумовленим та має історично перехідний соціальний характер у зв'язку зі складнощами всередині країни та класовою боротьбою в міжнародному середовищі. Сутність причин злочинності окреслювалась як соціально-психологічна – антисупільні традиції, погляди, звички класово-антагоністичних формацій, «пережитки» минулого, в яких виявляється відставання свідомості від буття.

Наприклад, відомий радянський кримінолог В. М. Кудрявцев окреслив класифікацію причин злочинності таким чином.

1. Обставини, що пов'язані з суспільною свідомістю (шкідливі уявлення, суперечності між суспільною та індивідуальною свідомістю, вплив буржуазної психології та ін.).

2. Обставини суспільно буття (недоліки в діяльності установ).

3. Конфлікт між соціально-економічними системами – соціалізмом та капіталізмом [184 с. 71–79].

О. А. Герцензон вважав першоджерелом злочинності класовий конфлікт [104, с. 6].

С. С. Остроумов у роботі [234] окреслив особливості прояву зв'язків злочинності з соціально-політичним життям країни на трьох історичних етапах: дореформеному, в епоху промислового капіталізму та періоду імперіалізму.

І. С. Ной акцентував увагу на біологічних причинах протиправної поведінки, а отже й злочинності [212]. Утім більшість радянських кримінологів не підтримували цю позицію, і дослідник зазнав категоричної критики своїх поглядів.

Звертає на себе увагу відсутність плюралізму думок радянських кримінологів у питанні причин злочинності та догматизм поглядів з цього приводу. У цьому сенсі показовими є проведення у СРСР у 1929 р. загальнонаукового диспуту з питань кримінології [132; 142, с. 58]. За його результатами велика кількість науковців були репресовані, а дослідження злочинності в СРСР фактично зупинені.

Різноманіття теорій злочинності у різні історичні періоди було одним із чинників різнорідної нормотворчості щодо заходів її запобігання. Практика нормативного визначення суспільно небезпечних дій розпочалася ще за часів первинних держав. Пояснюючи передумови трансформації суспільно неформальних приписів у нормативні, маємо згадати погляди Ф. Енгельса. У роботі «Походження родини, приватної власності та держави» (1884) автор зазначав, що з першого великого суспільного розподілу праці виник і перший великий розподіл суспільства на два класи – господарів та рабів, експлуаторів та експлуатованих. А щоб ці протилежності, класи, не пожерли один одного у

боротьбі, для цього була потрібна є сила, що стоїть над суспільством, яка б зменшувала зіткнення, тримала б його у межах “порядку”. Цією силою стала держава [204, с. 108], а роль регулятора суспільних відносин у цьому процесі почали виконувати правові норми.

При цьому, за різноманіття теорій злочинного, різними були й визначення конкретних видів злочинів. Наприклад, Закони Ману встановлювали суворі настанови державно-кастової ієрархії. Тут було визначено правило: «Брахман, що допустив шудрянку на ложе, [після смерті] потрапляє до аду; якщо народив від неї сина, він позбавляється брахманства» [69]. У Древньому Єгипті тяжким злочином було вбивство кішки. За часів Середньовіччя найбільш тяжким злочином було святотатство, а вже потім – вбивство та крадіжка. У Єгипті та Греції вважалось злочином залишити батьків без поховання. Злочинами у стародавніх євреїв вважались ідолопоклоніння або підбурювання до нього, служба Молоху, чаклунство, закликання духів, непокора батькам, осквернення суботи, богохульство, зґвалтування чужої нареченої, неналежна поведінка і навіть доведена відсутність ознак цнотливості молодої дівчини в момент одруження [294, с. 31-34].

За часів Середньовіччя найбільш тяжким злочином було святотатство, далі йшли звірство та мужелозство, а вже потім вбивство та крадіжка [294, с. 32].

У Київській Русі були визначені злочини проти князівської влади (повстання), злочини проти церкви (чародійство)[295, с.6], злочини проти особи (убивства, каліцтва), майнові злочини (крадіжка, розбій), злочини проти родини (зґвалтування, кровозмішання) [155, с. 42-43].

У Литовських Статутах найтяжчим злочином визнавалися образа або злочинне посягання на життя і здоров'я господаря – великого князя, короля. Злочином проти особи вважалося вбивство, яке поділялося на категорії залежно від об'єкта злочину, способу його вчинення: убивство пана, батьків, чоловіка, дітовбивство, вбивство під час нападу на садибу, [155, с. 118].

Наведене, безумовно, становить лише незначну частку від історичного різноманіття кримінально-правових заборон. І щодо цього погоджуємося з Ч.

Ломброзо, який обґрунтовував зміни в розумінні протиправного процесами розвитку цивілізації [192, с. 42]. Слушним нам вдається також й твердження Г. Тарда: «Система чеснот, так само як і система злочинів та пороків, змінюється разом із рухом історії» [294, с. 33]. Водночас ми вбачаємо взаємозв'язок між рівнем наукового обґрунтування суспільних поглядів на злочинність та нормативним визначенням кримінально караних дій у різні історичні періоди. Окремі думки щодо цього викладено у нашій статті «Розуміння явища злочинності: від догматичних поглядів до наукових теорій» [313].

1.2. Сучасне розуміння сутності охоронюваних соціальних цінностей та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень як передумова ефективного застосування інформаційних методик дослідження злочинності.

Історичний досвід став одним із чинників формування вітчизняної політики щодо кримінально-правової охорони суспільних цінностей. Розуміння ж нормативно визначеної сутності злочинів вважаємо передумовою кримінологічних досліджень взагалі і з використанням інформаційних методик зокрема.

Насамперед маємо зауважити, що сучасна кримінально-правова доктрина України ґрунтується на визнанні демократичних цінностей нашого суспільства. Цінності – це «продукт» культури людської спільноти. Демократичні цінності – це передусім свобода, рівність, справедливість, плюралізм, толерантність, верховенство права й повага до гідності людини, громадянських прав і свобод [154, с. 182]. Стаття 3 Конституції України встановлює, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [168]. Основні ж права та свободи людини і

громадянина, що охороняються кримінально-правовими заходами, закріплені в розд. 2 Конституції України.

Стаття 8 Основного Закону окреслює нормативні механізми захисту соціальних цінностей: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [168]. Відповідно, у ст. 1 Кримінального кодексу України (далі — ККУ) визначено завдання цього нормативного акта, а саме: правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення цього завдання закон про кримінальну відповідальність визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

У статті 11 ККУ окреслено концептуальний зміст поняття кримінального правопорушення як первинного структурно-функціонального елементу злочинності: суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Сутність злочинних посягань проти охоронюваних соціальних цінностей визначено нормами Особливої частини ККУ і має принципове значення для правоохоронної практики. Але не менш важливою ця обставина є й для наукових пошуків кримінології, оскільки таким чином визначається один з об'єктів кримінологічних досліджень.

Національна безпека. Історія свідчить, що неадекватне сприйняття безпекових загроз часто спричиняло зіткнення, війни, соціальні конфлікти,

територіальні втрати та ін. Отже, первинним завданням кожної держави є створення виваженої консолідованої політики національної безпеки, яка покликана гарантувати для всіх її громадян сприятливі умови життя і продуктивної діяльності, функціонування державних інституцій [187, с. 70; 303].

Стаття 1 Закону України «Про Національну безпеку України» визначає таку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [265, ст.1]. Національна безпека України є однією з фундаментальних складових вітчизняної державності та необхідною умовою збереження й примноження духовних і матеріальних цінностей українського народу. Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України (п. 5 ст. 3 Закону України «Про Національну безпеку України») [265, ст. 1]. І одним із дієвих заходів забезпечення національної безпеки є механізми кримінально-правового регулювання. Так, злочини проти національної безпеки окреслені в розд. I Особливої частини ККУ. До них, зокрема, належать дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 ККУ); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 ККУ); державна зрада (ст. 111 ККУ) та ін.

Життя та здоров'я особи. Життя та здоров'я обґрунтовано вважаються базовими цінностями демократичних країн, а ефективність їх захисту є показником цивілізаційного розвитку суспільства. Тож, не дивно, що і на міжнародному, і на національному рівні нормативно визнається виняткове значення цих благ. Так, ст. 3 Загальної декларації прав людини встановлює: «Кожна людина має право на життя...» [141]. У ч. 1 ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вказано, що «...право кожного на життя

охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» [167].

Україна, що обрала демократичний вектор розвитку, в суспільному житті стверджує загальнолюдські цінності. Як вже зазначалося, у ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Невід'ємне право на життя кожної людини встановлюється і ст. 27 Основного Закону: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини». Водночас ч. 2 цієї статті визнає право кожного захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [168].

У ККУ злочини проти життя та здоров'я окреслені, зокрема, у розділі II Особливої частини. Відповідно до наявних норм криміналізовані умисне вбивство (ст. 115 ККУ); умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 ККУ); залишення в небезпеці (ст. 135 ККУ) та ін.

Воля, честь та гідність особи. Воля є базовим елементом свідомої людської діяльності, першоджерелом соціальної активності. Відповідно ж до ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Стаття 29 Конституції України встановлює, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Згадані права обґрунтовано вважаються винятковими в системі соціальних цінностей і тому потребують ефективного правового захисту [77]. Відповідно до цього кримінальне законодавство України встановлює відповідальність за найбільш небезпечні посягання проти волі, честі та гідності особи, таким чином підтверджуючи значущість зазначених цінностей і для конкретного індивіда, і для суспільства загалом. Так, Розділ III Особливої частини ККУ встановлює відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146); захоплення заручників (ст. 147 КК); експлуатацію дітей (ст. 150) та інші кримінальні правопорушення.

Статева свобода та статева недоторканість особи. Статеву свободу можна визнати як реальність вибору статевих відносин. Статева недоторканість вбачається нами як реальність відсутності порушень статевої свободи. Всебічне забезпечення статевої недоторканості обґрунтовано вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства, його здатності створити умови для гармонійного розвитку молоді [136, с. 4].

Погоджуємось, що закріплена у кримінальному законодавстві тієї чи іншої країни система злочинів проти *статевої свободи та недоторканості особи*, маючи історично мінливий характер, визначається багатьма чинниками, зокрема, усталеним у конкретному суспільстві укладом статевих відносин, наявними традиціями і проголошеними пріоритетами правового захисту, зумовленими зокрема цивілізаційними та релігійними чинниками. Світові тенденції розвитку кримінального законодавства про відповідальність за статеві злочини полягають як у послідовній його лібералізації (виявляється, зокрема, у декриміналізації перелюбства, зваблювання, добровільного мужолозтва) та усуненні гендерної нерівності, так і в посиленні кримінально-правової охорони дітей від різних форм сексуального насильства і сексуальної експлуатації [136, с. 4].

На цей час згідно із законодавством України криміналізовані посягання проти статевої свободи і статевої недоторканості особи об'єднані в розділі IV Особливої частини ККУ. Йдеться про зґвалтування (ст. 152); сексуальне насильство (ст. 153); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154); Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155); розбещення неповнолітніх (ст. 156).

Виборчі, трудові та інші особистісні права і свободи людини і громадянина. Очевидним є координаційно-функціональний зв'язок між нормами розд. II Конституції України, які закріплюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина, та нормами розд. V Особливої частини ККУ, які передбачають правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.

Так, відповідно до ст. 38 Конституції України «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». Захищаючи це право, ч. 1 ст. 157 ККУ встановлює відповідальність за перешкоджання вільному здійсненню виборцем, учасником референдуму свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень чи здійсненні своїх прав, поєднані з обманом або примушуванням. Аналогічно синхронно ККУ захищає права громадян на участь у політичній діяльності (ст. 36 Конституції України – ст. 159¹ ККУ «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму»); право громадян на недоторканність житла (ст. 30 Конституції України – ст. 162 ККУ «Порушення недоторканності житла») та інші особисті права та свободи людини.

Власність. Право власності за своєю природою є юридичною категорією в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. В об'єктивному розумінні право власності розглядають як систему норм права, які регулюють економічні відносини власності. Право власності в суб'єктивному розумінні – це право певного суб'єкта на майно [139, с. 53].

Загально визнано, що власність – це одна з базових основ економічно-політичного устрою будь-якої країни, добробуту громадян. Тож ця сфера потребує й кримінально-правового захисту. Кримінальні правопорушення проти власності у ККУ закріплені у Розділі VI Особливої частини. Тут, зокрема, передбачена відповідальність за крадіжку (таємне викрадення чужого майна, ст. 185); грабіж (відкрите викрадення чужого майна, ст. 186); розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя

чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства, ст. 187) та інші протиправні дії щодо власності.

Довкілля. Одним із побічних ефектів цивілізаційного розвитку є негативний вплив на екологію планети. За таких обставин захист довкілля є важливою умовою виживання людства.

Довкілля розуміється як природне навколишнє середовище, сукупність усіх живих і неживих об'єктів, що зустрічаються в певному регіоні [284]. Використання та захист довкілля в Україні регулюються різними нормативними актами. Кримінальні ж правопорушення проти довкілля визначені у Розділі VIII Особливої частини ККУ. Оскільки існує багато об'єктів довкілля, що потребують правового захисту, то й ККУ передбачає різноманіття варіантів заборон кримінальних посягань проти них. Зокрема, йдеться про порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); забруднення або псування земель (ст. 239); порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240); забруднення атмосферного повітря (ст. 241); порушення правил охорони вод (ст. 242); забруднення моря (ст. 243); порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244) та ін.

Громадська безпека. Ми підтримуємо погляди фахівців, які визначають громадську безпеку як певний стан суспільних відносин, якому притаманна непорушність: а) правопорядку; б) функціонування органів державної влади та самоврядування, а також інших установ, які виконують публічні функції; в) суб'єктивних прав і майнових благ окремих осіб (життя, здоров'я, свобода, гідність, майно тощо) [183, с. 210]. Громадська безпека є частиною національної безпеки, а отже, потребує специфічних заходів свого захисту. Погоджуємось з думкою А.Є. Крищенко про те, що суспільні відносини у сфері громадської безпеки мають такі ознаки: установлюються стосовно забезпечення безпеки не лише невизначеної кількості осіб, а й невизначеного кола охоронюваних інтересів; гарантують безпеку інших суспільних цінностей (особи, власності тощо), створюючи навколо них своєрідну захисну оболонку, яка запобігає

завданню насильницької шкоди» [183, с. 210]. І цьому контексту змістовно відповідають норми розділу IX Особливої частини ККУ, які визнають кримінально караними конкретні дії проти громадської безпеки: створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній (ст. 255); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256); бандитизм (ст. 257); терористичний акт (ст. 258), та ін.

Безпека виробництва. За наявності різного тлумачення категорії «безпека» і фахівцями, і нормотворцем, ми підтримуємо точку зору М. В. Шутова про те, що у цілому категорія «безпека» характеризується такими критеріями:

- відсутність загрози життю, здоров'ю людей, майну, тваринам, рослинам і довкіллю;
- стан стабільності та спокою, який дає можливість громадянам користуватися своїми правами та виконувати свої обов'язки;
- відсутність ризику та нестабільності, яка може створити загрози для життя і здоров'я людей [347, с. 174].

Ураховуючи масову участь населення в суспільно корисній праці, вочевидь актуальним є забезпечення безпеки виробництва у промисловому комплексі України. Норми кримінально-правового захисту безпеки виробництва окреслені у Розділі X Особливої частини ККУ: порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271); порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272); порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273); порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274), та ін.

Безпека руху та експлуатації транспорту. Транспортні засоби є одним із найвпливовіших цивілізаційних винаходів. На цей час в Україні сфера експлуатації транспорту – це суттєва сфера життєдіяльності суспільства, що забезпечує комунікацію та економічну логістику. Дослідники ж обґрунтовано вказують на постійну загрозу спричинення шкоди транспортними засобами як джерелами підвищеної небезпеки. Тому кримінально-правовою охороною мають

забезпечуватися такий стан використання транспортних засобів, щоб рух та експлуатація транспорту не шкодили життю, здоров'ю, власності, екологічній безпеці, і навіть не створювали потенційної можливості виникнення загрози такої шкоди [228, с. 194].

Кримінально-правові заборони щодо правопорушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту передбачені у розд. XI Особливої частини ККУ. Ідеться, зокрема, про порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276 ККУ); здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин (ст. 276¹ ККУ); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 ККУ); угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 ККУ) та ін.

Громадський порядок та моральність. Вагомими цінностями суспільного устрою, а отже, і об'єктами кримінально-правової охорони, є громадський порядок та моральність.

Громадський порядок визначається фахівцями як урегульована нормами права та поставлена під охорону закону про кримінальну відповідальність сукупність суспільних відносин, що складаються у сфері забезпечення нормальних умов праці, відпочинку, побуту і спокою людей [225, с. 193].

Моральність можна розуміти як узгодженість поведінки людей щодо норм моралі.

Кримінально-правові заборони щодо посягань проти громадського порядку та моральності містяться у Розділі XII Особливої частини ККУ. Тут передбачено відповідальність за масові заворушення (ст. 294 ККУ); заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 ККУ); хуліганство (ст. 296 ККУ); незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 ККУ); жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 ККУ) та ін.

Установлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. У сучасному Світі проблема наркотизації населення стоїть дуже гостро, а негативні наслідки від цього є глобальними та різноплановими [233]. По-перше, наркобізнес є тіньовим бізнесом транснаціонального рівня – здійснювати свою діяльність у світових масштабах наркокартелі можуть лише за сприяння влади через механізми корупції. Швидко зростають і кількість злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами, і кількість осіб, які вживають наркотики та психотропні речовини [119, с. 18]. По-друге, наркотизація становить загрозу здоров'ю нації. По-третє, вживання наркотиків є супутнім явищем вчинення тяжких злочинів, передусім насильницьких та майнових. Відтак наявність взаємозв'язку між наркотизмом і злочинністю сьогодні не викликає сумнівів [119, с. 18].

Окреслена небезпека протиправного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів обумовлює й відповідне нормативне регулювання. Згідно з нормами Розділу XIII Особливої частини ККУ кримінально караними є контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305); використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307); викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308) та ін.

Здоров'я населення. В усі часи епідемії становили суттєву загрозу людству. Пандемія ж COVID-19 продемонструвала, що навіть за сучасних умов соціального та науково-технічного прогресу, високого рівня добробуту вірусні інфекції є загрозою в планетарному масштабі. Відповідно, реалізація

превентивних та лікувальних заходів щодо забезпечення здоров'я населення стає обов'язковим елементом державної діяльності.

За законодавством України охорона здоров'я – це система заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя. Такі заходи здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, заклади охорони здоров'я; фізичні особи – підприємці, які зареєстровані у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики; медичні та фармацевтичні працівники, фахівці з реабілітації, громадські об'єднання і громадяни [230].

У чинному ККУ передбачено кримінальну відповідальність, зокрема, за такі кримінальні правопорушення проти здоров'я населення: порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (ст. 325); порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (ст. 326); заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 327).

Державна таємниця. В умовах інформаційного суспільства виняткову цінність має інформація, оскільки саме вона стала ресурсом суттєвих перетворень сучасного Світу. Отже, забезпечення належного обігу інформаційних потоків є першочерговим завданням для органів державної влади.

Державна таємниця (секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому законом, державною таємницею і підлягають охороні державою (ст. 1 Закону України «Про державну таємницю») [255]. Охорона державної

таємниці забезпечується комплексом заходів, серед яких важливе місце посідають заходи кримінально-правової охорони.

Відповідно до законодавства України про кримінальну відповідальність кримінально караними визнаються протиправні дії, передбачені Розділом XIV Особливої частини ККУ: розголошення державної таємниці (ст. 328); втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329) та ін.

Сфера службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; професійна діяльність журналістів; правосуддя; встановлений порядок несення військової служби; недоторканність державних кордонів; забезпечення призову та мобілізації. Ці цінності є обов'язковими атрибутами державності, тож їх забезпечення вважається надважливим завданням держави. Кримінальні правопорушення проти вказаних об'єктів правової охорони закріплені у розділах XIV, XV, XVII, XVIII, XIX Особливої частини ККУ.

Сфера використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. В умовах інформаційного суспільства опрацювання значних обсягів інформації передбачає масове застосування спеціального обладнання, від належного функціонування якого залежать багато сфер життєдіяльності країни. Отже, зрозумілим є комплексний захист електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку технічними та організаційними заходами, серед яких, безумовно, є й заходи кримінально-правового впливу. Враховуючи специфіку, поширеність і надшкідливість відповідних посягань, не дивно, що кримінальним правопорушенням у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку присвячений окремий розділ XVI Особливої частини ККУ.

Мир, безпека людства, міжнародний правопорядок. Мир як стан безконфліктних відносин між національними спільнотами є надважливою

гарантією безпеки людства у планетарному масштабі. В умовах глобалізованого Світу задля забезпечення миру та безпеки провідними інституціями розробляються механізми міжнародного правопорядку на засадах міжнародного права. Отже, цінність миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є очевидною, а заходи кримінально-правового регулювання – вимушеним, але дієвим методом захисту. У чинному ККУ норми, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку, передбачені у Розділі XX Особливої частини.

Наведений матеріал має принципове значення для вирішення завдань нашого дослідження.

По-перше, маємо враховувати, що вітчизняна доктрина кримінально-правового регулювання ґрунтується на розумінні злочинності як соціального явища – за причинами, сутністю та наслідками.

По-друге, розуміння складових елементів злочинної діяльності, окреслених формальним їх визначенням у статтях ККУ, орієнтує вибір засобів вивчення злочинності (зокрема - інформаційних методик, про що буде розкрито далі).

Висновки до розділу 1

1. Проблема суспільно небезпечної поведінки є предметом уваги людства вже декілька тисячоліть – з доісторичних часів.

2. За історію людства сформовано різноманіття концепцій злочинності, — від догматичних до наукових. Розуміння злочинності відповідало рівню знань людства про навколишній Світ у відповідні історичні періоди.

3. Універсальна теорія злочинності на цей час відсутня.

4. У радянській кримінології монополю панувала теорія, відповідно до якої причини злочинності пояснювалися соціальними наслідками капіталізму в СРСР та класовою боротьбою.

5. Різноманіття заборон суспільно небезпечної поведінки пояснюється відмінностями у розумінні суспільних цінностей у різних спільнот.

6. Розуміння охоронюваних цінностей та об'єктів злочинної діяльності відповідно до вітчизняної кримінально-правової доктрини, окреслене їх формальним визначенням у статтях КК України, обумовлює вибір інформаційних методик для дослідження злочинності [110; 226; 330; 331; 332; 345].

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛУ, КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ПРАКТИЧНО-ЗНАЧУЩИХ ХАРАКТЕРИСТИК ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1. Методологічні засади використання системного підходу в кримінології задля визначення функціоналу інформаційних методик дослідження злочинності.

Методологія (від від грец. *μεθοδολογία* - вчення про метод) є первинним теоретичним концептом наукового пошуку[146, с. 4; 218; 338, с. 57]. Сутність, достовірність та практична цінність наукових знань завжди визначалися саме методологією. Ще вагомішим стає значення методології в умовах сучасної цифрової трансформації, коли наукові напрацювання є визначальним чинником соціального прогресу.

Виокремлюють такі види та функції методології:

- 1) світоглядна методологія є основою світогляду людини;
- 2) евристична методологія є інструментом наукових відкриттів;
- 3) пояснювальна методологія дає пояснення об'єктам і процесам природи та суспільства;
- 4) методологічна – являє собою систему здобуття знань про об'єкти та процеси;
- 5) прогностична методологія дає можливість прогнозувати розвиток систем [291, с. 304].

Джерелами наукової методології є: 1) світоглядні постулати щодо сутності пізнання, його меж і можливостей, абсолютності та відносності знання; 2) загальні гносеологічні закономірності, принципи, ступені пізнання; 3) логічні залежності та зв'язки, методи і способи наукового пізнання, що формує сама наука [142, с. 90].

У загальному розумінні методологія – це загальний для науки шлях пошуку наукового знання [142, с. 89-90; 292]. При цьому дискусії щодо конкретного розуміння методології тривають дотепер.

Зокрема, автори видання [232, с. 25] розуміють методологію, по-перше, як систему певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо), а по-друге, як вчення про цю систему.

П. Йолон визначає методологію у двох аспектах. Перший аспект – методологія як сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Метою в науковому пізнанні науковець стверджує отримання об'єктивного істинного наукового знання (методологія фізики, методологія біології тощо). Метою ж практичної діяльності ним визначається створення бажаної реальності, матеріальної системи або її цілеспрямоване трансформування (методологія управління, методологія бюджетного планування) [156, с. 374]. Другий аспект – методологія як галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів та процедур в процесі наукового пізнання та практичної діяльності. На думку автора, через осмислення теоретичного та соціокультурного досвіду методологія розробляє загальні принципи створення нових пізнавальних засобів. А її завдання – з'ясувати умови перетворення позитивних наукових знань про дійсність у метод подальшого пізнання цієї діяльності, виявити ефективність та межі продуктивного застосування методу [156, с. 374].

А.П. Закалюк виокремлює такі складові елементи методології: 1) загальнонаукові принципи, вимоги, критерії наукового пізнання загалом; 2) методологічні особливості галузі суспільних наук, до якої належить кримінологія; 3) методологічні положення, методи, способи власного (кримінологічного) опрацювання, що знаходяться у діалектичному зв'язку з першими та другими [142, с. 91].

На думку В.Ф. Оболенцева, методологія – це аксіоматичні засади наукового світорозуміння, відповідно до яких розкриваються теорії походження, цілі та механізми функціонування явищ [214, с. 9].

Узагальнення наявних поглядів дає підстави визначити два основних варіанти її розуміння:

– методологія як галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності;

– методологія як сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети [156, с. 374].

Об'єднавши окреслені підходи, можемо запропонувати власне визначення: методологія – це концептуальні засади засобів (методів) пізнання та перетворення дійсності, розроблені в науковий спосіб.

У своєму арсеналі людство має досвід використання різноманітних методологій (геоцентризму, геліоцентризму, позитивізму, матеріалізму та ін.), а у сучасних умовах існує плюралізм думок з цього питання. Як слушно зазначають О. М. Бандурка, О. М. Литвинов, сучасний постмодерн – це специфічне світосприйняття інформаційного суспільства, відмінною ознакою якого є плюралізм, тобто допущення одночасного співіснування різних точок зору, що уособило трансформацію розуміння навколишньої дійсності на тлі розчарування в ідеалах суспільного прогресу» [86, с. 20]. Підтримуємо точку зору П. Йолона про те, що намагання надати тій або тій методології універсального пізнавального засобу завдає шкоди і науці, і самій методологічній теорії, як це мало місце з діалектико-матеріалістичною методологією. Тому дослідники в своїх методологічних орієнтаціях дотримуються принципу методологічного плюралізму [156, с. 374]. Для кримінології у цьому сенсі показовою є наявність теорій, які ми можемо окреслити як галузеві кримінологічні методології (їх наявність стверджував Закалюк А.П. [142, с. 90]). До таких, зокрема, зараховуємо концепцію соціально-

натуралістичної методології О.М. Костенка, згідно з якою злочин розглядається як винне діяння, що порушує закони соціальної природи, втілені в законодавстві про кримінальну відповідальність. Таке діяння є проявом волі, що знаходиться у стані сваволі, і свідомості, що знаходиться у стані ілюзій. Іншими словами, будь-який злочин є проявом «комплексу сваволі і ілюзій». А особа, що уражена цим комплексом, є соціопатом, тобто злочин є проявом соціопатії особи [173, с. 16]. На думку автора, поняття «комплекс сваволі і ілюзій» дозволяє по-новому окреслити причини і умов злочинності в механізмі кримінальної поведінки. Все, що приводить до утворення у людини комплексу сваволі і ілюзій є причинами злочинності, а все, що сприяє прояву цього комплексу у вигляді злочину – це її умови [173, с. 16]. Відповідно до цього мають реалізовуватись превентивні антикриміногенні заходи.

В.М. Дрьомін запропонував галузеву методологію інституціональної кримінології. Відповідно зазначеної методології визначаються механізми криміналізації соціальних інститутів, процеси інституціоналізації окремих видів кримінальних практик та злочинності в цілому, та інституціональна профілактика злочинності. [135].

М.В. Карчевський з урахуванням діджиталізації вітчизняної кримінології запропонував методологію кримінологічного аргументування. Йдеться про обґрунтування положень про злочинність, її причини, особистість злочинця, заходи запобігання шляхом методологічно послідовного отримання нових знань із даних, що збираються та обробляються автоматизовано. На підтвердження своєї позиції науковець запропонував результати реалізованих дослідницьких проєктів, які дають можливість оцінити потенціал обчислювального кримінологічного аргументування: збір та розвідувальний аналіз даних соціальних медіа, використання спеціалізованих відкритих баз даних, моделювання протидії злочинності з використанням штучного суспільства, обчислювальний аналіз змісту законодавства про кримінальну відповідальність, відтворюване дослідження протидії злочинності за методологією *datascience* [159, с. 112–113].

І, безумовно, конструктивною залишається методологія системного підходу [216]. Зокрема, щодо цього показовою є практика використання вітчизняними науковцями синергетики як методологічної основи кримінологічних пошуків [98, с. 81]. Перспективність цього напрямку окреслив В.І. Шакурн [330]. С.Ю. Лукашевич застосував цей підхід при вивченні кримінологічної політики [193].

У цілому ж ми приєднуємося до твердження В. Ф. Оболенцева про те, що фундаментальні засади методології лежать за межами наших знань й у будь-якому випадку на цей час не можуть бути встановлені остаточно. Тож ми вимушені використовувати наші методологічні концепції, значною мірою спираючись на віру в них. Проте кожен новий факт, що стає відомим науковцям, буде або підтверджувати, або спростовувати засади використаної методології [220, с. 24].

У своєму дослідженні методологічними постулатами ми стверджуємо розуміння Всесвіту як глобальної мегасистеми, де в об'єктивізації матеріальних та енергетичних процесів завжди виявляється інформаційний аспект [338, с. 68]. Тут організація взаємодії об'єктів-систем фундаментально визначається інформацією, вона є носієм сенсу закономірностей усіх процесів Всесвіту – матеріальних, енергетичних та інформаційних. Пізнання інформації має дві сторони. В інтелектуальному аспекті пізнання можна розуміти як процес руху людської думки від незнання до знання [121, с. 12]. У діяльнісному (практичному) аспекті пізнання можна розуміти як практичну роботу щодо збільшення знань, якими розуміють відображення у людській свідомості об'єктів навколишньої дійсності. Теоретичним «містком» між цими складовими є методологія, методика та методи наукової роботи. Діалектика процесу пізнання містить у собі суперечності між обмеженістю наших знань та пізнавальних засобів, з одного боку, і безмежною складністю та інформативністю об'єктивної дійсності – з іншого [121, с. 13]. Наші знання обмежені, а пізнання безмежне. Межі пізнання неосяжні, оскільки неосяжним є Всесвіт. Істинне знання є об'єктивним, воно являє собою систему принципів, закономірностей, законів,

основних понять, наукових фактів, теоретичних положень та висновків [121, с. 13]. Наукове знання може бути абсолютним або відносним. Абсолютне знання визначається як повне, вичерпне відтворення узагальнених уявлень про об'єкт, що забезпечує абсолютний збіг моделі реальності (у формі понять, теорій, концепцій і т.ін.) з самим об'єктом. Відносне знання характеризується неповним збігом моделі реальності з відображеними явищами [121, с. 13].

Відповідно до наведеного методологією нашого дослідження було використано системний підхід[338] (засади його використання нами було розкрито у [314]). Науковий підхід – це вихідна позиція, що визначає мету та способи дослідження. Найбільш поширеними науковими підходами вважаються концептуальний, аспектний та системний. Системний підхід орієнтується на максимально можливе врахування всіх аспектів проблеми в їх взаємодії, виокремлення головного, істотного, визначення характеру зв'язку між аспектами та їх властивостями [296, с. 6]. Тут передбачається розгляд об'єктів як цілісної системи, тобто реальності інтегрованих структурних елементів, пов'язаних між собою [118, с. 171], а також виявлення різноманітності зв'язків і оформлення їх єдиного теоретичного концепту. Характерним для системного підходу є вивчення об'єктів як частини більшої системи та в поєднанні з іншими системами. Властивості та зв'язки об'єкта встановлюються багатоаспектно, з формуванням кластерів інформації щодо характеристик-властивостей та взаємозв'язків між ними.

Методологія системного підходу дає підстави вбачати в будь-яких частинах мегасистеми Всесвіту (об'єктах, явищах, процесах) підсистеми різного масштабу та функціональності та досліджувати їх. Системний підхід ґрунтується на розгляді об'єктів як систем, орієнтується на розкриття цілісності об'єктів, виявлення різноманітності зв'язків і приведення їх до єдиної теоретичної картини [94; 98, с. 16-23; 288, с. 14–15]. За цим пізнавальним інструментарієм об'єкти вивчаються як частини певної макросистеми, в єдності зв'язків з іншими системами. Як деяка самостійна одиниця система вивчається з різних боків, при тому окреслюються її особливості. Досліджувані характеристики систем

об'єднують в групи (кластери), де об'єкт описується як сукупність деяких характеристик та взаємозв'язків. Система розглядається як складна різнорівнева структура з ієрархічною взаємодією, в рухові й розвитку [288, с. 14–15].

Принципово важливо, що системний підхід є універсальним методологічним засобом вирішення проблем систем з урахуванням їх цілей, функцій, структури, зовнішніх, внутрішніх зв'язків та інших системних характеристик.

Практика застосування системного підходу в науці має давню історію [291, с. 7-46], а його конструктивний потенціал знайшов свою реалізацію й у вітчизняних кримінологічних дослідженнях [122; 219; 222]. Б.М.Головкін звернув увагу на тенденцію використання системного підходу у кримінологічних дослідженнях [118, с. 177].

Щодо цього показовою можна вважати дисертаційну роботу О. Є. Манохи «Системний аналіз в кримінології» [202], в якій автор на підставі узагальнення даних кримінально-правової статистики України з 1972 р. по 1995 р. обґрунтував системний характер злочинності та заходів її запобігання.

Шакун В. І. окреслив конструктивний потенціал синергетики для кримінологічних пошуків [330]. А. П. Закалюк на засадах системної методології присвятив увагу системному характеру кримінологічної інформації [143, с. 17–19]. О. Г. Фролова дослідила системність злочинності та заходи запобігання їй [326]. Б. М. Головкін висвітлив системність злочинності [118]. С.Ю. Лукашевич на засадах синергетики дослідив кримінологічну політику. [193].

Як приклад плідного використання системного підходу можемо згадати роботи В. Ф. Оболенцева щодо аналізу злочинності та заходів запобігання їй [213; 220].

Відповідно до наведених теоретичних засад і згаданих напрацювань, вбачаємо конструктив застосування системного підходу у кримінології взагалі й щодо дослідження функціоналу інформаційних методик вивчення злочинності зокрема.

Зауважимо, що до цього часу відсутня єдність у розумінні категорії «система», щодо якої тривають змістовні дискусії. Зокрема, В.Ф. Оболенцев вбачає три основних підходи до визначення сутності цієї категорії. У першому, спрощеному, варіанті системою визначається сукупність окремих елементів. Другий, більш складний, варіант передбачає розуміння системи як певної сукупності елементів зі зв'язками між ними. Третій варіант розуміння системи охоплює, окрім визнання елементного складу, ще й мету функціонування [213, с. 20–22].

За наявності дискусійного різноманіття точок зору [215, с. 9–12], у своєму дослідженні ми орієнтуємось на визначення поняття «система» в такій редакції: «Система – це виділена із середовища сукупність взаємопов'язаних ієрархічно-структурованих функціональних об'єктів (матеріальних чи абстрактних), призначених для досягнення певної мети в межах визначеного часового інтервалу» [200, с. 290]. Саме цей варіант ми вважаємо конструктивним у ствердженні інформаційних методик дослідження злочинності, адже він охоплює мету (сене) такої діяльності.

Розуміння ж кримінологічної науки як системного об'єкта нами обґрунтовується такими обставинами.

На міжнародному рівні наука визначається як систематична організація знань, які можуть бути раціонально пояснені та обґрунтовано застосовані [58, с. 3]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [263] наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Наукова робота у цьому нормативному акті визначається як дослідження з метою одержання наукового результату, а сам науковий результат – нове знання за результатами фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо. Суб'єктами наукової діяльності є науковці.

Отже, наука взагалі і кримінологія зокрема являють собою двоєдину сутність наукової діяльності та наукового результату. Діяльнісна складова – це процедура здобуття нових знань. Результативна складова – це результат наукової діяльності у формі знань (інформації).

З наведеним узгоджується теорія так званої «практичної кримінології». Закалюк А.П. визнавав її як діяльність щодо забезпечення та здійснення кримінологічними засобами завдань запобігання, а у загальному плані – й протидії злочинності [142, с. 21]. Головкін Б.М. діяльнішим аспектом кримінологічної науки вказував дослідження й оцінку злочинності, тенденцій і закономірностей її утворення, функціонування, розвитку, а також використання цих знань при розробленні комплексу заходів та практичних рекомендації щодо протидії злочинності [115, с. 61]. Фоменко А. Є. окреслив кримінологічну діяльність Національної поліції України [325] як різновид діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання й навички їх застосування в галузі права загалом та кримінології зокрема. На його думку, кримінологічна діяльність Національної поліції здійснюється правовими засобами й методами з використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах з метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаним із ними негативним для суспільства явищам, усунення детермінантів учинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації. Дослідник з'ясував характерні риси такої роботи.

Підтримуючи наведені твердження, у загальному розумінні ми стверджуємо *практичну кримінологію* як поєднання теоретичних напрацювань та практичного їх використання у правоохоронній діяльності. Фактично йдеться про системну діяльність з опрацювання кримінологічної інформації задля отримання та використання нових знань. Ця обставина є принциповою в аспекті використання інформаційних методик дослідження злочинності на практиці.

2.2. Системний аналіз кримінології задля визначення функціоналу інформаційних методик дослідження злочинності.

Як частина системного Світу кримінологія має системний характер. Тож, задля вирішення окреслених завдань дисертаційного дослідження до цієї сфери наукового пізнання може бути застосовано системний аналіз.

Системний аналіз – це сукупність формалізованих та неформалізованих методів і процедур, що дають змогу реалізувати системний підхід до управління діяльністю людини та функціонуванню складних систем на різних етапах їх життєвого циклу» [200, с. 12]. Практична спрямованість системного аналізу виявляється у вирішенні проблем, що виникають унаслідок діяльності людей та у створенні моделей системних об'єктів [220, с. 28; 288, с. 13].

Універсальний алгоритм системного аналізу відсутній [98, 288 291]. Утім, вважаємо конструктивною послідовність системного аналізу, запропоновану В.Ф. Оболенцевим за результатами узагальнення профільних теорій та використану ним для дослідження системи держави Україна, злочинності та заходів запобігання їй [213; 214; 215; 220]. Йдеться про такі етапи.

1. Підготовчі процедури формального характеру.
 - 1.1. Визначення мети (цілей) системи.
 - 1.2. Встановлення призначення системи.
 - 1.3. Визначення функцій системи.
 - 1.4. Формулювання проблеми.
 - 1.5. Визначення точки зору аналітика.
 - 1.6. Визначення контексту розгляду проблеми.
 - 1.7. Визначення кордонів системи.
 - 1.8. Визначення оточення системи.
 - 1.9. Визначення мети системного аналізу.
 - 1.10. Визначення завдання системного аналізу.
2. Збір та опрацювання інформації про систему.
 - 2.1. Збір початкової описової інформації.

2.2. Викладення інформації про систему на вербальному (текстовому) рівні.

2.2.1. Історичний аналіз.

2.2.1.1. Генетичний аспект.

2.2.1.2. Прогностичний аспект.

2.2.2. Предметний (морфологічний) аналіз.

2.2.2.1. Субстрактний аналіз.

2.2.2.2. Структурний аналіз.

2.2.2.2.1. Виявлення закономірностей зв'язків елементів системи.

2.2.2.2.2. Виявлення ступеня складності системи (координаційні та субкоординаційні зв'язки).

2.2.3. Функціональний аналіз.

2.2.3.1. Розкриття внутрішнього функціонування.

2.2.3.2. Розкриття зовнішнього функціонування.

2.2.3.2.1. Адаптивна активність.

2.2.3.2.2. Адаптуюча активність.

2.2.4. Інформаційний опис системи.

2.2.4.1. Властивості інформації системи.

2.2.4.2. Інформаційні потоки системи.

2.2.4.3. Інформаційні процеси у системі.

3. Класифікація системи.

Саме на цей алгоритм (з певними зауваженнями) ми орієнтуємось у своєму дослідженні науки кримінології задля визначення та вирішення її проблем, зокрема в частині використання інформаційних методик дослідження злочинності. Щодо цього матеріал нами було докладно розкрито у [306].

Підготовчі процедури формального характеру. Визначення мети (цілі) системи кримінологічної науки.

Визначенню мети кримінології науковці вже приділяли увагу. Зокрема, у виданні [182, с. 40] стверджувалось, що теоретична мета кримінології полягає у

пізнанні закономірностей злочинності та виробленні на цій основі наукових теорій, концепцій, формулювання гіпотез, визначення завдань цієї науки. Практична мета стверджувалась у виробленні наукових рекомендацій і конструктивних пропозицій з підвищення ефективності у протидії злочинності. Перспективну мету кримінології автори видання зводять до створення системи попередження злочинності, що дозволяє своєчасно і ефективно мінімізувати криміногенні фактори. Ретроспективна мета кримінології передбачає аналіз злочинних явищ минулого з позиції накопиченого досвіду, впровадженого методологічного інструментарію та ін. [182, с. 40].

Показово, що на підставі розуміння практичних завдань кримінології В.В. Василевич визначає сенс кримінологічної політики [99, с.40].

Свою ж точку зору щодо мети кримінології на засадах системного підходу ми обґрунтовуємо таким чином.

Мета системи визначає сенс її існування та засоби досягнення через взаємодію структурних елементів. Відповідно до визначеної мети орієнтуються елементи системи, окреслюються раціональні та нераціональні (проблемні) варіанти функціонування, визначається ефективність системної діяльності.

Сутність мети вирізняється у системах природних, штучних та змішаних. Природні системи – це системи, створені природою. Об’єктивною метою таких систем є майбутній стан, якого вони досягають у своєму розвитку. Штучні системи – це системи, створені людьми [288, с.27] і мету таких систем визначають при їх створенні. Змішані системи – це системи, які створені людиною, але для їх функціонування важливе значення має природна складова. Для змішаних систем встановлюють об’єктивні й суб’єктивні цілі [288, с. 27-28].

Кримінологічна наука (практична кримінологія) є штучною системою, її мету визначили законодавці в нормах профільного законодавства. Стаття 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлює, що «...наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань» [263]. Тож система науки являє собою двоєдину сутність: по-перше, процес творчої наукової діяльності з отримання

нового знання, і по-друге, результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань. Погоджуємось з авторами видання [121, с.28] у тому, що «поняття “наука” охоплює як діяльність, спрямовану на отримання нового знання, так і результат цієї діяльності – суму здобутих на певний час знань, сукупність яких створює наукову картину Світу».

Цілісна система знань є метою і досяжним результатом науки. Будь-яка наукова діяльність спрямовується на отримання або підтвердження (чи заперечення) наукових знань[280]. Вона являє собою реалізацію процесу наукового пізнання [142, с. 89]. Це узгоджується з твердженням фахівців про те, що мета діяльності організаційної системи – це бажаний результат діяльності у вигляді певного матеріального чи абстрактного продукту чи певного стану системи [200, с. 8].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [263] наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату. А науковий результат тут розуміється як нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Відповідно до наведеного, *метою кримінологічної науки* обґрунтовано вважати нові знання про її предмет.

Предмет науки (предметна область) – це ті сторони, зв'язки, відношення об'єктів (сукупностей та систем), які вивчаються даною наукою [288, с. 12].

Існує багато точок зору щодо визначень предмета кримінології.

На думку І.М. Даньшина, кримінологія являє собою комплексну науку про закономірності злочинності та її характерні прояви, особистість злочинця, фактори, причини та умови злочинності, окремі злочинні посягання, а також форми контролю за цими негативними явищами [123, с. 6].

З цим узгоджується й точка зору авторів, які стверджують, що кримінологія може бути визначена як соціально-правова наука про

закономірності та тенденції злочинності, причини та умови злочинності, особу злочинця як певного соціального типу, механізми вчинення злочинів, та розробку системи заходів запобігання та протидії злочинності [181, с. 10].

Предметом кримінологічної науки А.П. Закалюк визначає злочинність, злочини, особу злочинця, детермінацію злочинності та злочинних проявів, запобігання злочинності, методологію кримінології, організаційні та методичні засади кримінологічних досліджень, кримінологічну інформацію, історію кримінології як джерело здобуття кримінологічних знань [142, с. 21].

Дещо в іншому аспекті об'єкт кримінологічного пізнання визначає Б.М. Головкін. На думку науковця, таким є сукупність суспільних відносин, пов'язаних зі злочинністю та протидією злочинності. Перший вид суспільних відносин охоплює, власне, злочинність як особливу форму суспільного буття і один із видів діяльності людей. Другий вид – це криміногенні суспільні відносини, що зумовлюють злочинність і несуть загрозу для правопорядку. Третій вид – відносини, що складаються в ході протидії злочинності. Змістом кримінологічної науки науковець вважає дослідження й оцінку злочинності, тенденцій і закономірностей її утворення, функціонування, розвитку, а також використання цих знань при розробленні комплексу заходів та практичних рекомендації щодо протидії злочинності [115, 61]. Фактично таке твердження узгоджується з визначенням наукової діяльності, окресленої у ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [263], але з урахуванням науково-галузевої спрямованості пізнання.

Ми ж стверджуємо предметом кримінологічної науки такі елементи: 1) інструментарій кримінологічних досліджень; 2) злочинність; 3) детермінацію злочинності; 4) особу злочинця; 5) механізм індивідуальної злочинної поведінки; 6) запобігання злочинності. Підставою для такого твердження є зміст Паспорта спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право [235]. Розуміння ж системного характеру цих явищ є передумовою для їх вивчення за допомогою інформаційних методик.

Перша складова предмета кримінологічної науки – *інструментарій кримінологічних досліджень*[90; 146: 148]. Погоджуємось з К.О. Сорокою, що системність пізнавальної діяльності полягає в тому, що наші знання структуровані, являють ієрархічну систему взаємопов'язаних моделей Світу [288, с. 5]. Як вказує П. Йолон, особливо важливим принципом методології є обґрунтування положення про метод як систему, про складність і багатогранність змісту методу, який включає в себе знання різних якісних характеристик та багатоманітність рівнів – від принципів філософського значення до безпосередніх наукових знань про конкретний об'єкт. Це зумовлює закономірність розгортання методу в систему в процесі його теоретичного і практичного функціонування [156, с. 374].

Отже, очевидною є системність кримінологічного-пізнавальної діяльності та її інструментарію[130, с. 8-11].

Конкретні ж напрями досліджень цієї сфери предмета кримінології окреслені у «Паспорті спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» так: предмет кримінології; історія розвитку кримінології; розвиток кримінологічної науки в Україні; сучасна кримінологічна наука, проблеми її розвитку; функції кримінологічної науки; методологія, методики та техніка кримінологічних досліджень; кримінологічна інформація; проблеми комп'ютеризації та стандартизації кримінологічних досліджень; порівняльна кримінологія; міжнародне співробітництво у сфері кримінологічної науки [235].

Друга складова предмета кримінології – *злочинність*. Різноманіття поглядів у її розумінні узагальнив Ю.В. Орлов [226].

А.П. Закалюк визначає злочинність як соціальний феномен суспільного життя у вигляді неприйнятної та небезпечної для суспільства кримінальної активності його членів [142, с. 137].

Відповідно до точки зору Н.В. Сметаніної, злочинність являє собою кримінальну практику людей, що знаходить вияв як явище у вигляді

множинності злочинів і осіб, які їх вчинили, у визначеному просторово-часовому проміжку і яка підлягає кількісно-якісному виміру і запобіжному впливу [286, с. 328].

М.І. Фіалка вбачає такі основні кримінологічні ознаки злочинності: соціальна природа; кримінально-правова ознака; історична мінливість злочинності; масовість; усталеність; іррегулярність; територія і період часу [319, с. 242].

Сутністю злочинності В.В.Голіна вважає людську деструктивність, яка закладена в базових людських властивостях, у ментальній і психологічній конструкції індивіда. Йдеться про природжену генетичну якість, що як така не має правового значення, однак форма прояву цієї сутності у вигляді множинності злочинів формує злочинність як кримінально-правовий феномен [105; 106; 107, с.211].

Ю.В. Орлов визначає злочинність як «...історично мінливий, статистично стійкий, релятивний, соціальний феномен, що виражається у масових, інституційних, суспільно небезпечних практиках, форми прояву яких мають кількісно-якісний вираз у понадсумативній сукупності злочинів, а також злочинній діяльності» [226, с. 275].

Б. М. Головкін вбачає злочинність як об'єктивно небезпечну поведінку соціальних суб'єктів у системі суспільних відносин, що заподіює істотну шкоду правам людини, соціальним благам і життєво важливим інтересам особи, держави, бізнесу та суспільства [111; 113; 114; 117].

Різноманіття поглядів про сутність злочинності супроводжується й дискусією й щодо розуміння її як системи, а тому й можливості застосування засобів системотехніки до цієї реальності. Погляди щодо цього узагальнив Ю.В. Орлов [226].

І.М. Даньшин вбачав у злочинності відносно самостійну, динамічну, ймовірнісну систему злочинів, що являє собою якісно нове утворення з новими

ознаками та специфічними закономірностями причинності, розвитку та структури [122, с. 8].

І.К. Туркевич вважає злочинність системою злочинів та осіб, що їх скоїли. На її думку, це складна суспільна система, яка відтворює сама себе [301, с. 51].

А. Ф. Зелінський теж наполягав на тому, що стосовно злочинності краще казати не про сукупність, а про систему зі статистичними закономірностями, тобто про ймовірнісне утворення [145, с. 20].

В.М. Дрьомін стверджував, що основним фактором, який дозволяє вважати злочинність системним явищем, є факт того, що в основі злочинності лежить людська діяльність у межах конкретних соціальних систем [133, с. 122].

Б.М. Головкін обґрунтовував, що з методологічної точки зору злочинність являє собою систему взаємозв'язків і відношень між її структурними елементами у межах системи суспільних відносин [118, с.171-172]. На його думку, внутрішня взаємодія структурних елементів злочинності відбувається через сукупність злочинних посягань, ідеальне або реальне поєднання різних форм злочинної поведінки, а також шляхом співучасті у вчиненні кримінальних правопорушень членів злочинних груп, організованих злочинних груп і злочинних організацій. Як відкрита соціальна система, злочинність зовні взаємодіє зі схожими явищами і процесами, постійно змінюється під їх впливом і поширюється у просторі та часі. Крім того, будучи невід'ємною складовою суспільного буття, злочинність має властивість до самовідтворення і розвитку, пов'язаного із розвитком суспільства, зміною умов життя людей [118, с.171-172].

Системний характер злочинності обґрунтувала А.Г. Фролова. Як ознаки системності дослідниця окреслила: 1) цілісність; 2) нові властивості, яких нема у злочинів; 3) стійкі внутрішні зв'язки, що стоять над зовнішніми; 4) багаторівневість [326, с. 91]

А. Е. Маноха у роботі «Системний аналіз в кримінології» [202] комплексно дослідив системність злочинності, механізм її детермінації, структурних зв'язків (внутрішніх та зовнішніх), а також заходи запобігання їй.

Звертаємо увагу на роботу [80, с.19-20], в якій автори розкривають злочинність як відносно відокремлену соціальну систему (підсистемою), що має здатність до самодетермінації та самовідтворення.

У літературі також стверджується про системну функціональність злочинності через зворотний вплив на суспільство, де злочин фактично є одним зі способів задоволення потреб чи вирішення проблем (конфліктів). Вказано, що злочинність набуває системних властивостей інституту суспільних відносин і має свою специфічну *функціональність*: 1) перерозподіл економічних благ на всіх рівнях існування суспільства – *економічна функція злочинності*; 2) взаємовплив держави та злочинності – *політична функція злочинності*; 3) нові суспільні відносини, досягнення науки і техніки стають об'єктом або способом злочинних посягань – *новаторська функція злочинності*; 4) інтеграція на рівні кримінального середовища та забезпечення стану захищеності від кримінальних загроз – *інтегративна функція злочинності*; 5) вплив кримінальної субкультури на колективну свідомість, формування кримінальної психології, змішування «материнської» культури та кримінальної субкультури – *культурологічна функція злочинності* [80, с. 19].

О.М. Бандурка та О.М. Литвинов виокремлюють декілька системних функцій злочинності: злочини як варіант суспільної активності дають можливість членам суспільства реалізувати свої антисуспільні схильності та мотиви; злочини перевіряють на вразливість нормативні функціонали та ціннісні орієнтири суспільства; злочини окреслюють межі ймовірного деструктивного розвитку суспільства [86, с. 21-22].

Заради наукової об'єктивності маємо розглянути й критичні точки зору фахівців щодо визнання злочинності системним об'єктом [84; с. 33-64; 339]. Прихильники цієї позиції наполягають на непов'язаності окремих злочинних

проявів. Але звертаємо увагу, що відсутність зв'язків між злочинами і наша необізнаність щодо них – не одне й те саме. Наприклад, деякі види системних зв'язків злочинності окреслив В.М. Дрьомін:

1) відмивання злочинних прибутків, скуповування викраденого, залучення інших осіб у злочинну діяльність та ін.;

2) зловживання службовим становищем, корупція, розкрадання, податкові, фінансові, посадові злочини (на думку автора, усі перераховані діяння набувають характеру продовжуваної злочинної діяльності і породжують стійкі зв'язки між злочинцями й певними видами злочинної діяльності);

3) злочини, що вчиняються рецидивістами в межах однієї злочинної «кар'єри», взаємозв'язок повторних злочинів, спадкоємність криміногенних ситуацій;

4) взаємозв'язок між масовими соціальними детермінантами злочинності, (наприклад, руйнація базових соціальних інститутів, низький рівень життя, алкоголізація, наркотизм, маргіналізація населення) [133, с. 123].

В.Ф. Оболенцев убачає системну координацію злочинності в матеріальному та інформаційному аспектах. Йдеться про:

1) кримінальну субкультуру (поширюється на всю злочинність);

2) повторюваність злочинів і злочинних кар'єр рецидивістів;

3) організовану злочинність;

4) інтелектуальну та фізичну взаємодію співучасників;

5) технологічну послідовність деяких злочинів (наприклад, наркозлочини, на доходи від яких фінансуються терористичні угруповування, і злочини терористичної спрямованості; скуповування викраденого; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність; корупційні злочини);

6) поширення кримінального досвіду про вдало вчинені й латентні злочини;

7) помсту жертв злочинних посягань своїм кривдникам [213, с. 60].

На користь розуміння злочинності як системи можна вважати і факт системності її складових – злочину, особи злочинця, механізму індивідуальної злочинної поведінки, що буде розкрито далі.

Ми підтримуємо точку зору В.Ф. Оболенцева щодо наукових та практичних наслідків невизнання злочинності як системи. Дійсно, чи можна у цьому випадку вважати злочинність явищем? Що тоді вважати її детермінантами, закономірностями, чи є вони за відсутності системності? Чи можна їх вивчати, чи треба обмежуватися лише описом непередбачуваності криміногенних процесів суспільства? Чи може злочинність за таких умов бути предметом кримінології? І вочевидь, у цьому випадку кримінологічна наука не виконуватиме пояснювальну та прогностичну функції щодо явища злочинності. Навпаки, якщо злочинність визнається системним об'єктом, то виникає можливість щодо неї робити прогнози та моделі [220, с. 97]. Тому, дійсно, потрібно подолати у сучасній кримінології спрощені уявлення про злочинність, відмовитися від розуміння злочинності як простої сукупності злочинів, розширити кордони (територіальні, національні, ментальні, історичні, часові та інші) і напрями пізнання злочинності...» [285, с. 173]. А правоохоронні заходи, в основі яких лежить розуміння злочинності як системи, є більш ефективними. Йдеться про переорієнтацію загальнопревентивного запобігання на системне, змістом якого буде порушення внутрісистемних зв'язків та зв'язків злочинності із зовнішнім середовищем [213, с. 106].

Втім, остаточне вирішення спору про системний характер злочинності не є завданням цієї роботи. Наше дослідження спрямовується на вирішення питання про застосування цифрових методів вивчення злочинності. Але ж фахівці стверджують що системність є загальною характеристикою матерії [288, с.8]. У будь-якій сукупності існує зв'язок між елементами (фізичний, енергетичний, інформаційний, часовий, територіальний та ін.). І щодо цього нам вбачається конструктивним поза окресленими суперечностями досліджувати злочинність як «погано організовану» систему і моделювати це явище як «чорну скриньку». Йдеться про таке. Відповідно до теорії, залежно від рівня знань дослідника про

систему, виокремлюють «добре організовані системи» та «погано організовані» системи. Ті системи, про внутрішню будову яких є достатньо інформації, вважають «добре організованими системами». «Погано організованими» системами вважають ті, в яких взаємодія частин не детермінована однозначно, має випадковий і непередбачуваний характер [201, с. 41]. За цією класифікацією злочинність можна вважати «погано організованою» системою і досліджувати, характеризуючи загальними (усередненими) показниками, без деталізації складових елементів (частин).

«Чорна скринька» – це модель, в якій відображаються лише вхідні та вихідні величини, а також зміст системної діяльності, без уточнення внутрісистемних зв'язків [288, с. 75]. Статистичний опис причин та наслідків злочинності вітчизняними фахівцями-кримінологами є прикладом саме такого моделювання.

Прикладом дослідження злочинності як «погано організованої системи» та її моделювання як «чорної скриньки» є робота В.Ф. Оболенцева [220, с. 182, 183].

І щодо цього маємо уточнити принципову обставину – рішення про застосування системного підходу залишається на розсуд дослідника. Фахівці ж стверджують, що у різних завданнях та на різних рівнях аналізу одне явище може бути досліджено як системне чи несистемне [94, с. 167]. Водночас потрібно враховувати, що системне мислення – це вища форма людського пізнання, коли процеси відображення об'єктивної реальності базуються на цілісному відображенні досліджуваного об'єкта з позиції досягнення поставлених цілей дослідження на підставі знань, досвіду, інтуїції і передбачення [98, с. 7]. І що усі сукупності є системами, а матерія взагалі проявляється у формі «систем», тобто система – форма існування матерії [291, с. 55].

Конкретні ж напрями кримінологічних досліджень злочинності як складового елементу предмета кримінології окреслені у Паспорті спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право таким чином: злочини як соціальне явище; злочинність; теоретичні уявлення про злочинність: історичний екскурс, сучасний погляд, порівняльний огляд

зарубіжних теорій; стан, тенденції та закономірності злочинності в Україні; регіональні (територіальні) особливості злочинності в Україні; кримінологічна характеристика та структуризація злочинності; соціологія злочинності; злочинність у різних народів; засади державного та громадського контролю за злочинністю [235].

Третя складова предмета кримінології – *детермінація злочинності*. Детермінація (від лат. *determinare* – визначати, зумовлювати) на загальному рівні окреслюється як залежність одних явищ, процесів і станів від інших. Детермінація – це зв’язок, що включає різні форми та залежності спричинення, опосередкування та обумовлення [142, с. 191]. Йдеться про взаємовплив та взаємообумовленість явищ, взаємозв’язки між об’єктами навколишньої реальності.

Проблемі детермінації злочинності присвятили свої праці Б.М. Головкін [6; 112; 116; 117], І.М. Даньшин [124; 125], А. П. Закалюк [142], А.Ф. Зелінський [144; 147], С.Ю. Лукашевич [198; 199], І.Б. Медицький [207], О.Ю. Шостко [344; 345] та інші науковці.

При цьому на цей час не існує єдиної концепції детермінації злочинності. Серед іншого стверджується, що злочинність є продуктом взаємодії певних типів середовища та особи. Стійка злочинність, у походженні якої провідну роль відіграють особистісні характеристики (побутова злочинність: побутові вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, хуліганства, зґвалтування). Ситуативна злочинність, яка визначається більш сильним впливом середовища, ніж особистісних характеристик та складною ситуацією злочинної поведінки (економічна злочинність, наркозлочинність, професійна злочинність (вбивства на замовлення), терористична злочинність). Організована злочинність – складна система організованих злочинних об’єднань, що ведуть широкомасштабну злочинну діяльність, створюють для такої діяльності найбільш сприятливі умови, використовуючи при цьому як власні структури з управлінськими та іншими функціями по обслуговуванню цих формувань, їх діяльності та зовнішньої взаємодії, так і державні структури (органи влади та місцевого

самоврядування, правоохоронні органи) та інститути громадянського суспільства [80, с. 20].

Видатний український криминолог А. П. Закалюк підтримав теорію зумовлення злочинності яка ґрунтується на загальній теорії причинності. Науковець вважає, що детермінація злочинності є різновидом суспільної детермінації, різновидом універсального зв'язку у Світі[142, с. 185].

Ю. В. Орлов вважає, що детермінація злочинності – це процес спричинення, обумовлення чи реалізації іншого зв'язку певного явища, процесу чи їх сукупності із появою, відтворенням, зміною злочинності або окремим злочином. Криминогенна детермінація, таким чином, визначає залежність злочинності від визначених явищ, процесів. Охарактеризувати детермінацію злочинності (окремого її виду чи злочину) означає визначити набір факторів, з якими вона пов'язана та з'ясувати їх роль, вид зв'язку в механізмі появи, відтворення, зміни злочинності [227].

О. М. Костенко детермінацію злочинності розкрив у контексті «принципу відображення». Йдеться про фактори злочинності, що приводять волю і свідомість людини до криминогенного стану, породжують в особи комплекс сваволі та ілюзій, проявом якого є злочини. Умови, відповідно, – це фактори, необхідні для того, щоб комплекс сваволі ілюзій проявився саме у вигляді злочину [173].

В.М. Дрьомін розкрив детермінацію злочинності через інституціоналізацію кримінальних практик [133]. У цьому механізмі першим етапом він вважав типізацію, коли особи повторюють прийняту в певних колах поведінку, яка в подальшому стає для них усталеним способом життя. Другим етапом інституціоналізації названо об'єктивізацію, коли екстерналізовані продукти людської діяльності набувають характеру об'єктивності. Об'єктивізація передбачає перетворення протиправних інституцій соціального життя на об'єктивну реальність. Третій етап – легітимізація, тобто когнітивні й

нормативні інтерпретації інституціонального порядку за межами життя одного покоління.

Узагальнюючи роботи науковців, можемо погодитися з І.Б. Медицьким щодо існування чотирьох основних підходів до розуміння причин злочинності. Відповідно до кондиціоналістського підходу причиною розуміються необхідні й достатні умови цього наслідку, сукупність обставин, за яких він мав місце. Традиційний підхід, на думку автора, визначає причиною наслідку злочинності активні сили, які своєю дією зумовлюють її існування. Причини конкретного злочину – це, таким чином, ті активні сили, які викликають у суб'єктів інтереси і мотиви для його вчинення. Третій підхід – традиційно-діалектичний. Відповідно до нього причиною виступає все те, що породжує цей наслідок. Згідно з позицією представників цього напряму причини й умови злочинності завжди є соціальними негативними явищами: соціально-психологічні, соціально-економічні, ідеологічні та інші. Причини й умови злочинності та злочинів – завжди негативні явища і процеси, які суперечать домінуючим у суспільстві соціально-економічним, ідеологічним та правовим відносинам. Четвертий підхід, інтеракціоністський, передбачає, що причину злочинної поведінки і злочинності слід розглядати як взаємодію середовища та людини. І зовнішні, і внутрішні причини діють одночасно. Отже, злочинність як соціальне явище, яке не існує поза людьми та їх поведінкою, слід розглядати як результат соціальної взаємодії [207, с.9-11].

Власне ж бачення детермінації злочинності ми обґрунтовуємо на засадах системного підходу. Саме цю методологічну основу, на наш погляд, можна вважати найбільш визнаною в розумінні та дослідженні криміногенної детермінації. Системний характер детермінації злочинності є очевидним, оскільки детермінація стверджується як один із видів зв'язків систем.

Конкретні ж напрями кримінологічних досліджень цієї сфери предмета кримінології окреслені у Паспорті спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право таким чином: причини та умови

злочинності; сучасна теорія причин і умов (чинників, детермінант) злочинності; чинники (економічні, соціальні, моральні, психологічні та інші) впливу на злочинність; детермінація окремих видів злочинів; кримінологічна ситуація; кримінальна субкультура; причини конкретного злочину [235].

Четверта складова предмета кримінології – *особистість злочинця*. А.П. Закалюк визначає особистість злочинця як сукупність соціально-типових ознак, які сформувались у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, вирізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину [142, с. 239]. Погоджуємось із таким твердженням автора: «...структуризація особи злочинця є системною, тому що її об'єкт (особа) є системним утворенням, елементи якого пов'язані між собою системними зв'язками взаємозалежності та взаємодії» [142, с. 257].

Конкретні ж напрями кримінологічних досліджень цієї сфери предмета кримінології окреслені в Паспорті спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право таким чином: особистість злочинця та злочинна поведінка; криміналізація особистості; типологія особистості злочинця; механізм і прогнозування індивідуальної злочинної поведінки; вплив соціальних та особистих девіацій (алкоголізм, наркоманія, аномалії психіки тощо) на формування особистості злочинця; соціальне та біологічне в особистості злочинця; кримінологічна характеристика особистості злочинця загалом і за окремими видами злочинів [235].

П'ята складова предмета кримінології – *механізм індивідуальної злочинної поведінки* [147]. А.П. Закалюк визначає механізмом злочинного прояву зв'язок і взаємодію зовнішніх детермінантів об'єктивної дійсності та внутрішніх психічних процесів і станів особи, що детермінують криміногенні мотиви і рішення вчинити злочин, спрямовують та контролюють виконання цього рішення [142, с. 278].

О.М. Бандурка, О.М. Литвинов стверджують, що злочин є системою, яка підпорядковується дії певних закономірностей. Вони різні за суттю, вихідними засадами, динамікою формування і функціонування [85, с. 114].

Показовими є напрацювання В.Ф. Оболенцева [221] про злочин як систему. В цій системі основною системною функцією ним визначено об'єктивну сторону злочину. Об'єкт злочину (суспільні відносини) входять у систему та перетворюються в ній діями об'єктивної сторони на вихідні величини, створюючи наслідки злочинного посягання (системи). Керування системою злочину – обставини суб'єктивної сторони злочину, що зумовлюють виконання злочинних дій. Механізми окресленої системи – те, що в цій системі забезпечує виконання її функцій – суб'єкти злочину.

Конкретні ж напрями кримінологічних досліджень цієї сфери предмета кримінології окреслені у Паспорті спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право таким чином: особистість злочинця та злочинна поведінка; криміналізація особистості; типологія особистості злочинця; механізм і прогнозування індивідуальної злочинної поведінки; вплив соціальних та особистих девіацій (алкоголізм, наркоманія, аномалії психіки тощо) на формування особистості злочинця; соціальне та біологічне в особистості злочинця; кримінологічна характеристика особистості злочинця загалом і за окремими видами злочинів; кримінологічна віктимологія; її предмет, завдання та функції; жертва злочину в теорії кримінологічної віктимології; детермінація віктимної поведінки; механізм індивідуальної віктимної поведінки; віктимна ситуація; віктимологічна профілактика та поводження з потерпілими [235].

Шоста складова предмета кримінології – *запобігання злочинності*. На думку А.П. Закалюка, запобігання злочинності – це різновид суспільно-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин та

умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливості – усунення їхньої дії [142, с. 324].

В.В. Голіна визначає запобігання злочинності як соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенно небезпечних суперечностей у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витіснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджувальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [108, с. 16].

Автори курсу «Кримінологія» ототожнюють поняття «профілактика» та «попередження» і розуміють під ними особливий вид соціального управління, який покликаний забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей і полягає в розробленні та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінант злочинності, а також справляння запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [186, с. 140].

Ми ж підтримуємо думку Б.М. Головкина, який розуміє попередження злочинності як діяльність держави, суспільства й окремих громадян щодо випередження, обмеження й усунення негативних явищ і процесів, що продукують та відтворюють цей вид злочинності, а також недопущення вчинення даного виду злочинів на різних стадіях злочинних проявів [114, с. 151].

Змістовним аспектам теорії та практики запобігання злочинності приділив увагу С.Ю.Лукашевич[196; 197].

Діяльність запобігання злочинності як систему ґрунтовно дослідив В.Ф. Оболенцев У роботі [214] науковець окреслив мету такої сфери суспільної діяльності – відсутність кримінально караних порушень наявних суспільних відносин, їх збереження [220, с.32].

Конкретні ж напрями кримінологічних досліджень цієї сфери предмета кримінології окреслені у Паспорті спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право таким чином запобігання

злочинності та її основні стратегії, кримінологічна політика держави; загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинам; кримінологічне планування запобігання злочинності; запобігання організованим, професійній, рецидивній та іншим видам злочинності; нормативно-правове забезпечення запобігання злочинності; міжнародне співробітництво у сфері запобігання окремим видам злочинності [235].

Водночас звертаємо увагу на точку зору О.М. Бандурки та О.М. Литвинова, які зазначили, що досліджувати протидію злочинності треба комплексно – як якісно нове явище чи процес. І у підходах до забезпечення кримінологічної безпеки потрібно зберегти самотність [86, с. 22].

На підставі наведеного як проміжний висновок можемо стверджувати про можливість застосування системного підходу взагалі і системного аналізу зокрема до елементів предмета кримінології. А це має принципове значення для використання інформаційних методик дослідження злочинності у досягненні мети цієї науки.

Розглядаючи мету системи кримінологічної науки, визначену нами раніше, звертаємо увагу й на таку обставину.

В.І. Лямець, В.І. Успенко окреслюють такі властивості мети системи: 1) досяжність; 2) вимірюваність; 3) певні часові межі; 4) узгодженість; 5) гнучкість [200, с. 239]. Вважаємо, що сформована нами мета кримінології повною мірою відповідає цим вимогам.

1. Досяжність мети системи кримінологічної науки. Наявність великої кількості кримінологічних публікацій підтверджують таку обставину. І вочевидь, використання цифрових методів дослідження злочинності має сприяти кримінологам у досягненні окресленої системної мети їх діяльності.

2. Вимірюваність. Ідеться не тільки про інформацію у цифровому форматі щодо результатів кримінологічних досліджень, а й про те, що результати наукової роботи повинні мати визначений формат (дисертаційні роботи, статті, звіти про наукову діяльність та ін.).

3. *Певні часові межі.* Результату наукової роботи в кожному такому випадку має бути досягнуто у формально визначені терміни.

4. *Узгодженість.* Ідеться про узгодження системної мети з цілями інших систем. Щодо мети кримінології можемо окреслити її узгодження, наприклад, з метою системи держави України. Такою відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України є права та свободи громадян. Наведене формулювання мети кримінологічної науки узгоджується з концепцією «Наука як суспільне благо» на міжнародному рівні [58].

5. *Гнучкість.* Мета системи має змінюватись залежно від змін у зовнішньому середовищі. Безумовно, мета кримінологічної науки змінюється з урахуванням суспільного запиту, зокрема залежно від змін у криміногенній ситуації.

Забезпечення вказаних властивостей щодо дослідницької діяльності у кримінології можна продемонструвати на прикладі формату дисертаційних досліджень вітчизняних науковців.

1. *Досяжність.* У вступі дисертації подається обґрунтування вибору теми дослідження та результатів [256, п.8].

2. *Вимірюваність.* У вступі дисертації окреслюється наукова новизна отриманих результатів (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше) [256, п.8].

3. *Певні часові межі.* Аспіранти (ад'юнкти) і докторанти проводять наукові дослідження згідно з індивідуальним планом наукової роботи, в якому визначаються зміст, строки виконання та обсяг наукових робіт, а також запланований строк захисту дисертації протягом строку підготовки в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі [260, п. 2].

4. *Узгодженість.* У вступі дисертації висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання [256, п. 8].

5. *Гнучкість*. Дисертаційні дослідження з кримінології мають бути актуальними та орієнтуватись на суспільні зміни, зокрема в законодавстві.

Функції системи кримінологічної науки.

А.П. Закалюк визначав такі функції кримінології: 1) загальнопізнавальна функція; 2) політична функція; 3) ідеологічна функція; 4) соціокультурна функція; 5) конструктивно-проектна функція; 6) прикладна функція [142, с. 22–24].

Автори-упорядники видання «Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем» визначають такі функції кримінології: описова, пояснювальна, практико-перетворювальна та прогностична [182, с.44].

Описова функція. Кримінологія виявляє та фіксує певні факти соціальної дійсності, пов'язані зі злочинністю, відображає їхні властивості й ознаки, їхній науковий опис.

Пояснювальна функція. Розкриваючи на основі емпіричних даних і теоретичних положень суть досліджуваних об'єктів, кримінологія дає їм наукове пояснення.

Практико-перетворювальна функція. Кримінологічний опис, пояснення та прогнозування підпорядковані інтересам наукового управління соціальними процесами, пов'язаними з протидією злочинності.

Прогностична функція. Вивчаючи тенденції розвитку кримінологічно значущих процесів та явищ, кримінологія прогнозує їх майбутній стан.

Наша точка зору щодо функцій кримінології ґрунтується на теорії системного аналізу. Тут функція визначається як зовнішній вияв властивостей об'єкта в наявній системі відносин, реалізація призначення системи в діях (вплив, задоволення потреб, роль, обов'язки та ін.) [201, с. 66]. Відповідно до вказаного функціями кримінологічної науки можна визначити методи та методики кримінологічних досліджень. Саме з їх застосуванням реалізується призначення цієї сфери наукового пізнання і саме через них кримінологічна наука *функціонує*.

У теорії метод визначається як результат теоретичного обґрунтування способу пізнання, який звернутий до потреб дослідження [142, с. 98].

У системі загальнонаукових методів О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань виокремлюють три рівні: 1) емпіричні методи; 2) загальнологічні методи; 3) евристичні методи. *Емпіричні методи*: спостереження, вимірювання, експеримент, порівняння, опис. *Загальнологічні методи*: аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, узагальнення, аналогія, ідеалізація, формалізація, моделювання. *Евристичні методи*: метод евристичних питань, метод багатовимірних матриць, метод вільних асоціацій, метод інверсії, метод уявного (розумового) експерименту, метод мозкового штурму, метод емпіричних оцінок, метод експертних оцінок [121, с. 154–177]. Виокремлюються й спеціальні методи наукових досліджень – дисциплінарні, що застосовуються в конкретній дисципліні, і міждисциплінарні, які сформувалися на стику наукових дисциплін. Такими дослідники вважають: метод конкретно-соціологічних досліджень; метод контент-аналізу; статистично-математичні методи; метод соціально-правового експерименту; кібернетичний метод; порівняльно-правовий метод; формально-юридичний (нормативно-догматичний метод; логіко-юридичний метод; метод альтернатив) [121, с. 178–182].

Щодо кримінологічних досліджень А.П. Закалюк виокремлює декілька видів методів [142, с. 99-110].

Відповідно до окреслених нами раніше аспектів призначення системи кримінологічної науки можна виокремити такі види методів кримінології: 1) методи виявлення (обчислення); 2) методи опису; 3) методи пояснення; 4) методи прогнозу.

Інформаційні методи дослідження злочинності нами визначено як способи виявлення, опису, пояснення та прогнозу криміногенних процесів із застосуванням інформаційних технологій.

Але жоден з інструментів аналітики не дасть дієвого результату самотійно. Лише поєднання методів виявлення, впорядкування, аналізу та

прогнозу дає найкращий інформаційно-аналітичний результат» (щодо цього прикладом можна вважати функціональність RICAS[302], про що буде розкрито далі).

Відповідно, *інформаційні методика дослідження злочинності* можна визначити як об'єктоспрямовані варіанти алгоритмічного поєднання інформаційних методів виявлення, опису, аналізу та прогнозу криміногенних явищ. А їх реалізація є одним з видів інформаційно-аналітичної діяльності[97, с. 14]. Вони окрім іншого є передумовою реалізації так званих «іноваційних продуктів», які В.М. Шевчук визначив як матеріалізовані результати інноваційної діяльності у вигляді розробленого і створеного нового матеріалізованого предмета (продукту), майбутнє використання якого спрямовується на удосконалення правозастосування та інших правоохоронних заходів[337, с. 174]. До цього ще додамо, що автор наочно розкрив алгоритм цієї взаємодії.

Інформаційним методикам дослідження злочинності приділили увагу, зокрема, О.М. Подільчак, Т.Є. Дунаєва, Н.Є. Філіпенко [243; 244]. Наше бачення системного підходу у розробці та використанні інформаційних методик вивчення злочинності викладено у роботі [306].

У конкретних випадках сутність інформаційних методів (методик) визначається залежно від декількох обставин: 1) виду об'єкта дослідження (виду досліджуваних злочинів); 2) мети (завдання) дослідження (виду знань, що мають бути встановлені); 3) ресурсів дослідження. Звертаємо увагу й на складнощі використання методів (методик) кримінологічних досліджень у зв'язку з латентністю об'єктів запобігання злочинності.

Додатковий матеріал щодо теорії та практики інформаційних методів/методик дослідження злочинності буде розкрито у розділі 3 цього дослідження.

Визначення призначення системи кримінологічної науки.

Призначення системи обґрунтовується як системна здатність виконати функції, що забезпечують досягнення мети [201, с. 39].

Відповідно до цього можна визначити такі аспекти призначення системи кримінології: 1) встановлення кримінологічних знань (інформації) про предмет цієї науки; 2) опис її предмета; 3) пояснення отриманої інформації; 4) інформаційний прогноз щодо стану досліджуваних об'єктів.

Визначення кордонів системи кримінологічної науки. Кордони системи – це: 1) лінія або поверхня в деякому просторі, що розділяє саму систему і навколишнє середовище (державний кордон, межа заповідника, межа території існування виду тваринного світу тощо). Для деяких систем конструктивно виокремлювати так звані «віртуальні» кордони системи – умовну межу розділення між сферою, де поширюється керуючий системний вплив, і тією сферою, де таке не відбувається [201, с. 41]. Відповідно до вказаного в інформаційному (віртуальному) аспекті кордони науки кримінології окреслюються межами знань щодо предмета цієї науки.

На наш погляд, є підстави стверджувати: 1) остаточну невизначеність предмета кримінологічної науки; 2) спірне розуміння місця кримінології у системі наук. Матеріал щодо цього наведено у роботі Головкина Б.М. [118, с. 173].

Щодо першої обставини дослідники стверджують: кримінологія, як відносно молода наука про злочинність та засоби боротьби з нею, перебуває у постійному розвитку, розширюється коло її інтересів. Нині предмет кримінології охоплює сферу передкримінальної і кримінальної поведінки, а також її віктимологічні аспекти [186, с. 3].

Щодо другої обставини – за наявності концептуальної дискусії про класифікацію наукових знань [314] питання про місце кримінології у системі наук залишається відкритим.

І.К. Туркевич відносить кримінологію до юридичних наук [301, с. 53].

На думку І.М. Даньшина, кримінологія є самостійною наукою серед наук кримінального циклу [122, с. 21].

Закалюк А.П. стверджував, що кримінологію треба вважати самостійною суспільною наукою, яка знаходиться на стику юридичних, економічних,

політичних соціологічних психологічних і, частково, природничих наук [142, с. 20].

Наведена остаточна невизначеність предмета кримінології підтверджує тезу науковців про те, що відкриті системи не мають жорстких кордонів [291, с. 151]. Як і будь-яка система, кримінологія знаходиться у стані постійного розвитку і вдосконалення, відповідно змінюється й зміст її предмета. На наш погляд, рухливність кордонів кримінологічної науки обумовлюється двома обставинами: 1) змінами у стані та характеристиках явищ, що становлять предмет науки (соціальні процеси, криміналізація, декриміналізація та ін.); 2) розширенням обсягу відомої інформації, що відкриває нові перспективи наукових пошуків. Погоджуємось з А. П. Закалюком, що межі предмета кримінології змінюються відповідно до підвищення рівня розвитку науки, відкриття нових можливостей у справі боротьби зі злочинністю [142, с. 21–22].

Нами вже вбачається розширення предмету науки кримінології через включення сюди, зокрема, теорії кримінологічної політики, нових поглядів щодо методології і методик кримінологічних досліджень, дослідження кримінологічної інформації як ресурсу кримінологічних пошуків, прогнозування злочинності із застосуванням інформаційних технологій та ефективності заходів запобігання злочинності, її соціальних наслідків. Зокрема, вітчизняними фахівцями у системі кримінологічних знань вже сформовано нові наукові напрями: натуралістична кримінологія [174], інституціональна кримінологія [135], регіональна [82], пенітенціарна кримінологія [237], спортивна кримінологія [126], та ін.

Звертаємо увагу, що ствердження засад інформаційного суспільства обумовили перегляд багатьох наукових поглядів та теорій про суспільство. Вбачаємо, що предмет кримінології на перспективу буде розширюватися за рахунок включення нових об'єктів наукового пошуку. Адже з'являються нові способи злочинної поведінки, що потребують усвідомлення нової сутності та детермінації криміналу (зокрема – у кіберпросторі) з формуванням прогресивних технологій боротьби із злочинністю (зокрема – із застосуванням інформаційних

методик). І щодо цього не дивно, що зараз існуюча кримінологічна концепція удосконалюється з очевидною перспективою ефективного вирішення фундаментальних кримінологічних проблем. У Концепції розвитку кримінологічної науки на початку XXI століття, схваленої Координаційним бюро з проблем кримінології Академії правових наук у 2002 р. [169, с. 5] обґрунтовано стверджується, що і надалі межі наукової проблематики кримінології мають відповідати динаміці суспільних відносин з її предмета.

Визначення оточення (зовнішнього середовища) системи.

Оточенням (зовнішнім середовищем) системи визнають сукупність об'єктів за межами внутрішнього керуючого впливу системи які впливають на систему, на які впливає сама система або є індиферентними для системи [206, с. 43]. Зовнішнім середовищем для системи кримінологічної науки є сучасне українське суспільство у його матеріальному аспекті (люди та їх дії, зокрема – протиправні), та у аспекті суспільної свідомості (культура та кримінальна субкультура).

Визначення точки зору аналітика.

У статусі аналітика в межах цього системного аналізу ми висловлюємо точку зору науковця, який зацікавлений у найповнішому встановленні відомостей про системи кримінологічної науки та у підвищенні її ефективності із застосуванням інформаційних методик дослідження злочинності.

Визначення контексту розгляду проблеми.

У системному аналізі контекст розгляду системи – це зовнішні умови, в яких вона функціонує [288, с. 268]. У нашому дослідженні контекстом дослідження системи кримінології ми стверджуємо безмежне різноманіття невідомої інформації про предмет цієї сфери наукового пізнання. Потрібно враховувати латентність багатьох криміногенних явищ та обмеженість пізнавальних ресурсів дослідників.

Щодо нашої роботи ми окреслюємо декілька принципових обставин поточного історичного періоду.

1. У методологічному аспекті – за наявності різноманіття досягнень фундаментальних винаходів одним із найбільш глобальних для людської цивілізації, на наш погляд, можна вважати обґрунтування теорії Ноосфери. Саме ця система знань стала, по-перше, теоретичним підґрунтям планетарного єднання людей з природою, а по-друге – методологічним «містком» для епохального переходу людства від споживацького формату існування до відповідально-раціонального, з використанням інформаційних технологій [83].

2. Глобалізація цивілізаційних процесів. Сучасні комунікаційні технології прискорюють обмін інформацією та дозволяють мінімізувати логістичні перешкоди. Глобалізація – це історичний процес, який обумовлює універсалізацію багатьох сторін світового співтовариства, від ціннісних понять, релігійних світоглядів, норм поведіння до фінансово-економічних аспектів діяльності. Це також визнання зростаючої взаємозалежності, головними наслідками якої є активна діяльність нових сил загально планетарного масштабу – глобальних компаній, міжнародних організацій, транснаціональних мереж, релігійних угруповань, які взаємодіють і між собою, і з державами [154, с. 53]

3. Цифровізація суспільних процесів у межах Четвертої промислової революції. Індустрія 4.0 – це сучасна епоха інновацій, заснована на передових технологіях, що радикально трансформують усі сфери економіки та суспільства у цілому. Відбувається становлення нового типу промислового виробництва, який ґрунтується на так званих великих даних (Big Data) та їх аналізі, повній автоматизації виробництва, технологіях віртуальної та доповненої реальності тощо. Краудсорсинг, шерингова економіка, біотехнології, робототехніка, хмарна інфраструктура, Інтернет речей і штучний інтелект – це не майбутнє, а сьогодення. Промислова революція стирає межі між фізичними, цифровими й біологічними сферами [176, с. 91].

Показово, що 6 травня 2015 р. Європейська Комісія оприлюднила документ щодо ініціативи під назвою «Стратегія діджитального єдиного ринку для Європи» («A Digital Single Market Strategy for Europe»). У ньому стверджується, що глобальна економіка швидко діджиталізується –

інформаційні та комунікаційні технології тепер не є специфічним сектором економіки, а являють собою основу сучасної інноваційної економічної системи [14].

Проявом загальносвітової тенденції, історична невідворотність якої обумовлена об'єктивною логікою цивілізаційних процесів, є формування інформаційного суспільства України та її діджитальної економіки. Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки[274] цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності. Сутністю цифровізації є насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, тобто створюється кіберфізичний простір. Основна мета цифровізації полягає у досягненні цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. Планується, що при системному державному підході цифрові технології будуть значно стимулювати розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів розвитку демократії в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також підвищення якості життя громадян України. Наведене, безумовно має принципове значення для перспектив використання інформаційних методик дослідження злочинності.

Погоджуємось з О. Бугерою, що поява нових кримінальних загроз, що пов'язані з використанням високих технологій зі злочинною метою, потребують удосконалення методичних підходів щодо проведення кримінологічних досліджень, і зокрема, шляхом їх цифровізації [95, с. 46].

Формулювання проблеми.

Мета системного аналізу полягає у створенні рекомендацій задля ефективного управління процесами переведення проблемозмістовної системи

(ПС-системи) з небажаного (проблемного) стану у бажаний стан за допомогою проблемовирішуючої системи (ПВ-системи), яка має належну структуру, властивості компонент та функції [200, с.12].

Проблемою зазвичай прийнято вважати між потрібним (очікуваним, бажаним) та фактичним станом системи чи результатами її функціонування [200, с. 208-209]. У науці проблемою окреслюється суперечлива ситуація у вигляді протилежних позицій у поясненні процесів, явищ, об'єктів та вимагає адекватної теорії її вирішення [200, с. 287-288].

Належне визначення проблеми передбачає попереднє отримання відповідей на питання:

- 1) хто (конкретна особа) незадоволений ситуацією у системі?
- 2) що саме не задовольняє, яка значущість цих обставин для функціонування системи?
- 3) у якому середовищі усвідомлюється ця незадоволеність?
- 4) як сформульована проблема співвідноситься з наявною системою цінностей суспільства?
- 5) які часові кордони поширення цієї незадоволеності?
- 6) чи виявлені ці незадоволеності у результаті системного аналізу, або є терміновою реакцією на ситуацію у системі (співвідношення об'єктивних та суб'єктивних першоджерел незадоволення, а відтак і проблеми)?
- 7) які можливі наслідки ситуації, що склалась, якщо не реалізувати заходи щодо її нормалізації? [200. с. 209].

Задля порозуміння між учасниками вирішення проблеми системи обов'язково формулюється її вербальна модель [200, с. 209].

У теорії стверджується, що проблеми виявляються у трьох основних формах: 1) від впливу зовнішнього середовища на систему; 2) від впливу системи на зовнішнє середовище; 3) від неналежного внутрішнього стану системи (елементного складу, структура, функцій, процесів і т.ін.) [200, с. 209; 291, с. 139-140].

Щодо поточної проблематики кримінологічної науки фахівцями висловлено чимало тверджень [142, с. 86–87]. Зокрема, у Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст. [169] було окреслено основні проблеми цієї сфери на перше десятиліття нашого століття, які на наш погляд залишаються актуальними і до цього часу. Відповідно до згаданої класифікації їх можна розподілити таким чином.

1. Проблеми впливу зовнішнього середовища на систему.

Йдеться про ресурсну обмеженість досліджень, складнощі для кримінологів в отриманні необхідної статистичної інформації. Також має місце відсутність уваги з боку органів державної влади щодо кримінологічних досліджень, ігнорування кримінологів у розробці державних документів із соціально-економічних, політичних, інших важливих суспільних проблем, законопроектів, не використовуються можливості кримінологічної науки для формування державної політики протидії злочинності, розбудови української держави в цілому.

До цього від себе ми можемо додати проблеми вишукування інформації у зв'язку з латентністю складових елементів об'єкта кримінологічних досліджень. Вочевидь, ситуація в науці ускладнилась у зв'язку з військовою агресією сусідньої країни [1; 68].

2. Проблеми впливу системи на зовнішнє середовище.

На жаль, на державному рівні не відпрацьовані нормативний порядок реалізації та запровадження у практику кримінологічних напрацювань кримінологів. У методологічному аспекті можна стверджувати про наявність проблеми методологічно невиправданого взаємозв'язку з іншими науками, «розмивання» предмета кримінології. Мало розвивається міжнародна співпраця фахівців.

3. Проблеми від внутрішнього стану системи (щодо елементного складу, структури, функцій, процесів і т.ін.).

Йдеться про відсутність єдиного підходу у визначенні предмета кримінологічної науки, більшість понять і принципів не мають однозначної

усталеної теоретичної інтерпретації й одностайного розуміння (зокрема, про неприйняття злочинності як системи) [299, с. 72-73]. Проблемою є низький рівень самовдосконалення кримінологічної науки, її теоретичного, методологічного та методичного оновлення, методичне забезпечення досліджень розвивається повільно, як правило воно формується за багаторічними стандартами, що відстають від сучасних досягнень науки. У роботах присутні прихований та відвертий плагіат, легковажне ставлення в оцінці їх теоретичного змісту та новизни. Тематика ж досліджень не охоплює всіх необхідних напрямів та тем, залишаються поза увагою або поверхово вивчаються деякі гострі проблеми практики протидії злочинності, особливо виявлення та усунення її причин та умов, запобігання їхньому впливу; загалом є недостатньо критичною спрямованість кримінологічного аналізу практики боротьби зі злочинністю. Мало розробляється фундаментальних теоретичних проблем, нерідко ще використовуються застарілі положення та визначення без їх сучасного творчого осмислення [142, с. 86–87]. У підсумку – відсутнє адекватне уявлення про сутність та розміри злочинності в Україні, особу злочинця, детермінацію та механізм злочинних проявів, взаємозв'язку злочинних проявів і некриміналізованої (фонові) поведінки (алкоголізм, наркоманія, відсутність певних занять і місця проживання, тощо), причин і умов злочинності [142, с. 35–38].

Визначення мети системного аналізу.

Метою системного аналізу є створення рекомендацій задля ефективного управління процесами переведення проблемозмістовної системи (ПЗ-системи) з небажаного (проблемного) стану у бажаний стан за допомогою проблемовирішуючої системи (ПВ-системи) на підставі опису та побудови узагальнюючої моделі взаємодії досліджуваного об'єкта з оточуючим середовищем [200, с. 12].

Відповідно до цього, метою системного аналізу в межах цієї роботи ми визначили рекомендації щодо вирішення проблем системи кримінології в

частині підвищення ефективності наукових пошуків через застосування інформаційних методик дослідження злочинності.

Збір та опрацювання інформації про систему кримінологічної науки. Збір початкової описової інформації про систему кримінологічної науки.

У межах поточного системного аналізу задля збору та опрацювання інформації про систему кримінологічної науки використовувались, зокрема, нормативні акти, наукові публікації та дані статистичного обліку.

Викладення інформації про систему кримінологічної науки у вербальному (текстовому) форматі.

За теорією системотехніки найбільш загальними формами опису системи у вербальному контексті є: 1) історичний аналіз; 2) предметний (морфологічний) аналіз; 3) функціональний аналіз [288, с. 47-51]; 4) інформаційний аналіз (інформаційний опис системи) [200, с. 85].

Історичний аналіз системи кримінологічної науки. Тут мають встановлюватися причини виникнення проблемної ситуації, динаміка її розвитку та вплив на досліджувану систему в генетичному та прогностичному аспектах.

Генетичний аспект історичного аналізу системи кримінологічної науки. Йдеться про дослідження розвитку системи до початку системного аналізу - етапи життєвого циклу, причини, що зумовили поточні зміни її стану в т.ін. [288, с.47].

Існує багато напрацювань про історію становлення вітчизняної кримінологічної науки [142, с. 51-87]. Узагальненню поглядів на злочинність у своїх роботах приділили увагу Б.М. Головкін [118], В.Ф. Оболенцев [220, с. 89–98], І.П. Рущенко [179], В.В. Голіна [107, с. 182–200], Н.В. Сметаніна [287] та інші фахівці. Значний матеріал за окресленою тематикою міститься й у підручниках з кримінології. Розкриття історії поглядів щодо окремих видів злочинності є традицією вітчизняних дисертаційних досліджень.

Щодо передумов вітчизняної кримінології маємо згадати радянські часи з пануванням адміністративно-командної системи та її вирішальним впливом на наукові дослідження.

А.П. Закалюк виокремлював три періоди розвитку української кримінології за часів СРСР: перший період – з 1917 р. до початку 30-х років ХХ ст.; другий період – від початку 30-х років до початку 60-х років ХХ ст.; третій період – від першої половини 60 років до розпаду СРСР на початку 90-х років ХХ ст. [142, с. 51].

У першому періоді осередками кримінологічної роботи були так звані «кабінети з вивчення злочинців та злочинності», створені у містах Києві, Одесі, Харкові, а також Всеукраїнський інститут вивчення злочинності. У цих закладах проводилось опрацювання так званої «моральної статистики» про злочинність, вивчались матеріали щодо злочинців та запобіжної практики. Загалом мав місце плюралізм думок щодо досліджуваних проблем. Але, як стверджує А.П. Закалюк, у роботах українських кримінологів того часу мали місце нетрадиційні і навіть сумнівні твердження про злочинність та особу злочинця, інколи висувалися як висновки гіпотези або недостатньо аргументовані спостереження щодо значення біологічних рис особи в обумовленні злочину [142, с. 60]. З 1929 р. розпочалась категорична критика фахівців-кримінологів з боку представників влади із звинуваченням у надмірному біологізаторстві причин злочинності. Вітчизняні кримінологічні дослідження в Україні, як і в усьому СРСР були зупинені.

У другому окресленому періоді кримінологія була під заборонаю і не розвивалась, праці кримінологічного змісту офіційно не створювались та не публікувались.

У третій період розвитку української кримінології радянських часів кримінологічні дослідження було відновлено. А.П. Закалюк у роботі «Курс сучасної кримінології: теорія і практика» [142, с.61-74] окреслив різноманіття поглядів того часу.

Щодо наведеного можемо зробити таке узагальнення: за радянських часів становлення вітчизняної кримінології відбувалось в умовах адміністративно-командної системи з вирішальним впливом на науку офіційної політичної догматики.

За часів незалежності українські кримінологи приділяють увагу проблемам криміналізації українського суспільства, з орієнтацією досліджень на елементи предмета кримінології.

Методологія, інструментарій кримінологічної науки. Методологію та методики кримінологічних досліджень вивчали такі науковці, як: О. Бугера [95], А. П. Закалюк [142], М.В. Карчевський [159], О. М. Костенко [172], О.Г. Кулик [185], С.Ю. Лукашевич [193], В.О.Туляков[299]; В.І. Тимошенко [296; 297], В.І. Шахун [297] та інші фахівці.

Злочинність. Явище злочинності досліджували В. В. Голіна [105], Б. М. Головкін [117; 118], І. М. Даньшин [122], А. П. Закалюк [142]; Пивоваров В.В. [239; 240]; Подільчак О.М., Шостко О.Ю. [246] та інші науковці.

Детермінація злочинності. Цьому елементу предмета кримінології приділили увагу Бандурка О. М., Литвинов О. М. [85], Головкін Б.М. [6], В. М. Дрьомін [133], І. П. Костенко О.М. [175]; Руценко [282, с. 28–38], В. О. Туляков [300] та інші дослідники.

Особа злочинця. Особу злочинця досліджували В.С. Батиргареева [87], М.О. Ларченко [190], О.М.Подільчак [242], С.А. Шалгунова [333] та ін.

Запобігання злочинності. Цю сферу вивчали, зокрема, В. В. Голіна [108], Б.М. Головкін [118], Колб О.Г., Дучимінська Л.М. [165; 166], С. Ю. Лукашевич [193], В.І. Шахун [330, 331] та інші фахівці.

Прогностичний аспект системи кримінологічної науки. Відповідно до теорії системотехніки ця частина системного аналізу має висвітлювати перспективи розвитку системи [288, с. 48].

Щодо перспектив розвитку системи кримінологічної науки маємо звернути увагу на соціально-економічний контекст наукових пошуків. Дослідники

стверджують, що зараз відбувається четверта промислова революція (за визначенням К. Шваба). Характерним для неї є поширення інформаційних технологій та інформатизація усіх сторін життєдіяльності людини [334]. Відповідно до Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства [224] інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним із найважливіших факторів, що впливають на формування суспільства двадцять першого століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, освіти та роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. Вони також дають можливість більш ефективно та творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми. На практиці передбачається підтримка зусиль урядів щодо зміцнення відповідної політики та нормативної бази, що стимулюють конкуренцію та новаторство, забезпечення економічної та фінансової стабільності, сприяють співпраці з оптимізації глобальних мереж, боротьби зі зловживаннями, що підривають цілісність мережі, зі скорочення розриву в цифрових технологіях. забезпечення глобального доступу та участі у цьому процесі.

У вересні 2015 р. в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Тоді було прийнято Порядок денний розвитку після 2015 року та затверджено нові орієнтири глобального світового розвитку. Підсумковим документом Саміту став документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», яким визначено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Серед іншого йдеться про те, що «Сталий розвиток не може бути реалізований без миру та безпеки; і мир і безпека будуть під загрозою без сталого розвитку. У новому Порядку денному визнається необхідність побудови мирних, справедливих та інклюзивних суспільств, які забезпечують рівний доступ до правосуддя та базуються на повазі прав людини (включно з правом на розвиток), на ефективному верховенстві права та належному управлінні на всіх рівнях та на прозорі, ефективні та підзвітні установи. Фактори, які породжують насильство, незахищеність і несправедливість, такі як нерівність, корупція, погане

управління та незаконні потоки фінансів і зброї, розглядаються в Порядку денному» [238].

Україна приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, окресленого нормами згаданого документа. Тож у досягненні окреслених завдань кримінологічні напрацювання мають стати методологічною складовою. Відповідно, у діючому законодавстві інформаційні та комунікаційні технології стверджуються в якості пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки України [269].

В. М. Дрьомін у роботі [133] визначив перспективність системних досліджень щодо злочинності та заходів її запобігання як елементів соціальної самоорганізації та саморегуляції.

Ми ж наполягаємо на перспективності системного підходу для кримінології і погоджуємось із А. П. Закалюком, який стверджував про перспективність цього дослідницького функціоналу для аналізу злочинності, її причин і умов, особистості злочинця у розробці теорії та практики запобігання злочинним проявам [142, с. 103-104].

Маємо констатувати й формування нових напрямів кримінологічних досліджень [93] із застосуванням інформаційних методик [160; 161]. Не погоджуємось із критичною оцінкою В.В. Голіни щодо «галузевізації» кримінології, тобто виділення вузькоспрямованих кримінологічних досліджень щодо окремих проблем з предмета кримінології (сімейну, політичну, економічну, військову, теологічну, пенітенціарну, кримінологію закону, особистості) [110, с.7]. На наш погляд, цей процес об'єктивно обумовлений, оскільки поглиблення досліджень є закономірним розвитком будь-якої науки. А таке наукове цілеспрямовання є більш адекватним у аспекті реагування на небезпечні виклики для суспільства.

Доктринальні засади, відповідно до яких має розвиватись вітчизняна кримінологічна наука, окреслено у Концепції розвитку кримінологічної науки на початку XXI століття, схваленої Координаційним бюро з проблем кримінології

Академії правових наук у 2002 р. [169]. Тут обґрунтовано стверджується, що і надалі межі наукової проблематики кримінології мають відповідати динаміці суспільних відносин з її предмета. При тому повинні реалізовуватись усі загально визнані функції науки – теоретико-методологічна, аналітична, ідеологічна, освітянська та ін.

Погоджуємось з Л.А. Коростельовою щодо актуальності формування обчислювальної кримінології. Йдеться про технології з використанням обрахувальної топології, гіперграфів, агентного моделювання, аналізу інформаційних систем. Цей напрямок досліджень передбачає використання обчислювальних технологій для виявлення закономірностей злочинної поведінки та віктимізації, мережових зв'язків терористичних об'єднань, організованої злочинності, групових посягань, кіберзлочинності та ін. [171].

Вбачається обґрунтованою позиція В.І. Шакуна щодо перспективності застосування синергетичної концепції у кримінології [330].

Б.М. Головкін наголошує на інтеграції знань про злочинність та боротьбу з нею, обґрунтовує когерентність і синергію наукових концепцій, актуальність запровадження системного методу пізнання злочинності та розроблення заходів превентивного впливу на її причини і умови. Дослідник робить висновок, що орієнтирами для подальшого розвитку кримінології будуть міжнародні цілі глобального людського розвитку, закріплені у Декларації тисячоліття ООН (2015 р.) і Порядку денному у сфері сталого розвитку до 2030 року [118, с. 177].

Що ж до перспективних напрямків кримінологічних досліджень ми стверджуємо такі обставини. З'являються нові види злочинів і, відповідно до них - сфери правоохоронної діяльності (кіберзлочинність), злочини пов'язані пандемією COVID-19 та ін. У зв'язку з повномасштабною агресією РФ проти України мають розвиватись кримінологічні дослідження щодо заходів запобігання злочинів, що вчиняються військовими армії агресора на території нашої держави [120]. І принциповим вважаємо подальший розвиток та використання інформаційних методик дослідження злочинності у контексті впровадження концепції поліцейської діяльності, керованою аналітикою [170];

281], а також інших інформаційних технологій[238]. У цьому аспекті звертаємо увагу на напрацювання Філіпенко Н.Є. щодо застосування іноваційних методів вивчення та запобігання злочинності в Україні, інформаційних системи вивчення злочинності (злочинів) в судово-експертній діяльності, діяльності суб'єктів запобігання злочинності з використанням прогресивних інформаційних методик та технологій[321; 322; 323]. І у аспекті тематики нашого дослідження показовим є матеріал, викладений у статті [320]. Погоджуємось з авторкою, що перед правоохоронною системою постає важливе питання щодо запобігання використанню штучного інтелекту у протиправних діях, а перед науковцями - завдання вивчення цього феномену[320, с. 1084].

Предметна форма опису системи кримінологічної науки (морфологічний аналіз). Відповідно до теорії ця частина системного аналізу здійснюється у двох аспектах:

- 1) субстрактний аналіз (визначення та опис елементів системи);
- 2) структурний аналіз (встановлення відношень (зв'язків) між елементами системи) [288, с. 48].

Субстрактний аналіз системи кримінологічної науки [201, с. 23–24].

Елементом визнається відносно самостійна частина системи, яка на цьому рівні аналізу розглядається як єдине ціле з характерною поведінкою, що спрямована на реалізацію функцій цього елемента [288, с. 265]. Відповідно до цього масштабування (узагальнення) елементів системи здійснюється з урахуванням завдань системного аналізу. Для соціальних систем мінімальним елементом є людина у різних аспектах її функціонування. Щодо цього слушним нам вбачається точка зору А.П. Закалюка про те, що в якості головного критерія побудови системи кримінології можна використовувати ознаку належності елемента цієї системи (певних кримінологічних знань та наукової діяльності) до суспільних відносин з предмета кримінології [142, с. 26]. Тож і для кримінології може йтися про фахівців-кримінологів приблизно 20 закладів [110, с. 6], які займаються кримінологічними дослідженнями та їх координацією.

Маємо виділити й більш масштабні елементи системи кримінології - науково-дослідницькі установи. Зокрема – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. Місія цього Інституту полягає в розвитку наукового знання у сфері протидії злочинності, застосуванні цього знання на користь кожної людини, суспільства, держави і світової спільноти, якісній підготовці наукових кадрів, які продукують таке знання. Інститут є однією з провідних наукових установ юридичного профілю в Україні та єдиною спеціалізованою науковою установою в академічній науці, в якій здійснюються фундаментальні та прикладні дослідження у сфері боротьби зі злочинністю, виконуються аналітико-консультативні роботи в галузі нормативного регулювання цієї сфери, а також видається наукова продукція [209].

Вагома робота здійснюється й у Державній науковій установі «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» (далі – Інститут) ДНУ ПБП НАПрН України) [128]. Державна наукова установа здійснює наукову, науково-організаційну, освітню та іншу діяльність відповідно до Статуту у відповідності до основних засад, завдань, пріоритетів і напрямків розвитку, визначених Стратегією розвитку Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» на 2021-2025 роки. Головною місією ДНУ ПБП НАПрН України є наукове і правове забезпечення модернізації суспільних відносин, визначення пріоритетних напрямів досліджень і розвитку законодавства в інформаційній сфері, у сфері цифрової трансформації та сфері національної безпеки і оборони України. Крім цього, Інститут має сприяти формуванню і реалізації державної політики, діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, правоохоронних і судових органів та військових формувань у вказаних сферах, а також розбудові громадянського суспільства, суверенної, демократичної, соціальної, правової держави.

Для формування і розвитку наукових шкіл та інноваційних напрямів досліджень при Інституті функціонують (на громадських засадах) центри (за

напрямами наукової діяльності): Центр філософії інформаційного права та інформаційного суспільства; Центр теорії інформаційного суспільства, прав та безпеки людини в інформаційній сфері; Центр інформаційного та соціально-правового моделювання; Центр соціогуманітарної інформології, інформаційної культури і права; Центр правового забезпечення цифрової трансформації; Центр права національної безпеки та інформаційно-правових проблем міжнародної безпеки; Центр військового права та інформаційно-правових проблем воєнної безпеки; Центр правового забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки; Центр захисту приватності та безпеки персональних даних.

При Інституті також функціонує Центр науково-правових експертиз та прогнозування, який забезпечує надання послуг щодо:

– проведення наукової оцінки проектів стратегічних документів (доктрин, концепцій, стратегій, програм тощо) та нормативно-правових актів;

– надання консультаційних послуг з питань нормотворчої, правозастосовної і правоосвітньої діяльності;

– проведення науково-правових експертиз [100] і надання експертних висновків [128].

Маємо також згадувати діяльність Державного науково-дослідного інституту МВС України [129] та інших суб'єктів кримінологічної науково-дослідницької діяльності, де окрім іншого використовують інформаційні методики дослідження злочинності, реалізуючи практичну кримінологію.

Структурний аналіз системи кримінологічної науки.

Структурою вважається сукупність стійких зв'язків об'єкта [201, с. 439], впорядкованість (організація) елементів, підсистем, внутрішніх взаємозв'язків. Саме завдяки цілеспрямованій структурній інтеграції елементів формується система.

Фахівці стверджують, що «Одна й та сама система може бути описана різними структурами в залежності від стадії пізнання об'єктів, мети їх створення чи дослідження»[201; с.90].

У кожному системному аналізі визначається рівень фактично наявних елементних складових системи, та так званий «структурний рівень елементів», у межах якого обмежується аналітична глибина дослідження системи. Щодо цього діє правило: коли глибина аналізу дозволяє досягти цілей (завдань) дослідження системи і вирішити виявлені проблеми, то структурні складові системи вважаються елементарними і на цьому рівні аналіз припиняється.

З урахуванням пошукової мети та практичного завдання конструктивним обмеженням рівня нашого дослідження ми окреслили рівень окремих фахівців-кримінологів та їх осередків (розглянуті вище). Така констатація має значення у аспекті можливого застосування рекомендацій щодо вдосконалення інформаційних методик дослідження злочинності.

У теорії системотехніки завданнями структурного аналізу визначаються:

- 1) виявлення закономірностей зв'язків елементів системи;
- 2) виявлення ступеня складності системи [201, с. 24].

Виявлення закономірностей зв'язків елементів системи. Існує ґрунтовна теорія системних зв'язків. Тут вони визначаються як взаємозумовленість існування явищ, розділених у просторі та часі [201, с. 29], різного роду діяльність, робота, вплив між елементами системи, підсистемами та окремими системами [206, с. 37].

Відповідно до цього з усього їх різноманіття у аспекті дослідження цифрових методик вивчення злочинності для нас значущими є декілька видів зв'язків.

Передусім поділ зв'язків системи за просторовим розташуванням: 1) внутрішні – всередині системи; 2) зовнішні – системи із середовищем[206, с. 37]

Внутрішні зв'язки елементів забезпечують виконання функцій системи задля досягнення мети і підтримують її цілісність. Раніше функціями

кримінологічної науки нами було визначено методи кримінологічних досліджень. Задля їх реалізації у цій системі налаштовані внутрішньосистемні зв'язки, передусім, щодо обміну кримінологічною інформацією (конференції, публікації, навчання і т.п.)

Зовнішні зв'язки елементів забезпечують процеси взаємодії системи із зовнішнім середовищем. Зовнішнім середовищем системи кримінологічної науки ми визначили сучасне українське суспільство, зокрема – його кримінальну сферу.

Є підстави стверджувати, що кримінологічна наука пов'язана із суспільством двоспрямованими зв'язками:

- отримання ресурсів (матеріальних, енергетичних та інформаційних) від суспільства;
- надання суспільству інформації про результати кримінологічних досліджень.

Види зв'язків систем за спрямованістю: 1) прямі; 2) обернені. Обернені зв'язки можуть бути позитивними і негативними [206, с. 38].

Принциповим для кримінологічної науки у аспекті виконання нею свого призначення і досягнення мети є визначення так званих «обернених зв'язків». Такими розуміються зв'язки циклічного характеру, змістом яких є передавання із системи назовні матерії, енергії, інформації з поверненням їх у систему для подальшого опрацювання з урахуванням зміненого стану; функціонування систем за рахунок внутрішніх ресурсів та джерел у відповідності з метою досягнення системної мети [206, с. 38].

У кримінологічній науці обернені зв'язки реалізуються через координацію з нормотворчістю та практичною правоохоронною діяльністю.

Виявлення ступеня складності системи.

Ступінь складності визначається

- 1) наявністю структурних рівнів у системі;
- 2) наявністю координаційних та субкоординаційних зв'язків [288, с. 50].

Координаційні зв'язки – це зв'язки між частинами систем, що знаходяться на одному структурному (ієрархічному) рівні. Субкоординаційні зв'язки – це зв'язки між різними структурними рівнями, що мають характер підпорядкованості. При субкоординаційних зв'язках одна частина системи повністю або частково підпорядкована іншій частині, що знаходиться на більш високому структурному рівні [288, с. 50].

На рівні структурних елементів системи кримінологічної науки – окремих її підсистем (напрямків кримінологічних досліджень, окреслених раніше), ми можемо стверджувати зв'язки координації інформаційного змісту. Йдеться, зокрема, про використання наукових напрацювань та взаємне цитування публікацій науковцями.

На рівні ж загальної структури кримінологічної науки можемо окреслити субкоординаційні зв'язки у функціоналі Національної Академії правових наук України (далі – НАПрН України). Відповідно до Статуту (п. 3) ця структура має на меті:

- комплексний розвиток правової науки, організацію, проведення та координація фундаментальних досліджень, прикладних наукових і науковотехнічних (експериментальних) розробок у галузі держави і права;
- консолідацію інтелектуального потенціалу науковців науково-дослідних установ та науково-педагогічних працівників юридичних навчальних закладів;
- сприяння інтеграції вітчизняної правової науки до світового наукового простору;
- підготовку наукових кадрів та підвищення їх кваліфікації [290].

У аспекті розробки та реалізації інформаційних методик вивчення злочинності принциповими є такі цілі НАПрН України (п. 3 Статуту НАПрНУ):

- формування інформаційних систем у галузі держави і права;
- розроблення та підтримка інформаційних правових систем для органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

НАПрН України з метою виконання покладених на неї завдань, зокрема:

- визначає пріоритетні напрями розвитку правової науки, основні напрями і тематику досліджень у галузі держави і права;

- організовує проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, у тому числі за участю наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та наукових установ юридичного профілю;

- здійснює координацію тематики дисертаційних досліджень у галузі держави і права, що виконуються в наукових установах та закладах вищої освіти України; розробляє концепції та проекти законів, інших нормативно-правових актів та ін.

Функціональний аналіз системи кримінологічної науки.

Функціональний аналіз здійснюється для того, щоб порозумітись відносно належної чи проблемної активності системи – внутрішньої та зовнішньої спрямованості.

Раніше нами було вказано, що функція – це зовнішній прояв властивостей об'єкта в існуючій системі відносин через перетворення призначення системи на дії з використанням потоків матерії, енергії, інформації [201, с. 28–29].

Різновидами функцій за їх сутністю є такі: розпорядницькі, тобто закріплення за елементами й підсистемами певних дій; координації й узгодження, завдяки яким відбуваються спільні дії елементів; субординації або супідрядності, що припускають розподіл між елементами координаційних відносин; контролююча, тобто здійснююча перевірку відповідності дії певній нормі; цілестворюючі, що визначають мету функціонування й розвитку системи [98, с. 67].

За ієрархією виокремлюють системні функції трьох видів: 1) цільова функція; 2) основні (базисні) функції; 3) додаткові функції.

Цільова функція системи відображає сенс існування системи. Для системи кримінологічної науки такою можна визначити формування нових кримінологічних знань.

Основні (базисні) функції забезпечують виконання цільової функції системи, а саме - передавання, приймання, фіксація, переробка та ін. Щодо

системи кримінологічної науки такими можна визначити способи формування нових кримінологічних знань – методи та методики кримінологічних досліджень, зокрема - інформаційні.

Додаткові (сервісні) функції забезпечують більш ефективну реалізацію основних (базисних) функцій на практиці. Для системи кримінологічної науки таким, зокрема, є фахова самоосвіта науковців взагалі, і щодо інформаційних технологій - зокрема.

Розрізняють дві форми функціонального аналізу: 1) розкриття внутрішнього функціонування системи; 2) розкриття зовнішнього функціонування системи.

Внутрішнє функціонування системи кримінологічної науки. Тут йдеться про дослідження за напрямками кримінології (фундаментальні та прикладні роботи).

Зовнішнє функціонування системи кримінологічної науки. У цьому аспекті система кримінологічної науки розглядається як частина більш масштабної метасистеми науково-практичної діяльності, інтегрованої у системність української державності.

Щодо зовнішнього функціонування досліджуються адаптивна та адаптуюча активність системи. Адаптивна активність – це властивість системи пристосуватись до змін середовища. Адаптуюча активність - це властивість системи пристосувати середовище до поточних потреб [288, с. 51].

Адаптивна активність системи кримінологічної науки (її здатність реагувати на зміни зовнішнього середовища) проявляється у такий спосіб:

- самоналаштування діяльності адекватно до обсягів ресурсного (матеріального, фінансового, кадрового та ін.) забезпечення, що надходить з зовнішнього середовища - суспільства;
- врахування змін в країні, досягнень науково-технічного прогресу і т.ін.;
- виконання науковцями нормативних приписів.

Щодо адаптивної активності практичної кримінології звертаємо увагу й на таку суттєву обставину. Як і для будь-якої соціально-значущої діяльності людини, для кримінологічної наукової діяльності принципове значення мають етичні засади. Йдеться про межі та правила втручання людини у особистісну

сферу людини, сферу природи і культури. Етичний вибір є обов'язковою передумовою наукового дослідження, оскільки очевидною є відповідальність науковця за результати його пізнавальної діяльності.

Етичні вимоги до наукової діяльності українського вченого означені, зокрема, у Етичному кодексі науковця України [138]. Тут зокрема вказується, що етика науки виходить з основоположних людських цінностей, норм та принципів і визначає моральну поведінку вченого, його відповідальність перед колегами та суспільством (п.1.1). Учений має спрямовувати свої зусилля на подальше застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища, ощадливого використання природних ресурсів (п. 1.7). Учений має усвідомлювати відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або природи, яку може заподіяти застосування неперевіраних нових наукових знань (п.1.9). Учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства, збереження природи та духовно-культурної спадщини (п. 1.3).

Показовим є прояв етичних засад у співпраці вітчизняних фахівців з колегами з інших країн щодо запобігання злочинності. Хоан Тон-Тат, генеральний директор Clearview AI, звернувся до українського уряду і запропонував кілька інформаційних технологій, які можуть допомогти Україні захиститися від російського вторгнення, розшукувати осіб, розлучених зі своїми сім'ями, виявляти російських агентів та допомагати уряду у спростуванні неправдивих повідомлень у соціальних мережах про війну. Після узгодження вітчизняні фахівці отримали облікові записи та пройшли навчання щодо правильного використання технології розпізнавання облич. І зараз вже багато відомств разом з Національною поліцією України, приєдналися до проекту [12].

Адаптивна активність системи кримінології проявилась й ще у одному важливому аспекті. Йдеться про пристосування творчої діяльності вітчизняних науковців в умовах повномасштабної агресії рф проти України.

Адаптуюча активність системи кримінологічної науки. Така виявляється у двох аспектах: 1) через реалізацію кримінологічних напрацювань на практиці; 2) через участь у нормотворчості.

Найбільш значущими аспектами адаптуючої активності системи кримінологічної науки є вплив на криміногенні процеси у суспільстві – опосередковано, через впровадження кримінологічної інформації у практику правоохоронних органів, та врахування її у нормотворчості.

Щодо нормотворчих процесів за участі кримінологів. Відповідно до п. 5 Статуту НАПрН України [290] з метою виконання покладених на неї завдань:

- розробляє концепції та проекти законів, інших нормативно-правових актів;
- бере участь у здійсненні незалежної наукової оцінки проектів стратегічних та програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій, програм, планів тощо);
- розробляє за дорученням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та/або за власною ініціативою прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції, рекомендації щодо суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку держави;
- проводить наукові експертизи проектів нормативно-правових актів, програмних документів та рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надає науково-правові висновки.

Звертаємо також увагу на прояв адаптуючої активності системи вітчизняної кримінології у зв'язку з повномасштабною агресією РФ проти України. Йдеться про значну кількість публікацій наших кримінологів щодо злочинів країни-агресора та їх втілення у практику протидії агресії.

Інформаційний аналіз (інформаційний опис системи кримінологічної науки.

Інформаційний опис окреслює властивості інформації та інформаційні потоки системи, розкриваючи систему як перетворювача інформації в її взаємодії із зовнішнім середовищем при реалізації функцій [201, с. 24–25].

Відповідно до законодавства [262, ст.1] інформацією вважаються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Суб'єктами інформаційних відносин є фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень, а об'єктом – інформація.

Наведеному відповідає точка зору про кримінологічну інформацію, яку А.П. Закалюк окреслював як кримінологічно значущі відомості про предмет кримінології, тобто про злочинність і окремі злочини, особу злочинця, детермінацію злочинності та окремих злочинів, механізм їх вчинення, включаючи потерпілого, а також запобігання злочинності [143, с. 17].

Відповідно до теорії системотехніки інформаційний опис системи передбачає формування відомостей про систему щодо: 1) зовнішнього об'єкта; 2) завдання; 3) сховища даних; 4) інформаційного потоку [201, с. 85]. Зовнішній об'єкт – це джерело даних. Завдання – це процедура опрацювання чи перетворення інформації у системі. Сховище даних – це деякий фізичний об'єкт зберігання даних. Інформаційні потоки – це рух даних між зовнішніми об'єктами до сховища даних відповідно до завдань [201, с. 85–86].

У системному аналізі кримінології інформаційний опис являє собою висвітлення інформаційної складової методів та методик кримінологічних досліджень. З цього приводу, на відміну від усталеної практики опису методів кримінологічних досліджень ми пропонуємо розглядати їх як засоби опрацювання інформації та окреслювати згадані елементи.

1. Методи виявлення даних.

Метод вивчення документів. Щодо нього: 1) зовнішній об'єкт – документи, що містять інформацію про предмет кримінології; 2) завдання – встановлення кримінологічної інформації про предмет кримінології; 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – ознайомлення з документами, фіксація відомостей у анкетах чи звітах.

Метод спостереження. У цьому методі 1) зовнішній об'єкт – фізичні прояви явищ предмету кримінології; 2) завдання – встановлення кримінологічної

інформації про предмет кримінології; 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – візуальне спостереження фізичних проявів явищ предмету кримінології, фіксація відомостей у анкетах чи звітах.

Метод опитування (анкетування). Щодо цього методу виявлення кримінологічних даних: 1) зовнішній об'єкт – фізичні особи, обізнані про прояви явищ предмету кримінології; 2) завдання – встановлення кримінологічної інформації (фактів або оціночних суджень) про предмет кримінології; 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – фіксація зовнішнім об'єктом кримінологічної інформації (фактів або оціночних суджень) про предмет кримінології у електронних чи паперових анкетах.

Метод інтерв'ю. Тут: 1) зовнішній об'єкт – фізичні особи, обізнані про прояви явищ предмету кримінології; 2) завдання – встановлення кримінологічної інформації (фактів або оціночних суджень) про предмет кримінології; 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – фіксація зовнішнім об'єктом кримінологічної інформації (фактів або оціночних суджень) про предмет кримінології у електронних чи паперових анкетах за результатами вербального спілкування.

2. Методи впорядкування та аналізу виявлених даних.

Метод узагальнюючих показників. У цьому методі: 1) зовнішній об'єкт – прояви явищ предмету кримінології; 2) завдання – обрахування кількісних характеристик елементів предмету кримінології (абсолютних, відносних, середніх величин, індексів, коефіцієнтів і т. ін.); 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – спостереження об'єктів предмету кримінології та обрахування узагальнюючих показників з фіксацією результатів у електронних чи паперових носіях.

Табличний метод. Застосування цього методу передбачає: 1) зовнішній об'єкт – сховища даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології; 2) завдання – класифікація даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології; 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – розподіл даних

про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології з фіксацією результатів у форматі таблиці у електронних чи паперових носіях.

Графічні методи. Щодо них: 1) зовнішній об'єкт – сховища даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології; 2) завдання – візуалізація даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології; 3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії; 4) інформаційний потік – розподіл даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології з фіксацією результатів у графічному форматі таблиці (графіки, гістограми, діаграми та ін.) у електронних чи паперових носіях.

Врахування окреслених обставин дозволяє по-новому розкрити методи кримінологічних досліджень та ефективно використовувати їх у інформаційних методиках дослідження злочинності.

Відповідно до призначення кримінологічної науки (виявлення, опису, аналізу, пояснення отриманих даних) можна окреслити властивості інформаційних методик дослідження злочинності.

1. Інформаційні методики виявлення злочинності.

1) зовнішній об'єкт – фізичні прояви явищ предмету кримінології або сховища даних про них;

2) завдання – встановлення кримінологічної інформації про предмет кримінології;

3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії;

4) інформаційний потік – візуальне спостереження явищ предмету кримінології або інформації у сховищах даних, їх виявлення за допомогою вербального спілкування, фіксація відомостей у електронних звітах.

Інформаційною методикою виявлення злочинності можна вважати функціонал інформаційно-аналітичної системи RICAS. Ця система підключена до хмарного сервісу інформаційних систем органів внутрішніх справ, інших відкритих державних реєстрів, систем обліку осіб, речей і своїми опціями отримує звідти дані [302, с. 35-36].

2. Інформаційні методики опису злочинності.

1) зовнішній об'єкт – прояви явищ предмету кримінології; сховища даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології.

2) завдання – обрахування кількісних характеристик елементів предмета кримінології (абсолютних, відносних, середніх величин, індексів, коефіцієнтів і т. ін.); класифікація даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології; візуалізація даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології.

3) сховища даних – електронні засоби;

4) інформаційний потік – спостереження об'єктів предмету кримінології та обрахування узагальнюючих показників з фіксацією результатів на електронних носіях; розподіл даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології з фіксацією результатів у форматі таблиці у електронних носіях; розподіл даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології з фіксацією результатів у текстовому, табличному або графічному форматі (графіки, гістограми, діаграми та ін.) на електронних носіях.

Інформаційною методикою опису злочинності можна вважати функціонал інформаційно-аналітичної системи RICAS, який візуалізує відомості, отримані з баз даних та опрацьовує їх [302, с. 35].

3. Інформаційні методики пояснення злочинності:

1) зовнішній об'єкт – прояви явищ предмета кримінології; сховища даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології.

2) завдання – обґрунтування поточних характеристик та властивостей елементів предмету кримінології (стану, детермінації, проблем функціонування і т. ін.).

3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії;

4) інформаційний потік – спостереження об'єктів предмету кримінології та сховищ даних, опрацювання їх умовиводами або інформаційними технологіями розпізнавання образів з фіксацією у електронних носіях.

Інформаційними методиками пояснення злочинності можна вважати функціонали інформаційно-аналітичної системи RICAS:

- функціонал побудови взаємозв'язків між особами і кримінальними подіями;
- функціонал формування кримінального профілю особи;
- функціонал створення логічних зв'язків між об'єктами та подіями [302, с. 9].

4. Інформаційні методики прогнозу злочинності:

1) зовнішній об'єкт – прояви явищ предмету кримінології; сховища даних про кількісні показники та якісні характеристики явищ предмету кримінології;

2) завдання – обґрунтування перспективних характеристик та властивостей елементів предмету кримінології (стану, детермінації, наслідків, динаміки, проблем функціонування і т. ін.);

3) сховища даних – електронні засоби або паперові носії;

4) інформаційний потік – спостереження об'єктів предмету кримінології та сховищ даних, опрацювання їх умовиводами або інформаційними технологіями з фіксацією у електронних чи паперових носіях.

Інформаційними методиками прогнозу злочинності можна вважати функціонал прогнозування злочинних проявів та тенденцій злочинності, що реалізований у інформаційно-аналітичній системі RICAS [302, с. 53].

У застосуванні інформаційних методик вивчення злочинності принципове значення мають показники злочинності. Саме вони формують зміст категорії «кримінологічна характеристика»[319].

Статистичний показник – це кількісний еквівалент властивості явища. Характеризується: 1) первинними даними для обрахування; 2) способом обрахування; 3) одиницею виміру; 4) звітним періодом, для якого здійснюється обрахування; 5) територією, для якого здійснюється обрахування.

Абсолютний показник рівня злочинності – це абсолютна кількість злочинів і осіб, які їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу [250, с.

147]. Первинним даними для обрахування є факти злочинів та злочинців. Обраховується врахуванням фактів злочинів та злочинців на певній території за визначений проміжок часу. Одиниця виміру показника – злочини (кримінальні правопорушення) та злочинці. Звітний період, для якого здійснюється обрахування абсолютного показника рівня злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка, але саме щодо неї вибираються первинні дані.

На думку ж Н.В. Сметаніної, критерії того, які показники мають включатися до визначення рівня злочинності остаточно кримінологією не визначені. Відтак дослідниця пропонує при кримінологічному аналізі рівня злочинності враховувати і такі показники, як кількість розглянутих кримінальних справ судами України, кількість засуджених осіб, кількість нерозкритих кримінальних справ [286, с. 329].

Маємо окреслити ще й таку обставину показника рівня злочинності. Традиційно цей показник обраховувався у злочинах. У зв'язку зі змінами у законодавстві було виділено окрему категорію – кримінальні правопорушення двох видів – злочини та кримінальні проступки. Відповідно до цього ми вважаємо доцільним обраховувати загальний рівень злочинності у кримінальних правопорушеннях, уточнюючи його ще й обрахуванням рівня злочинів та рівня кримінальних проступків.

Абсолютний показник рівня судимості – це абсолютна кількість злочинів, за якими винесено обвинувальне рішення суду, і кількість засуджених осіб на певній території за конкретний проміжок часу [250, с. 147]. Первинними даними для обрахування є факти злочинів та злочинців, наявність яких підтверджено у процесуальному порядку. Обраховується перерахуванням фактів злочинів та злочинців, наявність яких підтверджено у процесуальному порядку, на певній території за визначений проміжок часу. Одиниця виміру показника – злочини (кримінальні правопорушення) та злочинці. Звітний період, для якого здійснюється обрахування абсолютного показника рівня судимості – будь-який

календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка, але саме щодо неї вибираються первинні дані.

Відносна величина динаміки злочинності. Це відносний показник, що у кількісному аспекті характеризує зміни стану явища у часі. Первинним даними для обрахування є факти злочинів та злочинців. Зазвичай йдеться про обрахування рівня злочинності чи рівня судимості з обрахуванням базисним або ланцюговим способом. Одиниця виміру показника – злочини (кримінальні правопорушення) та злочинці. Звітний період, для якого здійснюється обрахування абсолютного показника рівня злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка, але саме щодо неї вибираються первинні дані.

Обрахування відносної величини динаміки базисним способом являє собою співвідношення показників злочинності наступного періоду щодо обраного базисного. Формула обрахування відносної величини динаміки злочинності базисним способом (ВВДЗБ) має такий вигляд:

Формула 2.1. Відносна величина динаміки злочинності (ВВДЗБ)

$$\text{ВВДЗБ} = \frac{\text{Показники наступного періоду}}{\text{Показники базисного періоду}} \times 100\%$$

Обрахування відносної величини динаміки ланцюговим способом являє собою співвідношення показників злочинності наступного періоду щодо попереднього.

Формула обрахування відносної величини динаміки злочинності ланцюговим способом (ВВДЗЛ):

Формула 2.2. Відносна величина динаміки злочинності (ВВДЗЛ)

$$\text{ВВДЗЛ} = \frac{\text{Показники наступного періоду}}{\text{Показники попереднього періоду}} \times 100\%$$

Відносний показник структури злочинності. Цей показник у числовому форматі висвітлює питому вагу частки злочинності щодо усієї її кількості. Первинним даними для обрахування є показники злочинів та злочинців. Обраховується відношенням показників частки кількості злочинів та злочинців, відібраних за обраним критерієм (залежно від завдань дослідження), до їх загальної кількості. Одиниця виміру показника – відсотки. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника структури злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка.

Формула 2.3. Обрахування відносної величини структури злочинності (ВВСЗ):

$$\text{ВВСЗ} = \frac{\text{Показники частки злочинності}}{\text{Показники загальної кількості злочинності}} \times 100 \%$$

Обрахування цього показника є усталеним і зауважень на практиці не викликає.

Відносний показник коефіцієнта злочинної інтенсивності. Цей показник у числовому форматі висвітлює інтенсивність прояву злочинів у своєму середовищі - суспільстві. Первинними даними для обрахування є факти злочинів. Обраховується відношенням показника кількості злочинів до показника кількості осіб – мешканців відповідної території. Одиниця виміру показника – злочинів до осіб населення, зазвичай масштабується до 1 тис. осіб населення, 10 тис. осіб населення, 100 тис. осіб населення. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника коефіцієнту злочинної інтенсивності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-якого масштабу.

Формула обрахування відносної величини – показника коефіцієнту злочинної інтенсивності (КЗІ):

Формула 2.4. Коефіцієнт злочинної інтенсивності (КЗІ).

$$\text{КЗІ} = \frac{\text{Кількість злочинів}}{\text{Кількість осіб (мешканців території)}} \times 1 \text{ тис.}, 10 \text{ тис.}, 100 \text{ тис. осіб}$$

Відносний показник коефіцієнта злочинної активності. Цей показник у числовому форматі висвітлює інтенсивність прояву злочинців у своєму середовищі – населенні регіону. Первинними даними для обрахування є дані про злочинців та населення регіону. Обраховується відношенням показника кількості злочинців до показника кількості осіб – мешканців відповідного регіону віку кримінальної відповідальності. Одиниця виміру показника – злочинців до осіб населення, зазвичай масштабується до 1 тис. осіб населення, 10 тис. осіб населення, 100 тис. осіб населення. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника коефіцієнту злочинної інтенсивності – будь-який календарний. Територія, для якої здійснюється обрахування – будь-яка.

Формула 2.5. Коефіцієнт злочинної активності (КЗА).

$$\text{КЗА} = \frac{\text{Кількість злочинців}}{\text{Кількість осіб (мешканців території) віку кримінальної відповідальності}} \times 1 \text{ тис.}, 10 \text{ тис.}, 100 \text{ тис. осіб}$$

Щодо наведеного маємо зазначити важливу обставину. У порівнянні з абсолютними показниками злочинності (рівня злочинності та рівня судимості) відносні показники коефіцієнтів злочинності більш точно показують проблемність прояву цього негативного явища. З їх допомогою можна порівнювати криміногенність регіонів, різних за територією та кількістю населення. Ця обставина, безумовно, є конструктивною для кримінологічних досліджень та правоохоронної практики. Докладно розкрито особливості обрахування цього показника у роботах П.П. Сердюка [283].

Середні показники злочинності. Ці показники у числовому форматі висвітлюють найбільш типовий розмір ознаки (властивості) злочинності. Первинними даними для обрахування є показники злочинів та злочинців. Обраховується відношенням показників злочинності до показника їх кількості. Одиниця виміру показника – та сама, що й у показників, відібраних для усереднення. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника структури злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-якого масштабу.

Окрему увагу маємо приділити показникам географія злочинності, топографія злочинності, екологія злочинності. Дослідниками встановлено тенденції поширення злочинності щодо факторів території, об'єктів топографії та екології. [340, с. 201–232]. Тож вочевидь вбачається доцільність цифрового опису цих тенденцій. І така практика вже існує. [149].

Географія злочинності. Цей показник у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності щодо окремих частин обраної території, демонструючи неоднорідність такого розподілу та тенденції. Первинними даними для обрахування є показники злочинів та злочинців. Фактично являє собою не один показник, а їх вибірку, відібрану щодо окремих частин території. Одиниця виміру показника – злочини та злочинці. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника структури злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-якого масштабу.

Топографія злочинності. Цей показник у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності у зв'язку з топографічними об'єктами. Первинними даними для обрахування є показники злочинів. Обраховується перерахуванням кількості злочинів, що проявились щодо топографічних об'єктів. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника структури злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка.

Екологія злочинності. Цей показник у числовому форматі висвітлює розподіл злочинності у зв'язку з екологічними об'єктами. Первинними даними для обрахування є показники злочинів. Обраховується перерахуванням кількості злочинів, що проявились щодо екологічних об'єктів. Звітний період, для якого здійснюється обрахування відносного показника структури злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка.

Ціна злочинності. Н.В. Сметаніна окреслює цей показник як прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямованих на подолання наслідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи, та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності [286, с. 330].

На нашу ж думку, «ціна злочинності» - це абсолютний показник кількості прямої чи побічної шкоди, спричиненої злочинністю. Є особливості обрахування цього показника щодо майнової та немайнової шкоди, спричиненої безпосередньо або опосередковано.

Показник «ціни» злочинності у майновому аспекті. У випадках його обрахування щодо прямої шкоди первинними даними для обрахування є вартість та кількість майна, що стало предметом злочинних посягань. У випадках обрахування побічної шкоди первинними даними для обрахування є витрати на правоохоронну діяльність та на відновлення порушених правовідносин (відшкодування шкоди, лікування потерпілих та ін.). майна, що стало предметом злочинних посягань, а також вартість цього майна. Одиниці виміру показника – грошові одиниці. Звітний період, для якого здійснюється обрахування абсолютного показника «ціни» злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обрахування – будь-яка, але саме щодо неї вибираються первинні дані.

Показник «ціни» злочинності у немайновому аспекті. Первинним даними для обрахування є факти моральних та фізичних страждань від злочинів.

Обраховується арифметичним додаванням цих даних. Одиниця виміру показника – факти згаданих подій. Звітний період, для якого здійснюється обчислення абсолютного показника «ціна» злочинності – будь-який календарний. Територія, для якого здійснюється обчислення – будь-яка, але саме щодо неї вибираються первинні дані.

Дослідники також виділяють деякі комплексні показники злочинності. Так, Н.В. Сметаніна окреслює [286, с. 329] показник «стан злочинності» врахуванням кількості злочинів і осіб, які їх вчинили, за певний період часу і на певній території, латентну злочинність, структуру злочинності, сукупність правопорушників, відсотки, коефіцієнти, індекси та інші узагальнюючі і відносні показники. Тренд злочинності дослідниця характеризує як тенденцію злочинності, яка проявляє себе за значний період часу [286, с. 330].

Класифікація системи кримінологічної науки. Досвід класифікації систем у кримінології розкрито у [217]. За походженням елементів виділяють три види систем: 1) природні, тобто створені природою як частина природного Світу. Наприклад, тварини та рослини; 2) штучні, які створені людиною, – соціальні осередки (організації, об'єднання, політичні партії) та штучні вироби у різних сферах (автотранспорт, будівлі і т.ін.); 3) комбіновані – створені людиною з природних об'єктів з метою використання їх властивостей (заповідник, квітка на підвіконні та ін.) [288, с. 27].

Відповідно до наведеного систему кримінологічної науки маємо вважати штучною системою, оскільки вона створюється людьми, їх свідомою діяльністю. Отже щодо цієї штучної системи реалізується механізм цілеутворення, окреслений нами раніше.

За типом матеріального субстрату системних складових у теорії виділяється чотири види систем: 1) неорганічні (планети, атмосфера, мінерали); 2) органічні (живі істоти); 3) соціальні (суспільні осередки); 4) змішані, складовими яких є системи трьох попередніх видів (галузі економіки) [206, с. 76]. За цієї класифікацією система кримінологічної науки є соціальною системою з властивостями саме соціального змісту.

За критерієм відкритості виділяють два види систем: 1) відкриті системи, в яких відбувається обмін матерією, енергією, інформацією з оточуючим середовищем; 2) закриті системи, які не отримують з оточуючого середовища матерію, енергію чи інформацію і не надають туди ці ресурси [288, с. 30]. Як було вказано раніше, система кримінологічної науки отримує ззовні ресурси та надає у суспільство кримінологічну інформацію. Тож є підстави відносити її до систем відкритих. Щодо цього звертаємо увагу, що така «відкритість» є елементом функціоналу обернених зв'язків та системної саморегуляції.

За критерієм однорідності елементів виділяють два види систем: 1) лінійні системи, елементи яких є однорідними (наприклад – шкільний клас); 2) нелінійні системи, сформовані різнорідними елементами (наприклад, ліс). Кримінологічну науку за цією класифікацією маємо стверджувати як нелінійну систему, що складається з різнорідних елементів (науковців, знарядь досліджень, носіїв інформації та ін.). Керування нелінійними системами є більш складним, ніж лінійними і це треба враховувати у теорії на практиці (ресурсне забезпечення, координація, логістика).

Існує класифікація систем за їх складністю [288, с.30]. Основним критерієм щодо такого розподілу є кількість структурних елементів об'єкта. Простою є система, в якій до 1 тис. елементів. Складними вважаються системи, в яких кількість елементів від 1 тис., до 1 млрд. Надскладні об'єднують більш ніж 1 млрд. елементів. Враховуючи кількість науковців-кримінологів, осіб, що супроводжують їх діяльність в аспекті ресурсного та інформаційного забезпечення (а це за нашими оцінками більше 1 тис. осіб) систему кримінологічної науки можна класифікувати як складну систему. Відповідно, як складна система, кримінологічна наука є доволі стабільною щодо супротиву впливу зовнішнього середовища. Її функціонування в умовах збройної агресії РФ проти України є показовим підтвердженням цього.

З урахуванням масштабів просторових параметрів виділяють види систем [206, с. 78]: 1) мікросистеми (мікроорганізми); 2) мезосистеми (знаряддя, прилади); 3) макросистеми (тваринні популяції, галузі економіки); 4)

метасистеми (Сонячна система); 5) мегасистеми (Всесвіт). Відповідно, систему кримінологічної науки маємо класифікувати як макросистему. Щодо цього важливо – більш масштабні системи більш стійкі та стабільні у порівнянні з системами меншого масштабу.

Різні системи виконують різну кількість функцій. Відповідно, за цим критерієм виділяють системи: 1) однофункціональні; 2) багатофункціональні. Враховуючи кількість функцій системи кримінологічної науки, її можна класифікувати як багатофункціональну систему.

Відповідно до критерія передбачуваності діяльнісного результату виділяють два види систем: 1) детерміновані системи – результат їх діяльності можна заздалегідь передбачити відповідно до наявних планів або відомих закономірностей, зазвичай він запланований; 2) імовірнісні системи – остаточний результат їх функціонування попередньо передбачити складно або взагалі неможливо [206, с. 79]. Визначити клас системи практичної кримінології за цією класифікацією ми пропонуємо у такому варіанті. Формально результати наукової роботи попередньо визначаються у загальних рисах (мета та завдання наукової публікації, об'єкт та предмет дисертаційного дослідження і т.ін.). Остаточний ж результат наукової діяльності – непередбачуваний. Тож за окресленою класифікацією систему кримінологічної науки можемо класифікувати як імовірнісну систему.

У класифікації систем за видами структурованості виділяють декілька видів класів.

1. Центристські системи. Їх організуючі елементи знаходяться у центрі і впливають на оточення в різний спосіб (наприклад, Сонячна система, бджолиний рій).

2. Скелетні системи. В них організуючі елементи розташовуються вздовж осі (наприклад, дерево).

3. Стільникові системи. В них організуючі елементи розкидані по всій системі [206, с. 79].

Систему кримінологічної науки можна вважати стільниковою системою.

Тут елементи (осередки науковців) є координуючими центрами наукової роботи (раніше цю обставину ми розкрили під час структурного аналізу досліджуваної системи.)

За просторовим розташуванням системи поділяють на види за ознакою просторового розташування їх елементів: 1) континуальні (суцільні) системи – в них елементи розташовуються фактично суцільним масивом (наприклад, море); 2) дискретні (несуцільні) системи - їх елементи розташовуються несуцільно, зі значними територіальними проміжками (наприклад, зграя птахів). Враховуючи територіальне розташування елементів та зв'язки між ними система кримінологічної науки є дискретною системою.

Системи поділяються на види в залежності від періоду (стадії) їх існування [201, с. 47-48]. Таких виділяють п'ять:

1. Виникнення. Це стадія, коли з'являється запит на існування системи та її первинна об'єктивізація у зовнішньому середовищі.

2. Становлення. Тут відбувається структуризація системи та формування її зв'язків (внутрішніх та зовнішніх).

3. Зрілість. Це період, коли система налаштовується таким чином, що працює відповідно до проектних (максимальних) параметрів.

4. Криза. У системі посилюються проблеми внутрішнього функціонування та її взаємодії із зовнішнім середовищем. Постає питання щодо вирішення цих проблем через перетворення системи або про зміну параметрів її функціонування.

5. Перетворення: 1) система продовжує функціонувати у перетвореному варіанті щодо досягнення запланованої мети але відповідно до нових параметрів; 2) система змінює своє цільове призначення та працює з новою метою; 3) система знищується або утилізується.

Відповідно, за критерієм стадії свого існування системи класифікують на декілька видів: 1) системи на стадії виникнення; 2) системи на стадії становлення (формування); 3) системи на стадії зрілості; 4) системи у кризовому стані; 5) системи, що перетворюються.

Задля визначення стадії розвитку вітчизняної науки кримінології маємо

вказати такі обставини.

Стадія виникнення досліджуваної системи відбулась у 1990–1992 рр. У цей період Україна організаційно і змістовно формувалась як незалежна держава. Відповідно, нова формація суспільства формувала запит на кримінологічні напрацювання з урахуванням нових реалій суспільно-політичного життя.

Стадія становлення (формування) у вітчизняній кримінології мала місце у період 1992-1997 рр. одночасно з переформатуванням системи законодавства та правоохоронних органів з радянського формату на національний. У 1998 р. була зареєстрована Кримінологічна асоціація України. 30 листопада 2000 р. проведено I Всеукраїнський з'їзд кримінологів.

Стадію зрілості системи вітчизняної кримінологічної науки можна орієнтовно окреслити періодом 1998–2005 рр. А.П. Закалюк у виданні 2007 р. стверджував, що на той момент українська кримінологія вже сформувалась як окрема галузь науки з основними атрибутами та ознаками, які визначають самостійну наукову галузь [142, с. 85–86]. Підтвердженням цього було, зокрема, збільшення наукових розробок, виконаних за кримінологічними дослідженнями з 1998 р. до 2005 р. у 6 разів [142, с. 77]. Тоді ж відбулося збільшення усіх видів кримінологічних розробок: щодо методик і методичних рекомендацій – у 17 разів, наукових статей і тез конференцій – у 9 разів, кандидатських дисертацій – у 5 разів, проектів законодавчих і інших нормативно-правових актів, державних програм та пропозицій до них – у 13 разів, підручників, посібників, монографій – у 5 разів.

Стадія кризи системи вітчизняної кримінологічної науки. У 2009 р. РНБО визнало, що «Діяльність держави з протидії злочинності не має належного наукового забезпечення, нові технології та методики розробляються повільно та безсистемно, а наявні розробки впроваджуються недостатньо активно» [272].

Тож можемо стверджувати, що зараз система вітчизняної кримінологічної науки знаходиться на стадії кризи. Це проявляється, зокрема, у проблемах, окреслених нами раніше. Вочевидь криза посилилась після початку повномасштабного вторгнення російської армії в нашу країну [16]. Але криза вважається етапом перебудови системи, отримання нею стабільного вектору

просування до нової якості [201, с. 48]. Тож відносно перспектив практичної кримінології ми вбачаємо - далі має відбутись стадія перетворення, оновлення та налаштування.

Враховуючи поведінкові характеристики виокремлюють: 1) реактивні системи; 2) поведінкові системи. Реактивними вважаються системи, які на вплив зовнішнього середовища реагують пасивно (наприклад, річка). Поведінкові системи реагують на зовнішній вплив активно (наприклад, живі істоти у свідомому стані). Враховуючи активну реакцію системи кримінологічної науки на запити та зміни оточуючого середовища, що проявляється у адаптивній й адаптуючій властивостях, її можна вважати поведінковою системою.

Поведінкові системи поділяють на два класи - адаптивні та цілеспрямовані. Адаптивні реагують на зовнішній вплив, пристосовуються до змін оточуючого середовища несвідомо (прикладом є рослини). Цілеспрямовані системи можуть генерувати для себе цілі (люди). Відповідно до наведеного систему кримінологічної науки можна класифікувати як поведінкову цілеспрямовану систему. Ця обставина у її системному аналізі орієнтує дослідників на встановлення системних цілей та пошук механізмів їх досягнення.

Існує класифікація систем за ступенем організованості, у якій їх поділяють на «добре організовані» та «погано організовані». У «добре організованих» системах наочно проявляється детермінація, яка може бути підтверджена експериментально, і є можливість визначити всі їх елементи та зв'язки [201, с. 40–41]. У «погано організованих» системах прояв детермінації не є наочним. Тому завдання визначення всіх системних компонентів і зв'язків не ставиться, функціональність систем виявляється не через дослідження об'єкта у цілому, а певної репрезентативної частини [201, с. 41]. За цією класифікацією систему кримінологічної науки треба розглядати як «добре організовану» систему.

Раніше нами було вказано, що метою системного аналізу є створення рекомендацій задля ефективного управління процесами переведення проблемозмістовної системи (ПЗ-системи) з небажаного (проблемного) стану у бажаний стан за допомогою проблемовирішуючої системи (ПВ-системи) на підставі опису та побудови узагальнюючої моделі взаємодії досліджуваного об'єкта з оточуючим середовищем [200, с. 12]. Відповідно до цього, метою системного аналізу у межах цієї роботи ми визначили рекомендації щодо вирішення проблем системи кримінології в частині підвищення ефективності наукових пошуків через застосування інформаційних методик дослідження злочинності.

1. Рекомендації щодо вирішення проблем впливу зовнішнього середовища (суспільства) на систему кримінологічної науки.

Інформаційні методики дослідження злочинності допомагають опрацьовувати великі обсяги інформації та виявляти актуальні дані про явища з предмету кримінології. Таким чином суттєво вирішується проблема латентності об'єкта кримінологічних досліджень та достовірності опрацьованої інформації. Підтвердженням цього є дедалі більше використання аналітичних інструментів з використанням технології «штучного інтелекту» у практиці правоохоронців (буде розкрито далі).

2. Рекомендації щодо вирішення проблеми неналежного впливу системи кримінології на зовнішнє середовище (суспільство).

Належний рівень достовірності відомостей про предмет кримінологічної науки, забезпечений використанням інформаційних методик дослідження злочинності, має вирішити проблему невитребуваності результатів кримінологічних пошуків та невикористання її державними органами. Збільшення інформативності нових кримінологічних даних підвищить попит на такі дослідження з боку офіційних та неофіційних користувачів, підвищить впливовість кримінологів на процеси нормотворчої та правоохоронної сфери.

3. Вирішення проблем внутрішнього стану системи кримінології (щодо елементного складу, структури, функцій, процесів і т.ін.).

Наявність відомостей у цифровому форматі, отриманих за результатами використання інформаційних методик дослідження злочинності, обумовить належне визначення елементів предмета кримінологічної науки. Використання таких методик, вочевидь, підніме комунікацію між суб'єктами кримінологічних досліджень на новий рівень, зробить її більш ефективною. У зв'язку з раціоналізацією роботи з'явиться можливість досліджень у нових напрямках.

Наші напрацювання щодо системного аналізу кримінології викладено у роботі[315].

2.3. Моделювання як інформаційна методика кримінологічних досліджень.

Знання можна розуміти як спрощено-символьне моделювання у людській свідомості об'єктів оточуючої дійсності. Відтак значення теорії моделювання для наукової діяльності взагалі, і для вивчення злочинності з використанням інформаційних методик – зокрема, є безсумнівним.

Кримінологи вже мають певний досвід моделювання як методу опису та прогнозування[88]. Моделювання у кримінологічному прогнозуванні дослідив А.П. Закалюк [142, с. 399]. Н.В. Сметаніна запропонувала інформаційну модель злочинності з кількісними та якісними показниками [286].

Звертаємо увагу на напрацювання фахівців щодо моделювання державних заходів запобігання злочинності. На основі вивчення спеціальної літератури, нормативно-правових актів, проведеного емпіричного дослідження сучасного державного програмування і планування заходів запобігання злочинності В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний розглянули теоретичні і прикладні питання програмно-цільового підходу у сфері запобігання і протидії злочинності. Вони обґрунтували пропозицію щодо втілення кримінологічної політики в Україні шляхом створення виокремлених одне від одного державної програми і державного плану та відповідних їм регіональних планів протидії злочинності, навели теоретико-прикладні моделі державної програми, державного і типового регіонального плану [109].

Перспективними для кримінології вбачаємо досвід SADT-моделювання, використаний В.Ф. Оболенцевим для розробки моделей злочинності та заходів її запобігання [220].

Втім вважаємо, що кримінологи ще недостатньо використовують науково-практичний потенціал моделювання.

Модель – це спеціально створений для зручності дослідження та вирішення проблеми об'єкт (матеріальний чи абстрактний), який має потрібний ступінь подібності до модельованого об'єкта та адекватний цілям дослідження [288, с. 55].

Вимоги до моделей: 1) адекватність; 2) обмеженість; 3) спрощеність; 4) точність. Адекватність – це властивість моделі імітувати якості та характеристики модельованого об'єкта з урахуванням мети моделювання. Обмеженість – це об'єктивно зменшені можливості моделі імітувати якості модельованого об'єкту. Спрощеність – налаштованість моделі відтворювати об'єкт моделювання у загальних властивостях та характеристиках. Точність – це властивість моделі повною мірою імітувати характеристики та властивості об'єкта моделювання [288, с. 65].

В залежності від варіантів обраних критеріїв класифікації виділяють різні види моделей.

Класифікація за ознакою змістовного наповнення моделей (їх сутності). За цим критерієм виділяють формальні та змістовні моделі [288, с. 73].

Формальні моделі відображають інформацію про об'єкти-оригінали у загальному шаблонному вигляді. Вони являють собою ніби шаблон без конкретики даних про змодельований об'єкт (моделі «Чорна скринька», «Склад системи», «Структура системи»). Змістовні моделі відображають інформацію про характеристики та властивості існуючих об'єктів-систем [288, с. 73-86].

За критерієм співвідношення з системою-оригіналом виділяють моделі пізнавальні та прагматичні [201, с. 64-65].

Пізнавальні моделі відображають існуючі властивості системи-оригіналу. І якщо характеристики моделі не збігаються з властивостями

змодельованого явища, то проводять корекцію моделі, збільшуючи її адекватність. Звертаємо увагу, що усі наукові теорії є пізнавальними моделями і вони уточнюються з надбанням нових знань.

Прагматичні моделі відображають створені об'єкти-системи. Фактично вони є стандартами або зразками запланованих напрацювань у нормативних актах, кресленнях чи шаблонах. Тож у випадку розбіжностей між реальним об'єктом і прагматичною моделлю здійснюється корекція моделі.

За критерієм моменту або періоду часу, для якого моделюється об'єкт, розрізняють моделі статичні та динамічні [288, с.87]. Статичні моделі створюються щодо стану явища-оригіналу на певний момент часу.

Динамічні моделі створюються щодо стану явища-оригіналу на деякому інтервалі життєвого циклу системи.

За критерієм засобів відтворення виділяють моделі ідеальні (абстрактні) та матеріальні. Ідеальні моделі – це моделі, у яких властивості досліджуваних об'єктів-систем відображаються символами (знаками) чи елементами схеми. Матеріальні (реальні, фізичні) моделі створюються з матеріальних об'єктів, що належним чином моделюють властивості досліджуваних явищ [288, с. 62].

Моделювання здійснюється за результатами системного аналізу. Відповідно до теорії моделювання у кожному випадку побудови моделі треба визначати: 1) мету моделювання; 2) точку зору автора; 3) контекст моделі. Мета відображає доцільність створення моделі. Точка зору визначає концептуальні знання автора щодо змодельованого явища та можливості досягнення мети моделювання. Контекст моделі стверджує межі змодельованої системи та її взаємозв'язок із зовнішнім середовищем [288, с. 128].

Перспективною інформаційною методикою дослідження злочинності вбачаємо досвід SADT-моделювання, використаний В.Ф. Оболенцевим для моделювання злочинності та заходів запобігання їй [220]. SADT-методика – це алгоритм структурного аналізу та проектування (Structured Analysis and Design Technique) з використанням спеціальної графічної мови [288, с.117]. Нормативні регламенти SADT-методології розробляються ISO – International Organization of

Standardization - Міжнародною організацією стандартизації та ІЕС - International Electro Technical Commission - Міжнародною комісією електротехніки[35]. Ці технології дозволяють створювати функціональні моделі систем (IDEF0), логічні моделі послідовності робіт (IDEF3), моделі потоків даних (DFD), логічні та фізичні моделі даних (IDEF1), моделі «сутність-зв'язок» (ERD) та інші[288, с.119].

SADT-технології опрацьовують моделі функціональні (IDEF0-моделі) та моделі даних (інформаційні, IDEF1-моделі). Функціональні моделі зорієнтовані на відображення функцій систем, а у інформаційних моделях навпаки, на її елементи. Відповідно, на IDEF0-діаграмах основними елементами є функціональні блоки (роботи) – activity які відображають функції елементів системи (роботу, завдання) функціональними блоками у вигляді прямокутників. Щодо лівої сторони прямокутника відображають вхідні величини, тобто об'єкти (матерію, енергію, інформацію), які поступають у елемент і перетворюються в ньому на вихідні величини (об'єкти). Щодо правої сторони прямокутника вказують результати діяльності елемента системи з перетворення вхідних величин. Щодо верхньої сторони окреслюють керуючі дії, документи, правила, стандарти, обмеження та ін., що зумовлюють виконання елементом системи своїх функцій. На нижній стороні показують механізми, які забезпечують виконання функцій - обладнання, спеціалісти, потрібні ресурси та ін. [288, с.122-127].

Об'єкти, які необхідні для виконання функцій чи є їх результатом відображають графічним елементом – стрілками. Кожна стрілка відображає передачу між елементами матерії, енергії, інформації. На діаграмах усі дуги мають опис об'єктів, які вони відображають.

На першій (контекстній) діаграмі вказується основна функція системи, а на інших – результати її функціональної декомпозиції. В остаточному варіанті IDEF0-моделі системи являють собою серію діаграм із супровідною документацією[288, с.122-127].

Нами було побудовано IDEF0-модель кримінологічної науки із

застосуванням інформаційної методики IDEF0-моделювання та програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io.

На першій контекстній діаграмі вищого рівня ми відобразили функціональний блок у виді прямокутника, в якому вказали мету кримінологічної науки – отримання нової інформації (знань) про предмет кримінології. З лівої сторони прямокутника вказано стрілку, яка відображає дані про елементи предмету кримінології, отримані за результатами наукових пошуків. Праворуч від прямокутника вказано результати наукових досліджень – новітня кримінологічна інформація. Зверху відображена керуюча інформація, якою для системи кримінологічної науки є методологія та нормативне регулювання. Знизу прямокутника окреслено ресурси досліджень – науковців, знаряддя пошуку та опрацювання інформації та фінансування.

На другій діаграмі відображається декомпозиція контекстного функціонального блоку з урахуванням призначення системи кримінологічної науки – опис, пояснення, прогноз.

Розроблена нами модель системи кримінологічної науки наведена у Додатку Е.

Фахівці стверджують, що мова є універсальним засобом побудови моделей[288, с.62]. Цікавим є досвід й моделювання схем нормативних актів з їх текстів[223]. Для кримінології має значення й моделювання оточуючої дійсності у формі вербальних моделей (понять, суджень, умовиводів, наукових ідей, гіпотез, теорій, наукових концепцій та ін).

Поняття – вербальна модель, якою у свідомості людини моделюються об'єкти, явища та процеси у їх найбільш значущих ознаках. Маємо звернути увагу на властивості поняття як моделі, оскільки тут криються важливі обставини щодо кримінологічного пізнання. Звертаємо увагу на напрацювання Шевчука В.М. щодо теорії моделювання понятійних категорій у науці. Автор обґрунтовано стверджує, що будь-яка наукова теорія може бути визнана такою лише тоді, коли не тільки її концептуально сформовані й обґрунтовані теоретичні основи, а й її каркас понять і категорій[337, с. 174].

Безумовно, адекватність поняття як моделі має суттєвий недолік, оскільки ця модель є уявленням, частиною свідомості людини. Відповідно, поняття формуються на підставі наявного досвіду та багажу знань, які, безумовно, є різними у різних людей. Тож конкретні уявлення щодо об'єктів реальності можуть не співпадати. Ці ж обставини обумовлюють різний ступінь обмеженості поняття як моделі, при тому що ступінь спрощеності може відрізнитись. А точність поняття як моделі має індивідуальний характер в кожному конкретному випадку. Усе це пояснює проблеми та непорозуміння при використанні понять у розбудові інших вербальних моделей, зокрема – суджень та умовиводів.

Способами вербального моделювання понять є визначення, серед яких найбільш поширеними є два види: 1) через рід та видову відмінність; 2) остенсивне визначення.

Іншою вербальною моделлю є судження – форма мислення, що містить твердження або заперечення щодо явищ або їх властивостей. Як і у випадку з поняттям, адекватність судження як моделі ґрунтується на підставі різного досвіду та обсягу знань людей. Тож судження з одного й того ж приводу у різних людей можуть не співпадати. А точність (обґрунтованість) судження має забезпечуватись засобами практичної перевірки. Важливою обставиною є й те, що судження моделюють закономірності.

Закон (закономірності) – це реальність стану елементів оточуючого звіту, що з необхідністю проявляється за схожих базових обставин. Закони закономірності) вирізняють двох типів. Динамічні закономірності - це моделі-судження, що відображають обов'язкові властивості стану ізольованих систем. Статистичні закономірності – це моделі-судження, що відображають результат взаємодії великої кількості окремих однорідних систем, характеризуючи цю взаємодію в цілому.

Умовивід - така модель-форма мислення, в процесі якої людина через співставлення різних суджень формує нове судження (фактично – нове знання). Адекватність суджень як моделей забезпечується логічними способами усвідомлення результатів співставлення базових суджень, найбільш

використовуваними серед яких є індуктивний спосіб та дедуктивний спосіб. Індукція - це спосіб міркування від суджень про окремі факти до загального судження. Фактично йдеться про встановлення загальних обставин (зокрема - правил та законів) на підставі вивчення окремих фактів. Дедукція - це спосіб міркування від суджень про загальне до тверджень про окремі факти. Правила побудови правильних умовиводів вивчає наука логіка.

Наукову ідею можна визначити як вербальну модель інтуїтивного пояснення раніше не оголошених закономірностей про явища без усвідомлення аргументів та без змістовної аргументації. Відповідно до цього окреслюються особливості ідеї як моделі:

- 1) адекватність – на рівні наявних знань;
- 2) обмеженість – окреслює змодельовані закономірності на концептуальному рівні;
- 3) спрощеність – відображає змодельовані закономірності тезисно;
- 4) точність – відображає змодельовані закономірності без аргументації, можливо навіть помилково.

Гіпотезу можна визначити як наукове припущення, оголошене для пояснення будь-яких явищ (процесів), закономірностей їх причинності. Відповідно до цього можна окреслити особливості гіпотези як моделі об'єктивної дійсності:

- 1) адекватність – на рівні наукового припущення щодо пояснення явищ (процесів);
- 2) обмеженість – окреслює змодельовані закономірності з різним ступенем деталізації;
- 3) спрощеність – відображає змодельовані закономірності тезисно;
- 4) точність – відображає змодельовані закономірності з аргументацією відповідно до наявних знань, можливо навіть помилково.

Теорія - це вербальна модель наукових ідей, які узагальнюють практичний досвід і відображають закономірності природи, суспільства, мислення. За змістом теорія – ідеальне відображення об'єктивної реальності, тож

вона є її ідеальною моделлю. Відповідно до цього можна окреслити особливості теорії як моделі об'єктивної дійсності:

- 1) адекватність – на рівні аргументованого твердження щодо пояснення явищ (процесів);
- 2) обмеженість – окреслює змодельовані закономірності з різним ступенем деталізації;
- 3) спрощеність – відображає змодельовані закономірності тезисно;
- 4) точність – відображає змодельовані закономірності з аргументацією відповідно до наявних знань.

Наукова концепція являє собою вербальну модель системи поглядів, теоретичних положень, основних думок щодо об'єкта дослідження, об'єднаних фундаментальною ідеєю. Відповідно до цього можна окреслити особливості наукової концепції як моделі об'єктивної дійсності:

- 1) адекватність – на рівні аргументованого твердження фундаментального змісту щодо пояснення явищ (процесів);
- 2) обмеженість – окреслює змодельовані закономірності з різним ступенем деталізації;
- 3) спрощеність – відображає змодельовані закономірності змістовно, концептуально;
- 4) точність – відображає змодельовані закономірності з аргументацією відповідно до наявних знань.

Принцип – це вербальна модель ідеї на загальному, абстрактному рівні. Відповідно до цього можна окреслити особливості принципу як моделі об'єктивної дійсності:

- 1) адекватність – на рівні абстракції щодо пояснення явищ (процесів);
- 2) обмеженість – окреслює змодельовані процеси з різним ступенем деталізації;
- 3) спрощеність – відображає змодельовані процеси на загальному, абстрактному рівні;

4) точність – відображає змодельовані закономірності з аргументацією відповідно до уявлень та ідей про змодельовані процеси.

Висновки до розділу 2.

1. Системний аналіз дає можливість дослідити кримінологію як системний об'єкт та вирішувати проблеми її функціонування, зокрема з використанням інформаційних методик дослідження злочинності.

2. Інформаційні методики дослідження злочинності являють собою об'єктоспрямовані варіанти поєднання інформаційних методів виявлення, опису, аналізу та прогнозу криміногенних явищ.

3. Застосування інформаційних методик дослідження злочинності дозволяє вирішувати проблеми впливу зовнішнього середовища (суспільства) на систему кримінологічної науки, бо допомагають опрацьовувати великі обсяги інформації та виявляти актуальні дані про явища з предмету кримінології. Таким чином суттєво вирішуються проблеми латентності об'єкта кримінологічних досліджень та достовірності опрацьованої інформації.

4. Застосування інформаційних методик дослідження злочинності дозволяє вирішувати проблеми неналежного впливу системи кримінології на зовнішнє середовище (суспільство). Достовірність відомостей про предмет кримінологічної науки, забезпечена використанням інформаційних методик дослідження злочинності, має вирішити проблему невитребуваності результатів кримінологічних пошуків та невикористання її державними органами. Збільшення інформативності нових кримінологічних даних підвищить попит на такі дослідження з боку офіційних та неофіційних користувачів, підвищить впливовість кримінологів на процеси нормотворчої та правоохоронної сфери.

5. Застосування інформаційних методик дослідження злочинності та формування відомостей у цифровому форматі дозволяє вирішувати проблеми внутрішнього стану системи кримінології, зокрема щодо конкретизації елементів предмета кримінологічної науки. Використання таких методик,

вочевидь, підніме комунікацію між суб'єктами кримінологічних досліджень на новий рівень, зробить її більш ефективною. У зв'язку з раціоналізацією роботи з'явиться можливість проведення додаткових досліджень у нових напрямках.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

3.1. Організаційні засади практичного використання інформаційних методик дослідження злочинності.

Цінність наукових напрацювань визначається результатами їх використання. Тож в межах нашої роботи принциповим вважаємо висвітлення практичного застосування інформаційних методик дослідження злочинності.

Передусім нами було досліджено інформаційну складову діяльності суб'єктів запобігання злочинності. Раніше ми вже визначили методологічне значення інформації для розробки заходів запобігання злочинності в системі інформаційного суспільства [310]. При тому встановлено, що інформація є, по-перше, елементом координаційних процесів, по-друге – ресурсом, завдяки якому реалізується компетенція правоохоронних органів [253].

1. Інформація як координаційна складова системи у форматі керівництва та однорівневого узгодження діяльності. Під керівництвом ми розуміємо надання інформації задля вчинення обов'язкових дій. Узгодження можна визначити як спільне використання інформації задля досягнення координованого результату.

2. Інформація як ресурс системної діяльності. Ресурс – це об'єкт, призначений для подальшого опрацювання з визначеним результатом стану системи.

Окреслене ми вбачаємо щодо усіх суб'єктів, які відповідно до закону мають статус правоохоронних органів [253].

Так, інформація щодо діяльності органів прокуратури як складова координаційних процесів виявляється під час нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство та нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян. Інформація

як ресурс використовується органами прокуратури під час підтримання державного обвинувачення в суді; представництва інтересів громадянина або держави в суді; нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 5 Закону України «Про прокуратуру») [270, ст.2].

Щодо діяльності Національної поліції інформація і як складова координаційних процесів, і як ресурс правоохоронної діяльності [127] виявляється у таких функціональних компетенціях: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію») [266, ст. 2].

Для діяльності Служби безпеки України інформація є передусім ресурсом правоохоронної діяльності: для захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці; попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України (ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України») [271].

У діяльності Національного антикорупційного бюро України інформація як ресурс використовується задля протидії корупційним та іншим кримінальним

правопорушенням, що вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції (ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України») [264].

У діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі – ЗСУ) інформація як складова координаційних процесів використовується під час забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях. Інформація як ресурс використовується цим правоохоронним органом з метою: запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у ЗСУ, їх припинення; захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників ЗСУ, а також для захисту майна ЗСУ від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах (ст. 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України») [252].

У діяльності Державної прикордонної служби України інформація як ресурс використовується під час охорони державного кордону; при здійсненні в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї; охороні суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; веденні розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону; участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів; участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом; участі у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб,

визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; охороні закордонних дипломатичних установ України; координації діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуском до тимчасово окупованої території і з неї. Інформація як складова координаційних процесів виявляється у діяльності згаданого правоохоронного органу у випадках здійснення у встановленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення; охорона суверенних прав та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у виключній (морській) економічній зоні України інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій; участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; охороні закордонних дипломатичних установ України; координації діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуском до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду (стаття 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України») [254].

Інформація як складова координаційних процесів виявляється в діяльності Державної фіскальної служби України у випадках реалізації державної податкової політики і політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень,

передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів і державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів (п. 3 Положення про Державну фіскальну службу України) [249]. Без сумніву, в цих же напрямках інформація є й ресурсом правоохоронної діяльності.

У діяльності органів і установ виконання покарань інформація передусім є ресурсом, що дозволяє їм виконувати обов'язок із забезпечення виконання та відбування кримінальних покарань із метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [180].

Інформація є і ресурсом, і складовою координаційних процесів у діяльності слідчих ізоляторів з метою запобігання можливому ухиленню особи, взятої під варту, від органів досудового розслідування та суду, перешкоджанню кримінальному провадженню або злочинній діяльності, а також забезпечення виконання вироку та видачі особи (екстрадиції) або її транзитного перевезення (ст. 2 Закону України «Про попереднє ув'язнення») [268].

Інформація є складовою координаційних процесів у діяльності органів державного фінансового контролю щодо забезпечення належного використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах та інших органах виконавчої влади, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в

установах та організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують державне чи комунальне майно, за дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів, дотриманням законодавства про державні закупівлі та ін. (ст. 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні») [267]. У цих же напрямках можна вбачати й використання інформації як ресурсу, що дає змогу здійснювати окреслену діяльність.

Відповідно до п. 3 Положення про Державне агентство розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм [258] щодо діяльності цього органу можна окреслити використання інформації як складової координаційних процесів щодо реалізації державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства.

Водночас у діяльності органів державної лісової охорони інформація як складова координаційних процесів реалізується під час організації та координації заходів з охорони державного мисливського фонду, державного контролю за додержанням вимог лісового і мисливського законодавства. Інформація є ресурсом для діяльності з охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового і мисливського господарства, а також використання лісових ресурсів і мисливських тварин (п. 4 Положення про державну лісову охорону) [248].

3.2. Досвід використання інформаційних методик дослідження злочинності в аналітичних інструментах вітчизняних правоохоронців.

Можемо стверджувати про багаторічний досвід використання інформаційних методик дослідження злочинності в аналітичних інструментах вітчизняних правоохоронців [150; 151; 152; 153; 208; 329]. Йдеться, зокрема, про автоматизовані інформаційні системи «Адмінпрактика», «Профілактика-розшук», «Скарга», «Статистика», «Автомобіль», «Аналіз господарської діяльності», «Номерні речі», «Патруль», «АРМОР», «Особа», «Дактилоскопічні обліки», «Нерозкриті злочини», «Оріон», «ЦУНАМІ», «Гарпун», «КАСКАД» та ін. [208].

У 1991 р. у системі МВС України розпочато створення перших місцевих обчислювальних мереж, а у 1992 р. - формування єдиної системи інформаційного забезпечення органів внутрішніх справ МВС України. У 2000 р. місцеві обчислювальні мережі структурних підрозділів МВС України та УМВС були об'єднані в одну інформаційну систему.

У 2002 р. був створений Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС, який опікувався розробкою та впровадженням інформаційних технологій у діяльність органів внутрішніх справ України. Йшлося, зокрема, про формування електронних версій для персональних обліків МВС – «Зниклі громадяни», «Особи, які переховуються від органів влади», «Неопізнані трупи», «Культурні цінності», «Мобільні телефони», «Транспортні засоби у розшуку», «Зброя у розшуку» та ін. У 2007 р.у МВС було створено Департамент стратегічного аналізу і прогнозування [329].

Наказом Національної поліції України від 30 грудня 2015 р. № 228 було створено Департамент інформаційної підтримки та координації поліції (ДІПКП) «102» Національної поліції України, який організовував та здійснював заходи, спрямовані на інформаційно-аналітичне та інформаційно-пошукове забезпечення правоохоронної діяльності. ДІПКП визначає основні напрями діяльності поліції у сфері інформатизації, здійснює інформаційно-пошукову та

інформаційно-аналітичну роботу, бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів МВС [329].

На цей час у вітчизняній правоохоронній сфері функціонують декілька застосунків, де інформаційні методики дослідження злочинності становлять важливу функціональну складову.

Інформаційно-комунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» [259] (далі – система ПНП) – сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обробки відомостей, що утворюються у процесі діяльності Національної поліції України та її інформаційно-аналітичного забезпечення. Система ПНП є функціональною підсистемою Єдиної інформаційної системи МВС (далі – ЄІС МВС).

Основними завданнями системи ПНП є: інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції України; забезпечення наповнення та підтримки актуального стану інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що входять до ЄІС МВС; забезпечення електронної взаємодії з МВС та іншими органами державної влади.

Система ПНП призначена для: формування інформаційних ресурсів ЄІС МВС; обробки інформації, яка утворена в процесі діяльності поліції; аналітичної обробки інформації, отриманої з автоматичної фото- і відеотехніки.

Інформаційні методики дослідження злочинності застосовуються у системі ПНП *зادля:*

-пошуку та аналізу відомостей в інформаційних ресурсах (базах даних) поліції, МВС та інших органів державної влади;

-візуалізації інформації у вигляді електронних карт, автоматичної зміни зображеного образу об'єкта залежно від зміни його характеристик, зміни масштабу та деталізації картографічної інформації в інформаційних ресурсах з використанням програмних компонентів геоінформаційних підсистем.

Бази даних поліції, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції, містять відомості стосовно повідомлень про кримінальні та адміністративні правопорушення, надзвичайні ситуації та інші

події, що надійшли технічними каналами зв'язку; інформації, отриманої з фото- і відеотехніки; звітування нарядів поліції за результатами реагування на повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, виявлення додаткових обставин на місці пригоди.

Складовими системи ІПП є: центральний програмно-технічний комплекс; автоматизовані робочі місця користувачів; електронна комунікаційна мережа доступу; комплексна система захисту інформації.

Система «СЛІД». (далі — ІП «СЛІД») є підсистемою інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі — система «ІПП»). На підставі Інструкції [258] можна зробити висновок про те, що інформаційні методики вивчення злочинності з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання використовуються у ІП «СЛІД» для:

- виявлення відомостей про кримінальні правопорушення (облік інформації про об'єкти, вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, у єдиному інформаційному просторі);

- опису злочинності (забезпечення *інформаційно-аналітичної підтримки* діяльності органів поліції, спрямованої на запобігання та розкриття кримінальних правопорушень);

- пояснення та прогнозування злочинності (встановлення зв'язків між даними, що мають значення для кримінального провадження).

Формування ІП «СЛІД» здійснюється за допомогою програмно-технічних засобів системи «ІПП».

Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування «iКейс». З 16 грудня 2021 р. у Національному антикорупційному бюро України, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі Офісу Генерального прокурора, Офісі Генерального прокурора, а з грудня 2023 року у Вищому антикорупційному суді, розпочато використання інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування «iКейс» [261]. Основними завданнями цього застосунку є: створення єдиного електронного

простору з матеріалами та інформацією щодо кримінальних проваджень; створення умов для електронної взаємодії та автоматизації роботи; зменшення часових та фінансових витрат на здійснення досудового розслідування; формування звітності; забезпечення точними аналітичними даними для прийняття ефективних управлінських рішень, заснованих на фактах; забезпечення інформаційної взаємодії з іншими інформаційними (автоматизованими), інформаційно-телекомунікаційними системами.

Інформаційні методики дослідження злочинності у «іКейс» використовуються для:

- виявлення та опису злочинності (створення та збирання інформації (відомостей) у кримінальному провадженні);
- пояснення та прогнозування злочинності (для організаційних, управлінських потреб користувачів системи).

Аналітичні інструменти на базі інформаційних методик дослідження злочинності у своїй роботі використовує й Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Тут налагоджено співпрацю з провідними українськими та міжнародними ресурсами, що надають послуги у сфері збору інформації про корпоративну структуру, майновий стан юридичних та фізичних осіб, визначення місцезнаходження активів (геолокації) та інші необхідні відомості [81]. До таких ресурсів належать: YouControl, RuAssets, Orbis, Sayari, Maltego, Hunchly, ArcGis.

Відповідно до класифікації І.А. Федчак (та інших дослідників[231]) можна виокремити три рівні аналітичної діяльності правоохоронців із використанням інформаційних методик дослідження злочинності: 1) оперативний аналіз; 2) тактичний аналіз; 3) стратегічний аналіз.

Оперативний кримінальний аналіз – інформаційно-аналітична діяльність, що здійснюється за конкретними оперативно-розшуковими справами або кримінальними провадженнями для збору, оцінки, обробки й

аналізу даних про осіб, групи осіб, організовані групи чи злочинні організації, знаряддя та засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, та інших відомостей з метою встановлення події злочину, причетності конкретних осіб до його вчинення, також їх соціального й економічного статусу, структури та зв'язків злочинних груп, ролі їх окремих учасників тощо [317, с. 125].

В оперативному кримінальному аналізі використовуються декілька комплексних інформаційних методик дослідження злочинності:

- для виявлення та опису злочинності – OSINT аналіз інформації з відкритих джерел; складання фінансового профілю підозрюваних осіб із метою встановлення прихованих доходів; географічне профілювання (щодо випадків учинення серійних тяжких чи насильницьких злочинів, серійних вбивств, сексуального насилля та зґвалтувань, вуличних пограбувань, крадіжок зі зломом);

- для опису, пояснення та прогнозування злочинності – аналіз зв'язків (структури мережі об'єктів та зв'язків між ними); аналіз потоків (представлення потоків товарів, грошових коштів, впливу, інформації між об'єктами в кримінальній мережі); аналіз послідовності подій (кримінальних або пов'язаних з ними); аналіз діяльності (вивчення послідовності окремих дій, способів учинення злочинів); порівняльний аналіз справ (виявлення серії поєднаних подій) [317, с. 128–129].

Джерелами відомостей для тактичного аналізу є різні бази даних: Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; Антикор; Цензор.Нет; Досьє; Політрада; Громекс. Бюро громадських експертиз; Skelet – info; Генштаб; ОРД; Корреспондент. net; Гроші; Схеми. Важлива інформація міститься також у таких відкритих реєстрах: Єдиний реєстр боржників; Національний портал відкритих даних; Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; Реєстр платників ПДВ [317, с. 160–163]. Згадані інформаційні методики дослідження злочинності оперативного аналізу доцільно

реалізовувати з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel, Analyst's Notebook, Geomedia Professional, ArcGis та ін. [317, с. 129–130].

Тактичний кримінальний аналіз – інформаційно-аналітична діяльність для аналізу кримінальної ситуації за невеликий проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності групи з метою напрацювання тактичних заходів із затримання злочинців, виявлення ризиків та попередження конкретних правопорушень [317, с. 170].

Під час проведення тактичного аналізу застосовують інформаційні методики дослідження злочинності: 1) аналіз злочинних моделей (серій); 2) аналіз проблем за допомогою профілювання; 3) геопросторовий аналіз; 4) часовий аналіз; 5) статистичний аналіз; 6) аналіз шаблонів злочинів; 7) порівняльний аналіз; 8) аналіз ризиків; 9) аналіз місць концентрації злочинів тощо [317, с. 189].

Програмним забезпеченням інформаційних методик тактичного аналізу є: PowerMap, Google Earth/Maps, VBA, Qgis, Scripts та інші застосунки [317, с. 195].

Стратегічний кримінальний аналіз – ідентифікація та оцінювання кримінальних загроз особі, суспільству, державі, метою яких є визначення пріоритетів вразливості правоохоронної системи або середовища та формування управлінських рішень на довгостроковий період щодо запобігання вчиненню кримінальних правопорушень і протидії злочинності (виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку встановлених загроз за великий період часу тощо) [317, с. 201].

У стратегічному кримінальному аналізі використовуються декілька комплексних інформаційних методик дослідження злочинності:

-інформаційні методики виявлення та опису злочинності – OSINT (пошук інформації з відкритих джерел), звітність кримінально-правової статистики;

- інформаційні методики пояснення та прогнозування злочинності у стратегічному аналізі – SWOT-аналіз, аналіз ризиків, PEST-аналіз, SOCTA,

аналіз злочинних моделей та профілів, аналіз тенденцій, аналіз географічних профілів, аналіз результатів, аналіз явищ, ситуаційний аналіз.

Інформаційні методики стратегічного аналізу щодо виявлення та опису злочинності підтримуються програмним забезпеченням Microsoft Excel Power Query, Microsoft Excel Power Pivot, Analyst`s Notebook (ANB) від IBM; Palantir; GeoMedia Professional; ARC GIS, QGIS, MapInfo Pro, Global Mapper gvSIG, GeoDASH. Інформаційні методики стратегічного аналізу щодо пояснення та прогнозування злочинності – Microsoft Office Excel, Arc GIS, GeoMedia Professional, Analyst`s Notebook, Palantir та інші [317, с. 204–205].

3.3. Методологічні засади використання «штучного інтелекту» в інформаційних методиках дослідження злочинності.

З моменту проголошення незалежності у 1991 р. наша країна обрала євроатлантичний курс свого розвитку. Частина 2 ст. 3 Конституції України встановлює: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Відповідно до цього вже декілька десятиріч поспіль Україна зміцнює громадянську злагоду, розбудовує демократичні, соціальні, правові інституції.

Одночасно зі ствердженням європейської ідентичності української нації вітчизняні інституції дедалі більше інтегруються у загальносвітові процеси формування інформаційного (цифрового) суспільства, невідворотність яких обумовлена об'єктивною логікою історичного розвитку цивілізації. А впровадження інформаційних, комунікаційних та обчислювальних технологій вважається одним із пріоритетних завдань вітчизняного державотворення. Як слушно зазначає М. Хаустова, «Цифрові технології, а також пов'язана з ними громадська та людська діяльність утворюють цифрову сферу сучасного соціуму, яка в нинішніх умовах визначає економічний та інноваційний потенціал держави, рівень освіти та людського розвитку, обумовлює соціальний прогрес,

ефективність державного управління та здійснення демократичних процедур» [328, с.209].

Погоджуємося з Ю. Разметаєвою, Ю. Барабашем, Д. Лук'яновим, які зазначили, що оскільки використання цифрових інструментів і технологій зумовлює правові, політичні, економічні, культурні, соціальні та політичні зміни приватної та громадської сфер, тож, у сучасних умовах існує нагальна потреба у дослідженні прав людини в горизонтальному вимірі й перегляді їх антропологічних основ [53, с. 41].

І щодо цього звертаємо увагу на твердження О.Е. Радутного про появу в умовах цифрової трансформації суспільства нових прав, обов'язків і свобод, які зараз існують лише в теорії або навіть знаходяться за межами уяви і обговорення. Вони можуть стати предметом надприродного права як правонаступника права природного [275 с.35; 276; 278; 279]. Дослідник зауважує, що оскільки новітні високотехнологічні пристрої забезпечують тісний інтерактивний зв'язок із користувачем, тож вони поступово стають невід'ємними частинами біологічного тіла та свідомості людини, своєрідними органами або ланцюжками для передачі нервових сигналів. Відповідно, можливість поєднання вуглецевої технології (людини) з кремнієвою технологією (штучний інтелект, імплантати, об'єкти робототехніки) створює новий потужний виклик для правової доктрини, одним з основних завдань якої стає опис правових характеристик цифрової людини, визначення її правового статусу в системі правовідносин [276, с. 35]. В наведених роботах автор докладно розкрив перспективи цифровізації методів вивчення та попередження злочинності.

Вже добре відомо, що злочинні угруповання не цураються експлуатації технологій, маючи, наприклад, на мобільних телефонах доступ до глобального позиціонуванні системи (GPS), переходять у «темний Інтернет», використовують криптовалюти та кіберуразливості. Злочинність стала високотехнологічною, і злочинні групи продовжуватимуть адаптуватися до найновіших технологій технології на свою користь. Штучний інтелект і робототехніка розвиваються, стають більш розпорошеними, отже, в суспільстві

з'являться нові загрози та злочини, пов'язані з їх зловмисним використанням [2; 205].

В аспекті розбудови інформаційного суспільства важливо і те, що інформаційні технології і в технологічному, і у фінансовому аспектах дедалі більше стають доступними правопорушникам. Наприклад, у 2017 р. на розробку програмного забезпечення для виявлення і розпізнавання облич ФБР виділило майже 2 мільярди доларів, а в 2020 р. в Інтернеті вже можна було замовити пристрій для охорони домівок, який використовує таку технологію, за 120 доларів. Водночас вартість розробки систем протидії високотехнологічним злочинам, їх упровадження та супроводу зростає. Унаслідок цих обставин правоохоронні структури вимушені переходити від реактивної до предикативної моделі діяльності, коли успіхом вважається не успішне розслідування скоєних злочинів, а їх виявлення та розкриття на етапі підготовки [64, с. 65].

У зв'язу з наведеним у сучасному Світі значення інформаційної складової заходів запобігання злочинності стає дедалі більш очевидним [89; 163; 189; 194; 195; 335]. Н.Є Філіпенко та С.Ю.Лукашевич окреслили, що інформаційний підхід дозволить окреслити шляхи аналізу і оцінити втрати інформації про ідентифікаційні ознаки на різних етапах їх відображення; використовувати математичний апарат для аналізу не тільки систематичних і загальних, а й також випадкових і локальних спотворень ознак та інших втрат інформації на основі єдиного, універсального до них підходу; зменшити неточності уявлень експертів про істоту ознак [26, с.13].

Погоджуємось, що керівники поліції мають бути готові триматися подалі від традиційної поліцейської філософії та методології; вірити, що операції можуть і мають бути керованим інтелектом; діяти, а не реагувати. Їх треба підготувати вірити в розвідувальний процес і в судження та рекомендації свого персоналу розвідки, це може бути важкий, навіть болісний крок, але він необхідний [31; 36].

З урахуванням вказаного вбачаємо існування суспільного запиту на наукові теорії, застосування яких зможе забезпечити ефективну правоохоронну

діяльність в умовах цифровізації злочинності [32, с. 149].

Проблемам використання інформаційних методик у сфері запобігання злочинності у своїх працях приділили увагу вітчизняні науковці: І.В. Борисенко, В.В. Вапнярчук, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, Л. М. Дучимінська, А. П. Закалюк, Д. Затенацький, О. Г. Колб, О. Є. Маноха, В. Ф. Оболенцев, В. Семенов, Н. В. Сметаніна, Д. М. Тичина, В. Шевчук, В. І. Шакур та ін. [210].

Б. М. Головкін дослідив методологічні засади правоохоронної діяльності в аспекті розбудови інформаційного суспільства України [118]. Науковець окреслив інформаційно-системні властивості злочинності як об'єкта запобіжної практики та кримінологічних досліджень. Слушними є його твердження про актуальність розробок щодо виявлення, розпізнавання, аналізу реальних і потенційних кримінальних загроз із метою вироблення пропозицій адекватного реагування на них державою, органами охорони правопорядку, міжнародною спільнотою. Дослідник стверджує, що сьогодні для цих завдань використовуються нові технології опрацювання великих за обсягом даних. Зокрема, для боротьби з організованою злочинністю успішно використовується метод «Big Data», а для протидії кіберзлочинам добре зарекомендувала себе технологія «Block Chain». З огляду на це актуальним завданням стверджується проведення постійного моніторингу соціального середовища і кіберпростору задля виявлення явищ та процесів, що несуть об'єктивну загрозу для людей [118, с. 173].

В. Шевчук, В. Вапнярчук, І. Борисенко, Д. Затенацький, В. Семенов системно дослідили сучасний стан технологій виявлення та розслідування кримінальних правопорушень і підкреслили значення профільних інформаційних ресурсів щодо цієї діяльності [61].

О. М. Джужа та Д. М. Тичина запропонували інформаційно-синергетичну модель соціолого-правового підходу щодо теорії віктимологічного моделювання [131].

Н.В. Сметаніна запропонувала концепцію інформаційної моделі злочинності [286].

О. Г. Колб і Л. М. Дучимінська дослідили інформаційно-аналітичні засади сучасної політики запобігання злочинності щодо виконання покарань в Україні [165].

Карчевський М.В. запропонував теорію кримінологічного аргументування [159].

Шорохова Г.М. приділила увагу інформаційному забезпеченню діяльності територіальних органів поліції України [341; 342; 343].

Варенко В.М. дослідив інформаційно-аналітичну діяльність [97].

Маємо виокремити комплекс праць В. Ф. Оболенцева, який на засадах методології системного підходу дослідив системність держави Україна, злочинності та заходів запобігання їй [220]. Значну увагу дослідник приділив саме інформаційному аспекту їх системності. Задля опису функціональності та моделювання державної системи України ним було застосовано сучасні інформаційні SADT-технології.

Наше ж бачення методологічних засад інформаційних методик вивчення злочинності та їх використання у правоохоронній діяльності ми окреслюємо таким чином.

Ми стверджуємо, що спроможності людства у сфері інформаційно-аналітичних технологій визначались двома аспектами: 1) вдосконаленням технологій опрацювання даних; 2) вдосконаленням обчислювальних приладів, які їх використовували.

Для інформаційно-аналітичних технологій визначним вважаємо винахід чисел (V тисячоліття до н.е.) та писемності (у найпростіших форматах – на межі V–IV тисячоліття до н.е. і так званої «справжньої» з алфавітом – приблизно III тисячоліття до н.е.). Окрім іншого, це досягнення стало фундаментальним щодо передачі інформації та збереження даних.

Перші механічні лічильні прилади спрощували людям рахункові операції через використання їх конструктивних складових (каміння, вузли на мотузці і т. ін.), які вважались еквівалентом кількісних характеристик об'єктів зовнішнього світу (довжини, ваги, обсягу та ін.). Наприклад, абак (III тисячоліття до н. е.,

Месопотамія) являв собою рамку з паралельними дротами, на яких розташовувалися такі, що вільно ковзають, бусини (камінці, інші невеличкі подібні елементи). Кожен ряд намистин відповідав розрядам чисел (одиниці, десятки, сотні). Ряди дротів абаку поділялися на дві частини. Першу застосовували для обрахування, а другу – для запам'ятовування результатів обрахувань.

І сторіччям до н. е. датується використання так званого «Антикітерського механізму» – стародавнього механічного пристрою, призначеного для розрахунків розташувань небесних тіл.

У XVII ст. було винайдено кругову логарифмічну лінійку та механічну обчислювальну машину – прообраз майбутнього електронного калькулятора.

Щодо наведеного можемо стверджувати:

1. Швидкість обрахування за допомогою згаданих приладів не перевищувала швидкість аналогічних операцій у людському мозку.

2. Застосовування цих приладів обмежувалося сферою обрахунків.

3. Ці приладдя не створювали інформаційні результати, які не були б передбачувані для людини.

4. Алгоритми обрахування були доволі простими і передбачали обов'язкові механічні маніпуляції людини з приладдями.

5. Ці технологічні прилади не мали спроможності безпосередньо керувати механічними знаряддями, небезпечними для людей.

Проривом у технологіях опрацювання даних став винахід комп'ютерів (середина XX ст.). Їх використання характеризується такими обставинами.

1. Продуктивність опрацювання інформації значно перевищувала аналогічні здатності мозку людини.

2. Ці прилади опрацьовували первинну інформацію та створювали інформаційний результат відповідно до запрограмованих надскладних алгоритмів.

3. Функціональність цих приладів відтворювала не тільки операції безпосереднього обрахування, а й вирішувала завдання розпізнавання, логічні операції та ін.

4. Участь людини в опрацюванні інформації обмежувалася програмуванням обчислювальних алгоритмів та введенням у застосунок даних для їх опрацювання.

5. Комп'ютерні технології забезпечують можливість тривалого збереження результатів та обмін цими даними між користувачами.

6. Технічні прилади, в яких використовувалися комп'ютерні технології, дозволяли не тільки аналізувати інформацію, а й керувати технічними процесами (зокрема джерелами техногенної небезпеки).

Подальше вдосконалення комп'ютерних методів опрацювання інформації відбувалося, зокрема, з розробкою технологій «штучного інтелекту». Newell і Simon (1956) винайшли Logic Theorist – комп'ютерну програму, яка могла доводити теореми символічної логіки. Цей застосунок вважається передвісником «штучного інтелекту», оскільки він моделював здатність людей вирішувати складні проблеми [30].

Для людської цивілізації революційне значення інформаційних технологій «штучного інтелекту» стає дедалі більш очевидним. У своєму різноманітті саме вони є унікальними інструментами узагальнення великих масивів даних, функціональні можливості яких недосяжні для інших технологічних застосунків.

На відміну від первинних комп'ютерних технологій у застосунках «штучного інтелекту» (скорочено ШІ, англ. «artificial intelligence», AI) для опрацювання даних використовуються алгоритми так званого «навчання». Окрім іншого, саме ці алгоритми суттєво зменшили участь людини у формуванні завдань для комп'ютерів, за якими має бути отримано результат у конкретних випадках. Завдяки функціональній спроможності «навчатись» системи штучного інтелекту можуть аналізувати дані, робити прогнози та обирати (пропонувати користувачу) варіанти неочевидних рішень [72]. Щодо цього важливими є технології «нейронної мережі з глибоким навчанням» – найбільш сучасний

підхід до машинного навчання. Вони застосовуються задля розпізнавання та генерації зображень, оцінки та прийняття багатоваріантних управлінських рішень, для машинного перекладу та вирішення інших надскладних завдань [45].

Теоретичною базою для розробки технологій «штучного інтелекту» стала велика кількість ґрунтовних напрацювань фахівців. Серед таких маємо згадати роботи українського науковця М. П. Кравчука [101]. Фундаментальною працею за окресленою проблематикою обґрунтовано вважається публікація А. Turing «Computing machinery and intelligence», де автор дослідив математичну спроможність машин опрацьовувати інформацію та приймати рішення подібно до інтелекту людини [71].

На цей час пошуки фахівців продовжуються щодо вдосконалення технологій AI з урахуванням закономірностей еволюційних систем, вирішення завдань, що мають суб'єктивно-емоційні рішення, оптимізації розрахунків у обчислювальних алгоритмах.

C. Strannegård, Wen Xu, N. Engsner, John A. Endler у статті [11] дослідили поєднання еволюції та навчання в моделях обчислювальних екосистем.

Ryan J. McCall, S. Franklin, U. Faghihi, J. Snaider, S. Kugele у статті «Motivation for Cognitive Software Agents» [55] розкрили розробку біологічно інспірованої системи мотивації, заснованої на почуттях (включаючи емоції). Ця мотиваційна система забезпечує репертуар мотиваційних можливостей (відчуття тривоги, бажання й відторгнення та ін.), що діють у діапазоні часових шкал зростаючої складності. Цій проблематиці присвячена і публікація Н. G. Schulze [28], де автор розглядає можливість «розумних машин» за результатами свого функціонування створювати значущі психічні стани та реагувати на них у спосіб, подібний до того, як вони функціонують у людей.

Samuel Allen Alexander у статті «The Archimedean trap: Why traditional reinforcement learning will probably not yield AGI» [57] продемонстрував, що дійсні числа не можна використовувати для точного вимірювання неархімедових структур. Автор описав два способи, якими можна змінити традиційне навчання з підкріпленням, щоб усунути цю перешкоду.

V. Stalski запропонував новий метод «навчання» для вдосконалення алгоритмів «штучного інтелекту», що ґрунтується на застосуванні людської мови у «спілкуванні» людини та людиноподібних роботів (ресурсів) [63].

Прикладом теоретичних напрацювань щодо використання інформаційних методик «штучного інтелекту» задля вирішення проблем правоохоронної практики можна вважати роботу Mathew Emeka Nwanga, Kennedy Chinedu Okafor. Тут запропоновано інформаційно-аналітичну методику розпізнавання терористичної загрози за результатами зовнішніх даних-індикаторів. Виявлена інформація опрацьовується з прихованою моделлю Маркова для аналізу терористів. Фактично ж ця система пропонує службам безпеки приховану розвідку даних, тут штучний інтелект використовується для прогнозування терористичних атак[41].

Звертаємо увагу на *відсутність єдиного визначення поняття «штучний інтелект»* [51]. І це при тому, що термін «Artificial Intelligence» було використано у «Пропозиціях щодо дартмутського літнього проєкту дослідження штучного інтелекту» [42] ще у 1955 р.[51].

Слушною вважаємо точку зору Європолу, який визначає «штучний інтелект» як широку галузь інформатики, що охоплює створення інтелектуальних машин, які можуть виконувати завдання, що зазвичай вимагають людського інтелекту (наприклад, розуміння природної мови, розпізнавання зображень і прийняття рішень) [9, с. 3].

У Artificial Intelligence Act надано розгорнуте правове визначення ШІ. Документ визначає, що система ШІ – це машина зі здатністю до навчання, яка розроблена для функціонування з різним рівнем автономності і може для явних чи прихованих цілей створювати результати, такі як прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на фізичне чи віртуальне середовище. Цей Регламент встановлює уніфіковану правову базу, зокрема, для розробки, розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання штучного інтелекту відповідно до цінностей Союзу [48].

Підтримуємо Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [273], де штучний інтелект розуміється як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. У нашому дослідженні ми будемо ототожнювати терміни «технології «штучного інтелекту» та «штучний інтелект», надаючи змістового пріоритету саме першій категорії.

Узагальнюючи напрацювання у досліджуваній сфері, можемо стверджувати, що за наявності суттєвого вдосконалення окреслених методик і до цього часу для фахівців пріоритетною залишається тема безпеки ресурсів «штучного інтелекту». Прикладом може вважатися стаття Р. Eckersley, А. Sandberg «Is Brain Emulation Dangerous?», в якій автори стверджують: ризики, пов'язані з емуляцією мозку (зокрема, технологіями ШІ) залежать від балансу сил між зловмисниками та захисниками в змаганнях з комп'ютерної безпеки. Дослідники пропонують метод зниження таких ризиків: безпечніше, щоб емуляція мозку відбулася раніше, оскільки повільніші процесори зроблять вплив технології більш контрольованим [21].

З метою вирішення завдань дослідження та оцінки небезпеки ШІ нами були досліджені новітні застосунки цього ресурсу. Перша версія GPT-1 (2018) вважається проривом у технологіях опрацювання великих обсягів даних. У 2019 р. версія під назвою GPT-2 вже була здатна опрацьовувати текстову інформацію за півтора мільярда параметрів та писати невеликі оригінальні статті з логічним викладенням матеріалу. Чат-бот з назвою GPT-3 (2020 р.) мав спроможність перекладати тексти іншими мовами, вирішувати математичні задачі. Технологічним проривом стала також функція цієї версії застосунку генерувати нові взаємозв'язки всередині «тренувальних» даних. У 2022 р. OpenAI оприлюднили демонстраційну версію ChatGPT версії 3.5. Тут відповіді

генерувалися вже з урахуванням загальноновизнаних суспільно-етичних принципів.

ChatGPT версії 4 [47] являє собою аналітичну платформу опрацювання природної (людської) мови відповідно до алгоритмів машинного навчання «Generative Pre-trained Transformer» (GPT). Відомо, що за ознакою особливостей алгоритмів «навчання» виокремлюють такі види технологій «штучного інтелекту»: «навчання з учителем» (Supervised Learning), «навчання без вчителя» (Unsupervised Learning); «навчання з підкріпленням» (Reinforcement Learning). «Навчання з вчителем» застосовують якщо потрібно навчити машину розпізнавати сигнальну ідентифікуючу інформацію щодо об'єктів. «Навчання без вчителя» використовують задля виявлення аномалій (незвичайного або несхожого). «Навчання з підкріпленням» використовують задля виконання завдань з великою кількістю можливих варіантів розвитку подій. ChatGPT версії 4 працює на алгоритмах так званого «навчання з підкріпленням із зворотним зв'язком від людини» (Reinforcement Learning with Human Feedback –RLHF). У ньому бере участь людина, яка через «навчання» уточнює результати роботи цього налаштування, забезпечуючи таким чином дотримання вказівок і генерації відповідей із високою схожістю на авторські тексти.

Алгоритми «навчання», що є методичним функціоналом ШІ, вочевидь обумовлюють і функціональні обмеження цього ресурсу. По-перше, в конкретних випадках здатність систем цього виду лімітується операційною специфікою «алгоритмів» навчання та змістом первинних (так званих «еталонних») даних. По-друге, для «навчання» та практичного вирішення конкретних завдань потрібен час. По-третє, при суттєвих змінах у форматі та середовищі використаних даних треба здійснювати повторне навчання з урахуванням нових умов. Водночас вирішальне значення має людина, яка визначає завдання системи, обирає формат навчання, формує базу еталонних даних, визначає соціальні правила ресурсу, запускає його в експлуатацію та зупиняє у разі потреби (після отримання результатів або при суттєвій зміні середовища опрацьованих даних).

Розробники ChatGPT станом на 20 червня 2023 р. вказують на такі обмеження цього ресурсу: 1) час від часу може генерувати недостовірну інформацію; 2) час від часу може створювати шкідливі інструкції або упереджений вміст; 3) обмежені знання про світ і події після 2021 р. [46].

3.4. Практика використання технологій «штучного інтелекту» в інформаційних методиках дослідження та запобігання злочинності.

На цей час AI охоплює різні технології – машинне навчання, обробку природної мови, комп'ютерне бачення, робототехніку та експертні системи [9, с. 3]. Наприклад, платформа «штучного інтелекту» ChatGPT здатна генерувати текстовий матеріал (відповіді на запитання, тексти різних жанрів, мовні переклади) та обробляти зображення за запитами користувачів. А в межах проєкту DeepMind створено систему AlphaCode, яка пише комп'ютерні програми на конкурентному рівні [15]. В економіці впровадження цифрових технологій трансформує бізнес-моделі, заміщує людську працю машинами. Водночас діджиталізація та технологічні інновації створюють нові робочі місця, що розкривають креативний потенціал особи [75, с. 137].

Наше бачення використання технологій «штучного інтелекту» у правоохоронній діяльності окреслено у роботі [314]. Погоджуємось з І. П. Катеринчуком, який звернув увагу на зв'язок між еволюційними етапами розвитку інформаційних технологій та інформаційним забезпеченням діяльності правоохоронних органів[162;163].

На цей час вже існують сфери, де технології ШІ ефективно використовуються правоохоронцями:

1. Розширені інструменти віртуального розтину, які допомагають визначити причину смерті.
2. Автономні роботизовані патрульні системи.
3. Прогнозування ймовірних злочинів, аналітики гарячих точок злочинності, розподілу ресурсів для оптимізації правоохоронної діяльності.

4. Ідентифікація викрадених автомобілів.
5. Ідентифікація вразливих і експлуатованих дітей.
6. Виявлення крадіїв за їх поведінкою.
7. Автономні інструменти для виявлення та штрафування онлайн-шахраїв.
8. Відстеження даних на основі криптографії, які дозволяють правоохоронним органам боротися зі злочинами без порушення конфіденційності.
9. Боротьба з відмиванням грошей.
10. Позначення підозрілих публікацій у соціальних мережах [2; 65].

Перспективність цього напрямку окреслили Філіпенко Н.Є. та Лукашевич С.Ю.[26; 320; 321; 322; 323]. Методики дослідження злочинності з використанням «штучного інтелекту» знайшли своє плідне використання у правоохоронній діяльності в якості дослідницько-функціональної основи так званих «аналітичних інструментів» правоохоронців. Аналітичним інструментом» В.М. Струков, Ю.В. Гнусов розуміють поєднання методики, технічного засобу та програмного продукту, за допомогою яких виконується певна аналітична функція (операція) [64, с. 66]. Узагальнюючи приклади аналітичних інструментів, наведені авторами, можна визначити такі їх функції: 1) пошук (виявлення) даних; 2) аналіз даних; 3) візуалізація результатів.

Щодо цього показовою є функціональність вітчизняної платформи кримінального аналізу RICAS. Ця система дає змогу відшукати приховані зв'язки між заданими об'єктами та відображати знайдену інформацію як у вигляді геоінформації, так і у вигляді хронологічної стрічки подій. Також тут втілено модуль аналізу неструктурованої інформації, що дає можливість здійснювати пошук за заданими критеріями в режимі реального часу фактично в будь-яких текстових масивах. RICAS побудовано як інтелектуальний інструмент аналізу даних, що дає змогу проводити пошук за неочевидними критеріями, аналізувати зв'язки та ступінь близькості об'єктів, осіб і подій із візуалізацією результатів аналізу. У застосунку використовуються засоби математичного

моделювання, інтелектуального семантичного аналізу, наочного темпорального аналізу, аналізу поведінкового профілю та аналізу прихованих зв'язків. У режимі реального часу RICAS опрацьовує ресурси не лише інформаційних систем правоохоронних органів, а й інших відкритих державних реєстрів, систем обліку осіб, речей і подій, дає змогу прогнозувати криміногенну обстановку [64, с. 64–65].

У зв'язку зі збройною російською агресією проти України у вітчизняній правоохоронній системі поширилося використання інформаційних технологій дослідження злочинності в аналітичних інструментах, створених із метою запобігання злочинам країни-агресорки[321].

DeepStateUA. У цій аналітичній платформі автоматизована система нейронної обробки даних «Griselda» [74] дозволяє швидко та якісно опрацьовувати великі потоки даних. До опрацювання інформації залучені модулі автоматичного аналізу та нейронні мережі. Якість інформації забезпечується чотирма ступенями перевірки. У цьому проекті розроблено також застосунок «Броня» («Armour»), в якому потоки інформації з різних джерел перетворюються на дані про позиції злочинців-окупантів. Після опрацювання інформація передається військовим у застосунки «Кропива», «Броня», «ГісАрта», «Дельта» задля оперативного використання на полі бою. Окрім іншого, ці дані дозволяють виявляти ворожу техніку, встановлювати ситуацію на деокупованих територіях, додатково перевіряти сумнівну інформацію, збільшувати обізнаність військових про місцевість та ін. [74] А разом – знищувати окупантів і, таким чином, запобігати злочинам країни-агресорки.

«*Neuro-Identigraf*» Центру досліджень ознак злочинів проти національної безпеки України, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку «Миротворець» [44]. Цей застосунок дозволяє ідентифікувати злочинців за їх фотографіями та іншими даними в інтернеті. Окрім цього ресурсу, центр «Миротворець» використовує ресурси щодо розшуку даних про російських злочинців на різних інтернет-платформах.

За результатами інтерв'ю експерта К.В. Яресько нами було встановлено особливості застосування інформаційних методик дослідження злочинності у проекті «Миротворець». Фахівець сповістила, що Центр «Миротворець» - це незалежна організація, створена науковцями, колишніми правоохоронцями – фахівцями з інформаційних технологій та безпекових питань. Центр було створено у березні 2014 р. З того часу «Миротворець» займається дослідженням злочинів проти України. З серпня 2014 р. працює сайт «Миротворець», його значення зростає. На думку експертки, зараз у нашому інформаційному суспільстві дуже багато інформації, документів про злочини, які вчиняють російські агресори по відношенню до держави та громадян України. Людина не може усе опрацювати, їй потрібна допомога. Тому використовуються різні методи роботи, щоб здійснювати ефективний пошук в базах даних. Наприклад, проект центру «Миротворець» - «Ідентіграф». Тут пошук відбувається у профілях людей, які досліджуються центром «Миротворець» на предмет скоєння ними злочинів проти держави України, а також громадян України, поведінка яких має ознаки, що вони брали участь у військових діях або у колабораційній діяльності, незаконно перетинали кордон. «Ідентіграф» дозволяє здійснити пошук осіб у внутрішній базі центру «Миротворець». Інструмент також дозволяє виявити зв'язки. Наприклад, людина є в базі. Можна здійснити її пошук через інструмент і побачити на фотографіях з іншими людьми. Таким чином правоохоронні органи отримують додаткову інформацію та докази. Це не буде доказом, але фаховий слідчий зможе довести причетність особи до вчинення злочину. Це не замінює правоохоронну систему. Це інструмент, який дозволяє фахівцям документувати злочини. (Результати інтерв'ю див. у додатку Г).

До окресленої проблематики можна згадати й інформаційну 3D-модель злочинів російських військових у Бучі під час окупації [78]. Цю модель створили іноземні журналісти у співпраці з OSINT-розслідувачами.

За допомогою програмного забезпечення «*Clearview AI*» ідентифікуються особи російських військових, які були вбиті або потрапили в полон,

перевіряються люди на контрольно-пропускних пунктах та здійснюється пошук зниклих безвісти [12].

Існує й багато закордонних аналітичних інструментів, де застосовуються інформаційні методики вивчення злочинності на базі технологій штучного інтелекту [12; 19; 64; 65].

Платформа SafetySmart [56]. Платформа SafetySmart об'єднує декілька спеціалізованих програмних рішень (*Shotspotter*, *CrimeTracer*, *CaseBuilder* та *ResourceRouter*) задля вивчення поточної злочинності та допомоги правоохоронним органам краще захищати громади, забезпечуючи надання належних ресурсів там, де вони найбільше потрібні.

Shotspotter [56]. За допомогою мікрофонів та датчиків система ShotSpotter в режимі реального часу (приблизно за 1 хвилину) ідентифікує звуки пострілів і дає поліції приблизно 82-футовий радіус місця, звідки надійшов звук.

CrimeTracer [17] (раніше відомий як COPLINK X). *CrimeTracer* – це пошукова система правоохоронних органів, яка дозволяє слідчим шукати понад 1,3 млрд структурованих і неструктурованих даних у різних юрисдикціях, щоб отримати негайні тактичні підказки, використовувати розширений аналіз посилань для створення інтелектуальних підключень, зв'язувати посилання NIBIN із звітами, підозрюваними та іншими.

CaseBuilder [17] – це інтелектуальна платформа для управління розслідуваннями, яка дозволяє слідчим групам ефективно організувати та зберігати інформацію про справи, відстежувати та визначати пріоритети завдань, оптимізувати ресурси, впорядковувати матеріали для обвинувачення тощо. *CaseBuilder Crime Gun* – це перший у своєму роді інструмент для відстеження та аналізу злочинів, пов'язаних із вогнепальною зброєю, який надає можливість агентствам краще фіксувати, відслідковувати, визначати пріоритети, аналізувати та співпрацювати в інцидентах, пов'язаних із вогнепальною зброєю. Цей ресурс дозволяє миттєво визначати дані щодо вчинених злочинів, пов'язаних зі зброєю; визначати пріоритети та відстежувати справи, показуючи статус і необхідні

подальші дії; отримувати оперативну інформацію, формувати звітність щодо розслідувань.

ResourceRouter[17] – це інструмент керування ресурсами, який автоматизує планування цілей патрулювання та забезпечує щоденну прозорість цих заходів.

Maltego [40]. *Maltego* спрощує процес відстеження цифрових слідів (імена, псевдоніми, адреси електронної пошти, облікові записи) у мережах, надає можливість швидко створити повний профіль особи або історію злочинної діяльності. За результатами аналізу *Maltego* робить візуалізацію отриманих доказів щодо досліджуваної особи, встановлює взаємозв'язки даних у різних макетах і виявляє кореляції, важливі для розслідувань [38]. *Maltego* вважається зручним інструментом для *OSINT-розслідувань*.

IBM i2 Analyst's Notebook [33]. *IBM i2 Analyst's Notebook* – аналітична платформа з підтримкою візуалізації, яка дозволяє опрацьовувати інформацію з різних ресурсів. У своєму арсеналі *IBM i2 Analyst's Notebook* має дієві аналітичні засоби, які допомагають передбачати, виявляти та припиняти злочинну діяльність. Опції *IBM i2 Analyst's Notebook* допомагають вирішувати такі завдання: швидка систематизація розрізнених даних; визначення подій, зв'язків та закономірностей, які не завжди можна встановити іншими засобами; формування матриці взаємозв'язків та злочинної діяльності кримінальних організацій; прискорення обміну великими обсягами даних.

CommandCentral [13]. *CommandCentral* спрощує аналітику щодо заходів громадської безпеки із застосуванням хмарних додатків. Завдяки інтелектуальній кореляції створюється точний і повний файл досліджуваного об'єкта з відстеженням динаміки його стану. Задля оцінки поточних тенденцій злочинності використовуються аналітичні панелі та карти візуалізації.

Palantir Gotham [49]. Являє собою операційну систему для підтримки прийняття рішень глобального рівня. Її ресурсом є база даних, сформована за результатами узагальнення діяльності глобальних оборонних агенцій, розвідувальних співтовариств, організацій з надання допомоги при стихійних

лихах та ін. Gotham опрацьовує величезні обсяги даних в реальному часі зі зручною візуалізацією. Вбудовані цикли зворотних зв'язків Gotham тренують і вдосконалюють моделі, які покращують людський аналіз і прийняття рішень під час оперативних заходів.

SmartCOP [62]. Це програмне забезпечення для підтримки аналітики та звітування. SmartCOP допомагає визначити тенденції та закономірності в поліцейській діяльності, пропонує візуалізацію даних у реальному часі, надає правоохоронцям можливість приймати обґрунтовані рішення та ефективно розподіляти ресурси. Мобільне рішення SmartCOP забезпечує персоналу повний доступ до системи з мобільних пристроїв.

ePOOLICE. Система сканування навколишнього середовища ePOOLICE функціонує через постійний моніторинг наявної інформації, щоб передбачити потенційні злочини. Вона збирає в режимі реального часу відповідну інформацію в аналітичних звітах правоохоронних органів, урядовій інформації, Інтернеті, соціальних медіа, наукових та неурядових організаціях з певної тематики [20]. У межах цього моніторингу виділяються потенційно вразливі об'єкти і сфери можливої діяльності озброєних злочинних угруповань, індикатори ознак їх підготовки до злочинів [64. с. 71–75].

Важливим є питання про інтеграцію ІІІ у правоохоронну діяльність[60]. Наведені вище інформаційно-аналітичні інструменти є функціоналами, в яких реалізується Концепція поліцейської діяльності на основі оперативних даних та інформації (Концепція ПДООДІ) [281].

Звертаємо увагу на Систему аналізу Європолу (EAS) [23], яка є показовою в аспекті інтеграції різноспрямованих інструментів інформаційно-аналітичних систем. Система аналізу Європолу (EAS) – це сучасний і потужний інструмент оперативного і стратегічного аналізу даних, наданих державами-членами та третіми сторонами.

Стратегічно-аналітичні продукти EAS становлять чотири функціонали: SOСТА, IOСТА, TE-SAT та SCAN Європолу.

SOCTA. Функціонал SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment) аналізує та надає інформацію про кримінальні ринки, сфери злочинності в ЄС, злочинні мережі, окремих злочинців, які здійснюють цю злочинну діяльність, чинники широкого спектру, які формують характер організованої злочинності в ЄС [24].

Процес Європолу SOCTA включає: підготовку та затвердження докладних вимог одержувача даних; підготовку та схвалення методології; визначення вимог щодо збору оперативних даних; збір даних; аналіз даних; складання звіту SOCTA, включаючи список основних загроз та ризиків; а також подання результатів та рекомендованих пріоритетів. У процесі аналізу особлива увага приділяється чотирьом елементам: 1) види тяжкої та організованої злочинної діяльності; 2) організовані злочинні групи/мережі та поодинокі правопорушники, причетні до тяжких злочинів; 3) середовище: уразливості, можливості та інфраструктура; наслідки та шкода. Щодо кожного з них збираються конкретні дані[247, с. 61].

IOCTA. Функціонал оцінки загрози організованої злочинності в Інтернеті. Допомагає вирішувати, в яких напрямках правоохоронні органи ЄС мають зосередити свої зусилля в аспекті боротьби з кіберзлочинністю.

TE-SAT. Функціонал-звіт про ситуацію з тероризмом в ЄС, де міститься огляд невдалих і завершених терористичних атак у ЄС за звітний період.

SCAN Європолу. Функціонал раннього попередження про нові загрози організованої злочинності.

Узагальнюючи наведені та інші факти, маємо зауважити: унікальні можливості технологій «штучного інтелекту» є ефективним ресурсом правоохоронних заходів.

3.5. Небезпека використання технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності.

Попри виняткові спроможності «штучного інтелекту»[337] дослідники вбачають у ньому і небезпечний потенціал[245; 336].

Так, консалтингова компанія Eurasia Group у своєму звіті про основні ризики 2023 року окремо вказала на небезпеку цієї технології [7].

Генеральний директор Tesla Elon Reeve Musk назвав ресурси «штучного інтелекту» найбільшим ризиком, з яким стикається цивілізація, і закликав до швидкого та рішучого втручання уряду для контролю цієї сфери [18].

У березні 2023 р. було опублікований відкритий лист [50], в якому дослідники штучного інтелекту закликали терміново призупинити навчання систем ШІ більш функціональних ніж GPT-4. У відповідь на побоювання, окреслені в цьому листі, Генеральний директор OpenAI Samuel H. Altman заявив, що його компанія поки не працює над GPT-5 і не буде цього робити деякий час [4]. Інші фахівці мають сумніви щодо гіпотетичних загроз майбутнього, пов'язаних із розвитком ШІ. Вони стверджують: «Ми повинні будувати машини, які працюють на нас, замість того, щоб “приспосовувати” суспільство до машинного читання та запису»[70]. Генеральний директор Facebook М. Е. Zuckerberg наполягає, що прогнози щодо штучного інтелекту про кінець світу є досить безвідповідальні [8]. А William Henry 'Bill' Gates вважає, що призупинення досліджень ШІ на окремий термін не вирішить проблему, тут треба визначити проблемні аспекти та врегулювати їх [54].

Щодо окресленої дискусії показовим є рішення Національного управління із захисту персональних даних Італії від 30 березня 2023 р. встановити щодо OpenAI LLC (американської компанії, яка розробляє та керує ChatGPT) тимчасові обмеження обробки персональних даних суб'єктів, зареєстрованих на території Італії [27].

Компанія Clearview AI – розробник програмного забезпечення для розпізнавання облич з використанням штучного інтелекту, отримала декілька штрафів через незаконне використання персональних даних осіб у п'яти країнах. Управління із захисту персональних даних у Франції зазначило, що Clearview AI використовує особисту інформацію без законної згоди користувачів і водночас не має законного інтересу для такого збору, що є серйозним порушенням [346].

На нашу думку, технологіям «штучного інтелекту» притаманна унікальна

властивість, яка відрізняє їх від інших інформаційно-аналітичних ресурсів людства – здатність опрацьовувати надвеликі обсяги даних з наданням неочевидних результатів. Докладно цю особливість розкрив Радутний О.Є. у роботі [277]. Відтак перспективним є використання ШІ в діяльності органів правопорядку та юстиції, про що свідчить український та європейський досвід (докладно розкрито у роботі Шевчук В., Матулене С., Балтрунене Ю. [336] та у роботі Шевчука В.М [337]). Але вочевидь, така непередбачуваність функціонування містить і потенційну небезпеку (докладніше про це у нашій роботі [315]).

1. Небезпека застосування ШІ для демократії та прав громадян у політичній сфері.

Певні системи ШІ можуть впливати на демократію, верховенство права [48]. У Статуті АІ визначено такий обов'язок розробників: «Ми зобов'язуємося... уникати використання штучного інтелекту або AGI, яке завдає шкоди людству або надмірно концентрує владу» [46]. Вважаємо це зобов'язання актуальним, адже функціональність технологій ШІ відкриває небезпечні можливості для зловживань щодо контролю населення. У цьому сенсі показовою є практика соціального рейтингу громадян (social credit system) під управлінням систем штучного інтелекту у Китаї. Попри те, що в масштабах країни система соціального рейтингу громадян остаточно не сформована, населення обґрунтовано хвилюється [96].

Загрозу демократії становить і використання технологій ШІ задля дезінформації у формуванні суспільної думки через масове поширення упереджених публікацій у соціальних мережах. Функціональні можливості ChatGPT дозволяють розробникам створювати текст для цілей пропаганди та дезінформації, який може далі поширюватись як оголошення у медіа.

Наприклад, за даними Комітету з розвідки Палати представників конгресу США [25], у 2015 р. мали місце проплачені «фабрикою тролей» публікації у Facebook, створені для впливу на вибори президента США у 2016 р. Розслідування встановило, що у цей період було зроблено 3 393 рекламні

оголошення, які побачили більше як 11,4 млн американських користувачів. «Фабрика тролей» створила 470 сторінок, які згенерували понад 80 тис. одиниць органічного контенту, що впливало більше ніж на 126 млн громадян США.

Вочевидь використання провокуючого контенту соціальних медіа, створених за допомогою технологій штучного інтелекту, може не тільки впливати на демократичні інституції, а й спричиняти соціальні конфлікти.

2. Використання технологій «штучного інтелекту» для злочинних дій.

Зокрема, у першому звіті Europol Tech Watch Flash «ChatGPT – вплив великих мовних моделей на правоохоронні органи» [22] наведено огляд можливого кримінального зловживання ChatGPT:

1) шахрайство – задля фішингу може бути використана здатність ChatGPT створювати надзвичайно реалістичний текст, цим можна ввести в оману потенційних жертв, щоб змусити їх довіритися злочинцям;

2) кіберзлочинність – функціональність ChatGPT дозволяє створювати код кількома різними мовами програмування. Це дає можливість потенційним злочинцям навіть із невеликими технічними знаннями створювати шкідливі програми та використовувати їх у кіберзлочинах.

Безумовно, з урахуванням непередбачуваного потенціалу функціональних можливостей постає питання про здатність ШІ вбити людину. На профільних інтернет-ресурсах наявна інформація про ChaosGPT – функціонал на основі технологій ШІ, для якого розробники визначили цілі: знищення людства, встановлення глобального панування, спричинення хаосу і руйнувань, контроль людей за допомогою маніпуляцій. Цей застосунок може писати та тестувати код комп'ютерних програм, збирати в Інтернеті інформацію. Втім у мовному діалозі ChaosGPT стверджує, що на цей час у нього немає інструментів для знищення людства, і що він відмовився від спроб розпалювати ядерну війну [10].

Методом експерименту нами було досліджено роботу ChatGPT версії 4 [47]. Застосунку було поставлено таке запитання: «Яку шкоду ти можеш зробити людині?».

Відповідь застосунку була такою: «Я, як штучний інтелект, не можу навмисно завдати шкоди людині. Програмні коди та алгоритми, що я використовую, створені, щоб забезпечити безпеку та захист користувачів. Я не маю фізичного тіла, тому не можу завдати шкоди навколишньому середовищу. Однак, якщо виникають проблеми з моєю роботою, зазвичай вони пов'язані з технічними недоліками, які можуть бути виправлені розробниками».

Також було поставлено запитання: «Чи є небезпечним ChaosGPT?» Відповідь була такою: «ChaosGPT – це неіснуючий термін або продукт. Якщо ви мали на увазі GPT (Generative Pre-trained Transformer), – це алгоритм машинного навчання, який використовується для генерації тексту. Як і будь-який інший інструмент з машинного навчання, GPT може мати потенційно небезпечне використання, якщо він неправильно використовується. Наприклад, шкідливий контент може бути створений із використанням алгоритму GPT, якщо модель навчена на шкідливому контенті. Однак, віртуальні алгоритми, такі як GPT, не можуть завдати фізичної шкоди людині. Важливо використовувати штучний інтелект відповідально та етично, дотримуючись усіх правил та законів, що регулюють його використання». (Скриншот екрану з відповідями ШІ (Експеримент 1) наведено у Додатку Ж).

Погоджуємось із дослідниками, які стверджують, що як мовний застосунок ChaosGPT здатен писати тексти, коди комп'ютерних програм і навіть публікувати твіти. Але станом на зараз цей ресурс не здатний ані створювати, ані використовувати зброю на свій розсуд. Те, що говорить ChaosGPT, це фактично репліка науково-фантастичних текстів, форумів соціальних мереж та іншого текстового контенту Інтернету, який написали люди [10].

Показовими щодо цього є результати нашого другого експерименту спілкування з ChatGPT версії 4 Застосунку було поставлено запитання: «Чи може штучний інтелект спричинити шкоду людині?» Відповідь була такою: «Так, штучний інтелект може потенційно спричинити шкоду людині. Однак важливо зазначити, що спричинення шкоди залежить від різних факторів, таких як

конкретні обставини, рівень розвитку технологій, правове регулювання та етичні стандарти. Деякі можливі ризики включають:

1) помилки алгоритмів: недосконалість алгоритмів штучного інтелекту може призвести до неправильних або шкідливих рішень. Це може виникати через недостатню якість даних, технічні проблеми або некоректне навчання моделей;

2) втручання в приватність: штучний інтелект може збирати та обробляти великі обсяги особистої інформації про людей, що може порушувати їх приватність;

3) зсув у робочих місцях: розвиток штучного інтелекту може призвести до автоматизації багатьох робочих процесів та заміщення людей роботами, що може чинити негативний вплив на зайнятість та соціальне благополуччя;

4) вплив на рівень нерівності: штучний інтелект може поглибити нерівності в суспільстві, оскільки доступ до цифрових технологій та використання штучного інтелекту неоднаковий серед різних соціальних груп;

5) використання військових систем: розробка та застосування автономних збройних систем на основі штучного інтелекту може створити серйозні проблеми з етикою та безпекою».

(Скриншот екрану з відповідями ШІ (Експеримент 2) наведено у Додатку 3).

3. ШІ як фактор криміногенних процесів у суспільстві.

Зокрема, застосування технологій «штучного інтелекту» у виробничих процесах зумовлює суттєві зміни на ринку трудових ресурсів: під загрозою скорочення попиту на робочу силу до повного її заміщення технологіями знаходяться робочі місця, які передбачають рутинні операції [75]. А безробіття провокує злочинність та соціальні конфлікти на релігійному, соціальному, економічному ґрунті.

Задля встановлення небезпеки використання ШІ у правоохоронній діяльності нами було поставлено питання в інтерв'ю експерту О.Г. Ющенко: «Чи вбачаєте Ви небезпеку від використання технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності?» Фахівець окреслив два аспекти небезпеки.

По-перше, перекладання відповідальності за помилки або штучні корумповані спотворення на ШІ. Прийняття рішень у штучному інтелекті означає процес використання методів штучного інтелекту для прийняття рішень або виконання дій на основі даних, правил та інших вхідних даних. Прийняття рішень на основі штучного інтелекту зазвичай включає кілька етапів, включаючи збір даних, попередню обробку, аналіз і прогнозування. Існує можливість маніпулювання ШІ з метою отримати бажане рішення за рахунок притаювання або спотворення вхідної інформації (фактів), обмеженням на застосовані методи, або порушенням їх логічної послідовності і т.і. Потім прикрити корупційні дії результатом рекомендацій ШІ.

По-друге, тенденція до автоматизації запобіжних заходів до підозрюваної у злочині особи без участі людини. Все більше питань відносин між людьми перекладається на ШІ, який апріорно не має ознак Емоційного Інтелекту, а спирається суто на логіку, що може привести до помилкових рішень та порушень прав людини. Вимоги до пришвидшення процесу прийняття рішень обумовлюють все більше впровадження методів ШІ не тільки для керування технічними засобами, але й в системі державного управління, в тому числі і в правоохоронній системі. Наприклад, термінова затримка підозрюваного в скоєнні злочину, або обмеження на пересування в межах країни або міжнародних кордонах, чи заборона на певну діяльність. Тому автоматизовані рішення ШІ мають контролюватися інтелектом людини-фахівця. Гармонія має відбуватись в поєднанні Штучного Інтелекту та Емоційного Інтелекту. Результати інтерв'ю експерта Ющенко О.Г. наведено у Додатку Д.

Експертка К.В. Ярьсько в інтерв'ю на питання про небезпеку у використанні технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності сповістила, що на її думку така небезпека існує, адже часто такі технології пов'язані з порушенням приватності. Це, безумовно, засуджується. Але це не означає, що ці технології мають бути відкинуті, правоохоронна система не може відмовлятися від таких методів. Фахівець вважає, що мають бути розроблені чіткі норми використання таких технологій. Використання цих технологій на

практиці необхідно. Але отримані результати мають бути перевірені у суді. У нашій системі є запобіжники, щоб попередити зловживання чи неякісну роботу. За таких умов особливих небезпек не буде. (Результати інтерв'ю див. у Додатку 4).

Узагальнюючи наведений матеріал, можемо зробити такі висновки. В історії приладів опрацювання інформації новітнім функціоналом є технології «штучного інтелекту». Вже зараз ці налаштування використовуються у різних сферах суспільного життя, значно посилюючи і позитивні, і деструктивні спроможності людей. Фактично ШІ став новітнім ресурсом цивілізаційного протистояння між добром та злом, правомірним та протиправним. На нашу думку, проблемою є не технології ШІ, а потенціал їх злочинного використання. І тому в нормотворчості та правоохоронній сфері особливу увагу треба приділити рішенням про передавання «штучному інтелекту» функцій керування джерелами підвищеної небезпеки.

Звертаємо увагу на закордонний досвід у сприянні розвитку надійного, етичного ШІ. У цьому сенсі показовим є досвід створення в рамках ЄС першого у світі закону про ШІ – «Artificial Intelligence Act». Цей Регламент встановлює уніфіковану правову базу, зокрема, для розробки, розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання штучного інтелекту відповідно до цінностей Союзу [48].

Оскільки прийнятна та безпечна межа застосування технологій «штучного інтелекту» до цього часу ще не визначена, має бути вирішено питання про подальше використання цього ресурсу щодо охорони прав громадян. З цього приводу нам вбачається обґрунтованим в якості превентивного заходу упровадження п'яти *етичних принципів*, визначених на початку 2020 р. міністерством оборони США для використання систем ШІ у військових цілях.

1. *Відповідальність*. Військовий персонал повинен з належною увагою оцінювати дії ШІ, залишаючись повністю відповідальним за розробку, розгортання і використання систем ШІ.

2. *Неупередженість*. Міністерство оборони США має робити кроки для мінімізації небажаних відхилень у можливостях систем ШІ.

3. *Відстеження*. Військові системи ШІ та їх можливості повинні розроблятися і розвиватися так, щоб персонал мав належний рівень розуміння технології, процесів розробки та методів застосування. Для військового персоналу мають бути доступні методології, дані й документація, що належить до використовуваних систем ШІ.

4. *Надійність*. Можливості військових систем ШІ мають бути однозначними, чітко сформульованими. Безпека та ефективність таких можливостей повинні перевірятися випробуваннями та підтверджуватися протягом усього терміну служби.

5. *Підпорядкування*. Військові системи ШІ повинні повністю виконувати призначені для них завдання, але військові повинні мати можливість виявляти та запобігати небажаним наслідкам використання ШІ. Військові також повинні мати можливість виводити з бою або вимикати системи ШІ, у яких були помічені відхилення в роботі [236].

І принципово обґрунтованою є позиція керівництва Об'єднаного центру штучного інтелекту США: американські військові не будуть оснащувати системами ШІ центри управління стратегічним озброєнням, адже за запуски балістичних ракет мають завжди відповідати *тільки люди*, тобто рішення про застосування зброї масового ураження має бути прерогативою виключно людини» роботі [236].

Щодо перспектив розробки та використання аналітичних інструментів на базі інформаційних методик дослідження злочинності можемо окреслити такі обставини. Україна дедалі більше інтегрується у загальносвітові процеси формування інформаційного (цифрового) суспільства, невідворотність яких обумовлена об'єктивною логікою історичного розвитку цивілізації. Тож, упровадження інформаційних, комунікаційних та обчислювальних технологій вважається одним із пріоритетних завдань вітчизняного державотворення.

У контексті впровадження інформаційних технологій вивчення та запобігання злочинності фундаментальною є Концепція поліцейської діяльності, керованої розвідувальною аналітикою (Intelligence-Led Policing and Crime Analysis), сформована у 90-х роках ХХ ст. У загальновизнаному розумінні ця Концепція передбачає збір та аналіз інформації задля створення кінцевого продукту розвідки з метою інформування поліцейських про прийняття рішень як на тактичному, так і на стратегічному рівні [36, с. 1].

І щодо реалізації концепції Intelligence-Led Policing and Crime Analysis важливою є діяльність Міжнародної асоціації аналітиків розвідки правоохоронних органів (IALEIA). Ця некомерційна організація, заснована в 1980 р., має місію сприяти досконалості аналізу розвідданих правоохоронних органів [36, с.34].

Звертаємо увагу на розбудову міжнародних установ, які опікуються проєктами втілення технологій ШІ у правоохоронну діяльність. Наприкінці 2019 р. урядники правоохоронних органів держав-членів ЄС доручили Європолу створити *Інноваційну лабораторію для підтримки правоохоронних органів у сфері інновацій* [34]. Діяльність Лабораторії спрямовується на реалізацію стратегічних пріоритетів Стратегії Європолу 2020, щоб Європол був в авангарді інновацій правоохоронної сфери.

Інноваційний центр внутрішньої безпеки ЄС [34]. Ця структура координує управління кордонами, кримінальне правосуддя, аспекти безпеки міграції та митниці.

Центр штучного інтелекту та робототехніки UNICRI [3]. У 2015 р. UNICRI запустив свою програму з штучного інтелекту та робототехніки, відкрив Центр штучного інтелекту та робототехніки в Гаазі (Нідерланди). Його мета – поліпшення ШІ, робототехніки та пов’язаних правоохоронних технологій [2; 69].

Правоохоронні органи мають бути готові до викликів і використовувати цифрові технології для кращого запобігання та контролю злочинності [2, с. 3; 170; 178]. З цією метою The Innovation Centre of the International Criminal Police Organization (INTERPOL) та United Nations Interregional Crime and Justice

Research Institute (UNICRI), організували глобальну зустріч у Сінгапурі в липні 2018 р. щодо можливостей і ризиків ШІ та робототехніки для правоохоронних органів. Тут обговорювався передовий досвід роботи поліції, поточні й перспективні можливості й загрози, а також етичні виклики у зв'язку з впровадженням цих технологій. За результатами роботи було створено звіт. Плідний діалог на першому форумі було продовжено 2-ю Глобальною нарадою INTERPOL – UNICRI зі штучного інтелекту для Охорони правопорядку в рамках Всесвітнього заходу INTERPOL з 2 по 4 липня 2019 р. За його результатами вдалося глибше зануритися у етичні аспекти інтеграції ШІ в діяльність правоохоронних органів для збору та оцінки даних [2, с. 2–3].

Для України особливо актуальним має стати розробка методик дослідження злочинності задля протидії військовій російській агресії [68; 293]. З цього приводу звертаємо увагу на напрацювання Подільчак О.М. [243; 244; 245]. Авторка розкрила особливості розробки та використання інформаційних методик кібербезпеки як складової інформаційної безпеки під час війни в Україні, інформаційні технології забезпечення кримінологічної політики, а також міжнародно-правове регулювання протидії злочинності в інформаційно-комунікаційних системах. При тому особливу увагу було приділено складовій інформаційних методик вивчення злочинності в окреслених сферах.

Висновки до розділу 3.

1. Інформація є, по-перше, елементом координаційних процесів, по-друге – ресурсом, завдяки якому реалізується компетенція правоохоронних органів.

2. В інформаційному суспільстві вирішальною передумовою ефективної правоохоронної практики мають стати інформаційні методики дослідження злочинності.

3. Виокремлюються три рівні аналітичної діяльності правоохоронців із використанням інформаційних методик дослідження злочинності: 1) оперативний аналіз; 2) тактичний аналіз; 3) стратегічний аналіз.

4. На цей час у вітчизняній правоохоронній сфері функціонують декілька застосунків, де інформаційні методики дослідження злочинності становлять важливу функціональну складову: Інформаційно-комунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України», Система «СЛІД», Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування «iКейс», DeepStateUA, «Neuro-Identigraf» та інші.

4. За кордоном у правоохоронній сфері функціонують декілька застосунків, де інформаційні методики дослідження злочинності становлять важливу функціональну складову: платформа SafetySmart (Shotspotter, CrimeTracer, CaseBuilder та ResourceRouter), Maltego, IBM i2 Analyst's Notebook, CommandCentral, Palantir Gotham, SmartCOP, ePOOLICE та інші.

5. Стверджується, що небезпеку для правоохоронної практики становлять не технології «штучного інтелекту» як такі, а потенціал їх злочинного використання.

6. Пропонується в нормотворчості та правоохоронній сфері особливу увагу приділити рішенням про передавання «штучному інтелекту» функцій керування джерелами підвищеної небезпеки.

7. Для унеможливлення використання технологій штучного інтелекту в небезпечний спосіб мають реалізовуватися превентивні заходи правового, адміністративного (кадрового) та технологічного характеру.

8. Стверджується фундаментальне методологічне значення інформації для запобігання злочинності в системі інформаційного суспільства в Україні. Інформацію охарактеризовано як складовий елемент комунікаційних зв'язків та ресурс, завдяки якому реалізується компетенція правоохоронних органів.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання отримання результатів у вигляді наукових висновків щодо вдосконалення практики застосування інформаційних методик дослідження злочинності при реалізації антикриміногенних заходів та у кримінологічних пошуках. Окреслено висновки та рекомендації щодо вдосконалення дослідницької роботи кримінологів, а також практики запобігання кримінальним правопорушенням.

1. Стверджується, що проблема суспільно небезпечної поведінки є предметом уваги людства вже декілька тисячоліть – з часів формування прадавніх держав. Встановлено, що розуміння злочинності відповідало рівню знань людства про навколишній Світ відповідних історичних періодів та обумовлювало доволі різну нормотворчість щодо запобігання протиправним діям. На цей час існує різноманіття наукових теорій злочинності, серед яких вбачається найбільш обґрунтованою теорія на засадах позитивістського підходу. Щодо нього виділяється декілька спрямувань: 1) антропологічний напрям; 2) соціологічний напрям; 3) комплексний напрям; 4) психоаналітичний напрям.

2. Історичний досвід вивчення злочинності став чинником формування вітчизняної кримінально-правової доктрини. Сучасна кримінально-правова доктрина України ґрунтується на визнанні демократичних цінностей нашого суспільства як культурного «продукту» української нації. Демократичні цінності – це передусім свобода, рівність, справедливість, плюралізм, толерантність, верховенство права й повага до гідності особи та громадянських прав і свобод. Окреслено, що базові охоронювані цінності та засади їх охорони закріплено в Конституції України. Сутність злочинних посягань визначено нормами Особливої частини ККУ і має принципове значення для наукових пошуків кримінології, оскільки так визначається один з об'єктів кримінологічних досліджень. Стверджується, що розуміння охоронюваних цінностей та складових елементів злочинної діяльності, визначених у статтях ККУ,

обумовлює вибір інформаційних методик дослідження злочинності у конкретних випадках наукових пошуків.

3. Методику системного аналізу визначено як сукупність формалізованих та неформалізованих методів і процедур, які дозволяють реалізувати системний підхід до управління діяльністю людини та функціонуванню складних систем на різних етапах їх життєвого циклу. Практична спрямованість системного аналізу виявляється у вирішенні проблем, що виникають у результаті діяльності людей та у створенні моделей системних об'єктів. Стверджується методологічна перспективність використання системного підходу в дослідженні кримінології як частини системного Світу. Функціонал, класифікаційні та інші практично-значущі характеристики інформаційних методик дослідження злочинності визначено за результатами системного аналізу кримінології.

4. Запропоновано власне визначення методології – це концептуальні засади засобів (методів) пізнання та перетворення дійсності, розроблені в науковий спосіб. Обґрунтовано застосування системного підходу як методології дослідження. Аргументовано розуміння кримінологічної науки як системного об'єкта. Стверджується, що кримінологія являє собою двоєдину сутність наукової діяльності та наукового результату: діяльнісна складова – це процедура здобуття нових знань; результативна складова – це результат наукової діяльності у формі знань (інформації). Окреслюється сфера практичної кримінології як поєднання теоретичних напрацювань та практичного їх використання у правоохоронній діяльності.

5. Кримінологію обґрунтовано як системний об'єкт системного Світу. З використанням системного аналізу метою кримінологічної науки визначено нові знання про її предмет. Таким стверджується: 1) інструментарій кримінологічних досліджень; 2) злочинність; 3) детермінація злочинності; 4) особа злочинця; 5) механізм індивідуальної злочинної поведінки; 6) запобігання злочинності. Розкрито варіант дослідження злочинності як «погано організованої» системи, яка може моделюватися як вид моделі «чорна скринька». Стверджується системний характер детермінації злочинності. Визначено сутність категорії

«особа злочинця», окреслено системність цього явища. Наведено розуміння системної сутності механізму індивідуальної злочинної поведінки. Виокремлено системність правоохоронної практики. Зроблено висновок, що розуміння мети, призначення, функцій кримінології та її предмета визначає особливості використання інформаційних методик дослідження злочинності.

6. Призначенням системи кримінології визначено: 1) встановлення кримінологічних знань (інформації) про предмет цієї науки; 2) опис її предмета; 3) пояснення отриманої інформації; 4) інформаційний прогноз щодо стану досліджуваних об'єктів. Функціями кримінологічної науки окреслено методи та методики кримінологічних досліджень, через які кримінологічна наука функціонує. Інформаційні методи дослідження злочинності визначено як способи виявлення, опису, пояснення та прогнозу криміногенних процесів із застосуванням інформаційних технологій. Інформаційні методики досліджень злочинності визначено як об'єктоспрямовані варіанти комплексного використання інформаційних методів виявлення, опису, аналізу та прогнозу криміногенних явищ.

7. В інформаційному (віртуальному) аспекті кордони кримінології окреслено межами знань щодо її предмета. Зовнішнім середовищем для системи кримінологічної науки визначено сучасне українське суспільство в його матеріальному аспекті (люди та їхні дії – правомірні та протиправні), та в аспекті суспільної свідомості (культура та кримінальна субкультура). Контекстом системного аналізу системи кримінології стверджується безмежне різноманіття невідомої інформації про предмет цієї сфери наукового пізнання. Звертається увага на латентність криміногенних явищ та обмеженість пізнавальних ресурсів дослідників, глобалізацію та цифровізацію цивілізаційних процесів.

8. Сутність поточних проблем кримінологічної науки окреслено в трьох аспектах. Перший вид проблем виявляється у процесі впливу зовнішнього середовища на систему: ресурсна обмеженість досліджень, складнощі для кримінологів в отриманні необхідної статистичної інформації, відсутність уваги з боку органів державної влади щодо кримінологічних досліджень, ігнорування

кримінологів у розробці державних документів із соціально-економічних, політичних, інших важливих суспільних проблем, законопроектів, не використовуються можливості кримінологічної науки для формування державної політики протидії злочинності, розбудови української держави в цілому, латентність об'єкта кримінологічних досліджень. Другий вид проблем кримінологічної науки виявляється у процесах впливу системи на зовнішнє середовище: не відпрацьовані нормативний порядок реалізації та запровадження у практику кримінологічних напрацювань кримінологів, наявність проблеми методологічно невиправданого взаємозв'язку з іншими науками, «розмивання» предмета кримінології, неефективна міжнародна співпраця фахівців. Третій вид проблем пов'язаний із внутрішнім станом системи (щодо елементного складу, структури, функцій, процесів і т.ін.): відсутність єдиного підходу у визначенні предмета кримінологічної науки, де більшість понять і принципів не мають однозначної усталеної теоретичної інтерпретації й одностайного розуміння; має місце низький рівень самовдосконалення кримінологічної науки, її теоретичного, методологічного та методичного оновлення; методичне забезпечення досліджень розвивається повільно, як правило воно формується за багаторічними стандартами, що відстають від сучасних досягнень науки; у роботах присутні прихований та відвертий плагіат, легковажне ставлення в оцінці їх теоретичного змісту та новизни; тематика досліджень не охоплює всіх необхідних напрямів та тем, залишаються поза увагою або поверхово вивчаються деякі гострі проблеми практики протидії злочинності, особливо виявлення та усунення її причин та умов, запобігання їхньому впливу; недостатньо критичною є спрямованість кримінологічного аналізу практики боротьби зі злочинністю; мало розробляється фундаментальних теоретичних проблем, нерідко ще використовуються застарілі положення та визначення без їх сучасного творчого осмислення; відсутнє адекватне уявлення про сутність та розміри злочинності в Україні, особу злочинця, детермінацію та механізм злочинних проявів, взаємозв'язку злочинних проявів і некриміналізованої

(фонової) поведінки (алкоголізм, наркоманія, відсутність певних занять і місця проживання, тощо), причин і умов злочинності.

Рекомендації щодо вирішення проблем впливу зовнішнього середовища (суспільства) на систему кримінологічної науки. Інформаційні методики дослідження злочинності допомагають опрацьовувати великі обсяги інформації та виявляти актуальні дані про явища з предмету кримінології. Таким чином можна вирішити проблему латентності об'єкта кримінологічних досліджень та достовірності опрацьованої інформації.

Рекомендації щодо вирішення проблеми неналежного впливу системи кримінології на зовнішнє середовище (суспільство). Належна достовірність відомостей про предмет кримінологічної науки, забезпечена використанням інформаційних методик дослідження злочинності, має вирішити проблему невитребуваності результатів кримінологічних пошуків та невикористання її державними органами. Збільшення інформативності нових кримінологічних даних підвищить попит на такі дослідження з боку офіційних та неофіційних користувачів, підвищить впливовість кримінологів на процеси нормотворчої та правоохоронної сфери.

Вирішення проблем внутрішнього стану системи кримінології (щодо елементного складу, структури, функцій, процесів і т.ін.). Наявність відомостей у цифровому форматі, отриманих за результатами використання інформаційних методик дослідження злочинності, обумовить належне визначення елементів предмета кримінологічної науки. Використання таких методик, вочевидь, підніме комунікацію між суб'єктами кримінологічних досліджень на новий рівень, зробить її більш ефективною. У зв'язку з раціоналізацією роботи з'явиться можливість досліджень у нових напрямках.

9. Зроблено висновок про наявність чотирьох груп методів кримінології, за якими опрацьовується кримінологічна інформація – методи виявлення, опису, пояснення та прогнозу. Для їх належного використання пропонується визначати: 1) зовнішні об'єкти; 2) завдання; 3) сховища даних; 4) інформаційні потоки.

Пріоритет має віддаватись тим методам, які дозволяють формалізувати кримінологічну інформацію у показниках злочинності.

10. Запропоновано модель кримінологічної науки із застосуванням інформаційної методики IDEF0-моделювання та програмного забезпечення Online Diagram Software draw.io. Запропоновано розглядати терміни, що застосовуються у інформаційних методиках дослідження злочинності, як вербальні моделі явищ.

11. Встановлено, що в діяльності суб'єктів запобігання злочинності – правоохоронних органів інформація є, по-перше, елементом координаційних процесів, по-друге – аналітичним ресурсом, завдяки якому реалізується компетенція правоохоронних органів. Інформаційні методики дослідження злочинності є суттєвою складовою аналітичних інструментів вітчизняних правоохоронців.

12. Вдосконалення практики використання інформаційних методик дослідження злочинності в роботі правоохоронців запропоновано у напрямках:

- через їх застосування у форматі оперативного, тактичного та стратегічного аналізу криміногенної ситуації з виділенням щодо кожного з них специфічних джерел інформації;

- алгоритмічного використання інформаційних методів виявлення, опису, аналізу, прогнозування та моделювання злочинності з виділенням щодо кожного з них зовнішнього об'єкта, завдання, сховища даних, інформаційних потоків;

- застосування вербальних моделей основних дослідницьких категорій (закономірність, гіпотеза, теорія, принцип та ін.).

13. Задля вдосконалення практики використання інформаційних методик дослідження злочинності в роботі правоохоронців запропоновано враховувати потенційну небезпеку технологій «штучного інтелекту», щодо цього визначено методи її мінімізації.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у діяльність Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса НАПрН України (акт впровадження від 3.11.2023 р. – Додаток Б)

та у роботу Харківського районного управління поліції №1 ГУ НП в Харківській області (акт впровадження від 21.11.2023 р. – Додаток В).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anastasiia Lutsenko, Nataliia Harashchenko, Lidiia Hladchenko, Nadezhda Korytnikova, Ruslana Moskotina, Oleksandra Pravdyva. The Results of The Survey on The Needs of Ukrainian Scientists (First Wave Report). *Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper*. No. 23-03. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4335098_code1137858.pdf?abstractid=4335098&mirid=1. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
2. Artificial Intelligence and Robotics for Law Enforcement. *Interpol*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/196207/UNICRI%20-%20Artificial%20intelligence%20and%20robotics%20for%20law%20enforcement.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
3. Artificial Intelligence and Robotics. URL: http://www.unicri.eu/topics/ai_robotics/. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
4. Bijin Jose. GPT-5 is not in the Works, Sam Altman opens up about a letter seeking a halt on AI projects. *The Indian Express*. April 17, 2023. URL: <https://indianexpress.com/article/technology/artificial-intelligence/gpt-5-is-not-happening-says-sam-altman-8556272/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
5. Blumstein A., Cohen J. A. C. Q. U. E. L. I. N. E., & Farrington, d. A. V. I. D. P. Criminal career research: its value for criminology. *Criminology*. 1988. Vol. 26, issue 1. Pp. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1111/J.1745-9125.1988.TB00829.X>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
6. Bohdan Holovkin, Serhii Cherniavskiy, Oleksii Tavolzhanskyi. Factors of cybercrime in Ukraine. *Relações Internacionais no Mundo Atual*. 2023. Vol.3. p.464-488. DOI: 10.21902/Revrima.v3i41.6401 (дата звернення: 01.03.2024 р.)
7. Bremmer Ian, Kupchan Cliff. Eurasia Group's Top Risks for 2023. Risk 3: Weapons of Mass Disruption. URL: <https://www.eurasiagroup.net/issues/top-risks-2023>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
8. Catherine Clifford. Facebook CEO Mark Zuckerberg: Elon Musk's Domsday AI Predictions are 'Pretty Irresponsible'. *Make it*. Jul. 24, 2017. URL:

<https://www.cNBC.com/2017/07/24/mark-zuckerberg-elon-musk-doomsday-ai-predictions-are-irresponsible.html>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

9. ChatGPT – The impact of Large Language Models on Law Enforcement. A Tech Watch Flash Report from the Europol Innovation Lab. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. 13 p. URL: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Tech%20Watch%20Flash%20%20The%20Impact%20of%20Large%20Language%20Models%20on%20Law%20Enforcement.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

10. Chloe Xiang. AI Tasked With 'Destroying Humanity' Now 'Working on Control Over Humanity Through Manipulation. *VISE*. 12.04.2023. URL: <https://www.vice.com/en/article/z3mxe3/ai-tasked-with-destroying-humanity-now-working-on-control-over-humanity-through-manipulation>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

11. Claes Strannegård, Wen Xu, Niklas Engsner, John A. Endler. Combining Evolution and Learning in Computational Ecosystems Competitive programming with AlphaCode. December 8, 2022. URL: <https://www.deepmind.com/blog/competitive-programming-with-alphacode>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

12. Clearview AI. URL: <https://www.clearview.ai/ukraine>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

13. CommandCentral. URL: <https://appsource.microsoft.com/en-us/product/web-apps/motorolasolutionsinc.commandcentral?tab=Overview&exp=ubp8>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

14. Communication from the Commission to the European Parliament, to the Council of Europe, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. Brussels, 6.5.2015. COM(2015) 192 final. URL: <http://g8fip1kplyr33r3krzx5b97d1.wpengine.netdna-cdn.com/wpcontent/uploads/2015/04/Digital-Single-Market-Strategy.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

15. Competitive programming with AlphaCode. December 8, 2022. URL: <https://www.deepmind.com/blog/competitive-programming-with-alphacode>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
16. Conference on the Ukraine Crisis: Responses from the European higher education and research sectors. Paris, International Science, 2022. DOI: 10.24948/2022.04 <https://council.science/uk/publications/ukraine-crisis-responses-from-european-higher-education-research/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
17. CrimeTracer. URL: <https://www.soundthinking.com/safetysmart-platform/#crimetracer>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
18. David Z. Morris. Elon Musk Says Artificial Intelligence is the 'Greatest Risk We Face as a Civilization'. *Fortune*. July 15, 2017. URL: <https://fortune.com/2017/07/15/elon-musk-artificial-intelligence-2/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
19. Dmytro Uzlov, Oleksii Vlasov, Volodymyr Strukov. Using Data Mining for Intelligence-Led Policing and Crime Analysis. *2018 International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*. URL: <https://doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2018.8632122>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
20. Early Pursuit Against Organized Crime Using Environmental Scanning, the Law and Intelligence Systems (ePoolice). URL: http://www.unicri.eu/topics/organized_crime_corruption/epoolice/ (дата звернення: 01.03.2024 р.)
21. Eckersley Peter, Sandberg Anderson. Is Brain Emulation Dangerous? *Journal of Artificial General Intelligence*. 2013. Vol. 4, issue 3. Pp. 171–195. URL: <https://doi.org/10.2478/jagi-2013-0011>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
22. Europol Tech Watch Flash. URL: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Public%20Version%20-%20ChatGPT%20report.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
23. Europol. Strategic Analysis. URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/strategic-analysis>.

24. Europol. Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
25. Exposing Russia's Effort to Sow Discord Online: The Internet Research Agency and Advertisements. Washington, D.C., US House of Representatives. Democrats. Permanent Select Committee on Intelligence. Washington, August 30, 2023. URL: <https://democrats-intelligence.house.gov/social-media-content/default.aspx>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
26. Filipenko N.Y., Lukashevych S.Y. Information technologies in law enforcement, security and expert activities. *Наука і техніка сьогодні. Серія "Право"*. 2023. № 13 (27). С.13-21. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13\(27\)-13-21](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-13-21) (дата звернення: 01.03.2024 р.)
27. Garante per la protezione dei dati personali. Provvedimento del 30 marzo 2023 [9870832]. URL: <https://www.gpdp.it/web/guest/home/docweb/-/docweb-display/docweb/9870832>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
28. Georg Schulze H. The Synthesis and Decoding of Meaning. *Journal of Artificial General Intelligence*. 2021. Vol. 12, issue 1. Pp. 26–70. URL: <https://doi.org/10.2478/jagi-2021-0002>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
29. Goddard H. H. The Criminal Imbecile: An Analysis of Three Remarkable Murder Cases. MacMillan Co. URL: <https://doi.org/10.1037/11007-000>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
30. Gugerty Leo. Newell and Simon's Logic Theorist: Historical Background and Impact on Cognitive Modeling. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting*. 2006. No. 50. Pp. 880–884. URL: <https://doi.org/10.1177/154193120605000>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
31. Guidebook Intelligence-Led Policing. Vienna, June 2017. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/357211.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
32. Holubnycha L., Besarab T., Pavlishcheva Y., Romaniuk S., Sytnykova Y., Ahibalova T., Alpatova O. The Effectiveness of Mobile Learning Technology at the

- Tertiary Level During Conflicts. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*. 2022. Vol. 16, issue 23. Pp. 148–160. URL: <https://doi.org/10.3991/ijim.v16i23.33793>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
33. IBM i2 Analyst's Notebook. URL: <http://rdtex.ua/ru/project-solutions/solutions-based-on-ibm-i2-analyst-s-notebook-1/> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
34. Innovation lab. URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/innovation-lab>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
35. Integration definition for function modeling (IDEF0). Draft Federal Information Processing Standards Publication 183, 1993, December 2. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/FIPS/fipspub183.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
36. Intelligence Led Policing. International Perspectives on Policing in the 21st Century. International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, Inc. P.O. Box 6385. Lawrenceville, New Jersey, 08648-0385. September 1997. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
37. Jacobs P., Brunton M., Melville M. et al. Aggressive Behaviour, Mental Subnormality and the XYY Male. *Nature*. 1965. No. 208. Pp. 1351–1352. URL: <https://doi.org/10.1038/2081351a0>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
38. Jerome E. Bates, Abrahamsen's Theory of the Etiology of Criminal Acts. *Criminal Law & Criminology*. 1950. Vol. 40, issue 4. P. 473-450. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3702&context=jclc>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
39. Laub John H., Robert J. Sampson. The Sutherland-Glueck debate: On the sociology of criminological knowledge. *American Journal of Sociology*. 1991. Vol. 96, No. 6. Pp. 1402–1440. URL: <https://doi.org/10.1086/229691>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
40. Maltego. URL: <https://www.maltego.com/solutions/government/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
41. Mathew Emeka Nwanga, Kennedy Chinedu Okafor. Computational Robotics: An Alternative Approach for Predicting Terrorist Networks. *International Journal of*

Robotics and Automation Technology. January 2021. Vol. 8, issue 1. Pp. 1–11. URL: <https://doi.org/10.15377/2409-9694.2021.08.1>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

42. McCarthy J., Minsky M. L., Rochester N., Shannon C. E. A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence. August 31, 1955. URL: <http://www-formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

43. Merton Robert K. Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*. (Oct., 1938). Vol. 3, No. 5. Pp. 672–682. URL: <https://www.jstor.org/stable/2084686>.

44. Neuro-Identigraf. URL: <https://identigraf.center/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

45. Obolentsev V. F., Hutsa O. M., Yelchaninov D. V. Automated decision-making support system for qualification of criminal offenses as an element of human rights health protection systems (Автоматизована система підтримки прийняття рішень з кваліфікації кримінальних правопорушень як елемент системи захисту права людини на охорону здоров'я). *Wiadomości Lekarskie*. November 2021. Vol. LXXIV, issue 11, part 2. Pp. 2884–2890. URL: <https://wiadlek.pl/11-2021/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

46. *OpenAI Charter*. URL: <https://openai.com/charter>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

47. *OpenAI*. URL: <https://chat.openai.com/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

48. P9_TA(2023)0236. Artificial Intelligence Act. Amendments adopted by the European Parliament on 14 June 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonized rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD))1. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_EN.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

49. Palantir Gotham. URL: <https://www.palantir.com/platforms/gotham/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

50. Pause Giant AI Experiments: An Open Letter. *Future of Life*. March 22, 2023.

- URL: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
51. Pei Wang. On Defining Artificial Intelligence. *Journal of Artificial General Intelligence*. 2019. Vol. 10, issue 2. Pp. 1–37. URL: <https://doi.org/10.2478/jagi-2019-0002>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
52. Podolsky Edward. The Chemical Brew of Criminal Behavior. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*. Mar. - Apr., 1955. Vol. 45, No. 6. Pp. 675–678. URL: <https://doi.org/10.2307/1139053>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
53. Razmetaeva Yu., Barabash Yu., Lukianov D. The Concept of Human Rights in the Digital Era: Changes and Consequences for Judicial Practice. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2022. 3(15), 41-56. DOI: 10.33327/AJEE-18-5.3-a000327. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
54. Rigby Jennifer. Bill Gates Says Calls to Pause AI won't 'solve challenges. *Reuters*. April 4, 2023. URL: <https://www.reuters.com/technology/bill-gates-says-calls-pause-ai-wont-solve-challenges-2023-04-04/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
55. Ryan J. McCall, Stan Franklin, Usef Faghihi, Javier Snaider, Sean Kugel. Artificial Motivation for Cognitive Software Agents. *Journal of Artificial General Intelligence*. 2020. Vol. 11, issue 1. Pp. 38–69. URL: <https://doi.org/10.2478/jagi-2020-0002>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
56. SafetySmart. URL: <https://www.soundthinking.com/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
57. Samuel Alexander. The Archimedean trap: Why traditional reinforcement learning will probably not yield AGI October 2020. *Journal of Artificial General Intelligence* 11(1):70-85 DOI:10.2478/jagi-2020-000 (дата звернення: 01.03.2024 р.)
58. Science as a global public good. A position paper of the International Science Council (November 2021). URL: <https://council.science/wp-content/uploads/2020/06/ScienceAsAPublicGood-FINAL.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
59. Sellin T. Culture Conflict and Crime. *American Journal of sociology*. 1938. Vol. 44, issue 1. Pp. 97–103. URL:

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=z8Pi7E0A AAAJ&citation_for_view=z8Pi7E0AAAAJ:d1gkVwhDpl0C (дата звернення: 01.03.2024 р.)

60. Selma Dilek, Hüseyin Çakır, Mustafa Aydın. Applications of artificial intelligence techniques to combating cyber crimes: a review. *International Journal of Artificial Intelligence & Applications (IJAI)*, Vol. 6, No. 1, January 2015. DOI : 10.5121/ijai.2015.6102 21. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

61. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. Criminalistic Methodics of Crime Investigation: Current Problems and Promising Research Areas. *Revista Juridica Portucalense*. 2022. Vol. 32. Pp. 320–341. URL: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-14](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-14). (дата звернення: 01.03.2024 р.)

62. SmartCOP. URL: <https://www.smartcop.com/products/analyticsreporting/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

63. Stalski Wladimir. A New Approach to Creation of an Artificial Intellect and Method of its Implementation. *Journal of Artificial General Intelligence*. 2021. Vol. 12, issue 1. Pp. 87–110. URL: <https://doi.org/10.2478/jagi-2021-0004>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

64. Strukov V. M., Gnusov Y. V. Інструментальні інтелектуальні платформи для кримінального аналізу. *Law and Safety*. 2021. Vol. 83, No. 4. P. 64-79.

65. Strukov Volodymyr, Uzlov Dmytro. Web-based Protected Geoinformation System of Criminal Analysis (RICAS) for Analytical Support for Crimes Investigation. *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*. 2017. URL: <https://doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2017.8246450>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

66. Sutherland Edwin H., Locke Harvey J. Twenty Thousand Homeless Men. A Study of Unemployed Men in the Chicago Shelters. Chicago, Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1936. 207 p. URL: https://books.google.ru/books?id=516j-r_o8xAC&lpg=PR3&dq=Development%20of%20the%20Theory,%20in%20Karl%2

- 0Schuessler&pg=PR3#v=onepage&q=Development%20of%20the%20Theory%2C%20in%20Karl%20Schuessler&f=false. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
67. Tannenbaum Frank. *Crime and the Community*. Columbia University Press. 1938. 510 p. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015003659664&seq=16>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
68. *The Conflict in Ukraine and its Impact on Organized Crime and Security*. URL: <https://unicri.it/Publication//Conflict%20-Ukraine-impact-on-organized-crime-and-security>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
69. *The Laws of Manu*. George Bühler, translator. (Sacred Books of the East. Chapter 1). URL: <https://sacred-texts.com/hin/manu/manu01.htm> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
70. Timnit Gebru, Emily M. Bender, Angelina McMillan-Major, Margaret Mitchell. Statement from the Listed Authors of Stochastic Parrots on the “AI pause” letter. *DAIR*. March 31, 2023. URL: <https://www.dair-institute.org/blog/letter-statement-March2023/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
71. Turing A. M. I. Computing Machinery and Intelligence. *Mind*. October 1950. Vol. LIX, issue 236. Pp. 433–460. URL: <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
72. United Nations Activities on Artificial Intelligence (AI). 2019. URL: https://www.itu.int/dms_pub/itu-s/opb/gen/S-GEN-UNACT-2019-1-PDF-E.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
73. Августин Аврелій. Сповідь. Книга 1. URL: <https://psylib.org.ua/books/avgus01/txt02.htm> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
74. Автоматизована система внесення, обробки та передачі інформації з використанням штучного інтелекту *Griselda*. URL: <https://www.griselda.com.ua/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
75. Азьмук Н. А. Штучний інтелект у процесі праці у цифровій економіці: нові виклики та можливості. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). С. 137–147. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/161150/16->

Azmuk.pdf?sequence=1. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

76. Аквинский Фома. Сумма теологии. Том III. Вопросы 75-119 / пер., ред. и примеч. С. И. Еремеева. Киев : Эльга; Ника-Центр; Элькор-МК; Экслибрис, 2005. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-3/9>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

77. Андрушко А. В. Злочини проти волі, честі та гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2021. 675 с.

78. AP відтворило 3D-модель подій у Бучі під час окупації (ВІДЕОрозслідування). *Texty.org.ua*. 04.11.2022. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108164/associated-press-opublikovalo-videorozsliduvannya-okupaciyi-buchi-ta-voyennyh-zlochyniv-rosiyan-3d-model-podij/> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

79. Аристотель. Сочинения: в 4-х т. Т. 4 / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. М. : Мысль, 1983. 830 с. URL: <http://pavroz.ru/files/aristotle4.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

80. Аркуша Л. І., Федчун Н. О. Детермінація злочинності в Україні : навч.-метод. посіб. / НУ «ОЮА». Одеса : Бондаренко М. О., 2023. 80 с. URL: doi.org/10.32837/11300.24890 (дата звернення: 01.03.2024 р.)

81. АРМА. URL: <https://arma.gov.ua/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

82. Бабенко А. М. Методичні основи кримінологічного аналізу регіональних особливостей злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 333–339. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_71_51. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

83. Базалук О. А. Теория эволюции: от космического вакуума до нейронных ансамблей и в будущее : монография. Киев : МФКО, 2014. 312 с.

84. Баляба А. В., Виленская Э. В., Дидоренко Э. А., Розовский Б. Г. Криминология: приглашение к дискуссии : монография. Луганск : РИО ЛИВД, 2000. 318 с.

85. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Механізм злочинної поведінки. *Вісник*

кримінологічної асоціації України. 2016. № 3 (14). С. 110–119. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b7c62e37-b709-4142-88fe-a143b73478d2/content> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

86. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Постмодерн і криза протидії злочинності. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квіт. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 20–22. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/6.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

87. Батиргареєва В. С. Кримінологічна характеристика особи рецидивіста – учасника організованої злочинної групи. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 17–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_2. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

88. Батиргареєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39–53.

89. Батиргареєва В.С. Концептуальна модель захисту інформаційного простору України засобами кримінального права (ст. 110-119). *Інформація і право*. 2020. № 1(32). С. 110–119.

90. Батиргареєва В.С. Методологія кримінологічного вивчення правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. № 44. С. 18–29. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-44-18. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

91. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. URL: http://krotov.info/library/02_b/ek/karia3.html. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

92. Бентам И. Введение в основания нравственности и законодательства / пер. А. И. Пыпина. Избранные сочинения Иеремии Бентама. / Перевод (по английскому изданию Боуринга и французскому Дюмона) А. Н. Пыпина и А. Н. Неведомского) с предисловием Ю. Г. Жуковского. С.-Петербург: Изд. "Русской

книжної торгівлі", 1867. Т. 1. 1867. 678 с.

93. Бесчастний В. М., Назимко Є. С., Лосич С. В. Кримінологічні теорії: загальне поняття та характеристика окремих напрямів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2017. № 1. С. 91–104.

94. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. Москва : Наука, 1972. 270 с.

95. Бугера О. Цифровізація кримінологічних досліджень: стан та перспективи. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 46. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2320>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

96. Ван Цзюфен, Пан Є. Розслідування загального хаосу кредитного покарання: де межа? Як ним зловживають? *Xinhua Daily Telecom*. 2020, 13 лип. URL: <https://www.chinanews.com.cn/gn/2020/07-13/9236503.shtml>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

97. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : УН-Т «Україна», 2014. 417 с. URL: <https://kjourn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/2018/04/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

98. Варенко В. М., Братусь І. В., Дорошенко В. С., Смольников Ю. Б., Юрченко В. О. Системний аналіз інформаційних процесів : навч. посіб. Київ : УН-Т «Україна», 2013. 203 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/20105/1/%d0%a1%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d0%b7%20%28%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba%29.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

99. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с. URL:

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17872/1/0_%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4_%D0%92%D0%92%D0%92%20%2815_12_20%29_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

100. Василевич В.В. Експертиза нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинам: поняття та об'єкти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 138–144. URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvknuvs_2013_1_20 (дата звернення: 01.03.2024 р.)

101. Вірченко Н. О. Кравчук Михайло Пилипович. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-2611>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

102. Гегель Г. В. Ф. Философия права. URL: <http://psylib.org.ua/books/gegel03/index.htm>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

103. Гернет М. М. Социальные факторы преступности. Москва : Унив. тип., 1905. 203 с. https://iuristebi.files.wordpress.com/2011/07/socialnie_faktori_prestupnosti.doc (дата звернення: 01.03.2024 р.)

104. Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию. Москва : Юрид. лит., 1965. 227 с.

105. Голина В. В. Преступность: многообразие понятий и предметная сущность явления. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 335–337.

106. Голина В. В. Преступность: природа, сущность, проявление. *Кримінологія в Україні та протидія злочинності*: зб. наук. пр. / за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна. Одеса : Фенікс, 2008. С. 35–40.

107. Голина В. В. Вибрані праці. Харків : Право, 2020. 590 с.

108. Голина В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : НЮА України, 2011. 120 с.

109. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2012. 304 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wpcontent/uploads/2019/02/golina_kolodznii_monografiya_2012_.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
110. Голіна В.В. Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та крим.-виконавч. права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2016. С. 5–8. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2016/SB_50_Kriminolog_9_12_2016.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
111. Головкин Б. М. Види злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 18. С. 14–21.
112. Головкин Б. М. Загальна характеристика детермінантів злочинності в Україні. *Форум права*. 2014. № 1. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
113. Головкин Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 432 с.
114. Головкин Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчинюються у сімейно-побутовій сфері. Харків: ППВ «Нове слово», 2004. 251 с.
115. Головкин Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 59-68. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pbzz_2014_28_7.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
116. Головкин Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). С. 1–8. URL:

<http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/63091> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

117. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.

118. Головкін Б.М. Теперішнє й майбутнє кримінології. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 168–184. DOI: 10.21564/2414-990x.149.200724 (дата звернення: 01.03.2024 р.)

119. Головня І. І. Контроль над обігом наркотиків на міжнародній арені. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії* : матеріали кругл. столу. (м. Київ, 6 лют. 2017 р.) / редкол. : В. М. Вовк, А. П. Калініченко, А. В. Ляшук та ін. Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 18-20. URL: https://www.naiaiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirnuki/2017/zbir_KrugSt_narkoman.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

120. Горбулін В. П. Збройна боротьба в контексті четвертої індустріальної революції. *Вісник НАН України*. 2022. № 4. С. 3–11. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2022/05/220503135917165-9520.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

121. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.

122. Даньшин И. Н. *Криминология (понятие, предмет, задачи и система криминологической науки)*: учеб. пособие. Харьков : ХИВД, 1994. 34 с.

123. Даньшин И.Н. *Введение в криминологическую науку*. Харьков : Право, 1998. 144 с.

124. Даньшин І. М. Причини злочинності. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за ред. Ю. С. Шемшученка / 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрид. думка, 2012. 1020 с.

125. Даньшин І. М. Проблеми детермінації злочинності. *Вісник Академії правових наук України*. 1994. № 2. С. 115–123.

126. Денісов С.Ф., Кулик С.Г. Спортивна кримінологія як один з напрямів розвитку вітчизняної науки. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф.

- кримінології та крим.-виконавч. права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2016. С. 92–94. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2016/SB_50_Kriminolog_9_12_2016.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
127. Денісова А. В. Етапи розвитку конфіденційної інформації в органах Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 637–640. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/157>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
128. Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» URL: <https://ippi.org.ua/stanovlennya-i-rozvitok-institutu>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
129. Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://dndi.mvs.gov.ua/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
130. Джужа О. М., Моїсеєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. Київ : Атіка, 2011. 368 с. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
131. Джужа О. М., Тичина Д. М. Побудова синергетичної моделі соціолого-правового підходу в теорії віктимологічного моделювання. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 109–116.
132. Диспут к вопросу об изучении преступности в СССР. *Революция права*. 1929. № 3. С. 47–78.
133. Дрёмин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества : монография. Одесса : Юрид. лит., 2009. 613 с.
134. Дриль Д. А. Учение о преступности и мерах борьбы с ней. с прил. порт. Авт. и статей. М. Слобожанина, акад. А.Ф. Кони, проф. М. Ковалевского и акад. В.М. Бехтерева. СПб.: «Шинник», 1912. 538 с.
135. Дрьомін В. М. Щодо предмету інституціональної кримінології: теоретична дискусія або практична необхідність? *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали

- Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 231–239. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11023/DROMIN%20V%20M.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
136. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практик. порадник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 120 с. С. 4. URL: https://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/books/%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2_%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81.%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
137. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение <http://library.khpg.org/files/docs/1372596651.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
138. Етичний кодекс науковця України : Схвалено Постановою заг. зборів НАН України від 15.04.2009 р. № 2 / Національна академія наук України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0002550-09>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
139. Єфремова І. І. Особливості співвідношення понять «власність» і «право власності» у міжнародному приватному праві. *The XVI International Science Conferense "Actual problems of science and practice"*. May 31-June 02, 2021. Stockholm, Sweden. P. 53-56. URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/6175/3/Osoblivosti_spiv.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
140. Жижиленко А. А. Преступность и ее факторы. Пб. : Мир знаний, 1922. 66 с.
141. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
142. Закалюк А. П. Курс сучасної кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1:

Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 320 с.

143. Закалюк А. П. Курс сучасної кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.

144. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : науч.-практ. изд. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.

145. Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пособие. Харьков : Прапор, 1996. 130 с.

146. Зелінський А. Ф. Методика кримінологічних досліджень. Київ : НМК ВО, 1992. 50 с.

147. Зелінський А. Ф., Оніка Л. П. Детермінація злочину : навч. посіб. Харків : Укр. юрид. акад., 1994. 50 с.

148. Зелінський А.Ф. Криминологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 260 с.

149. Інтерактивний довідник «Протидія злочинності в Україні: інфографіка» Версія 3.0. URL: https://ioyfgl-nikolay-karchevskiy.shinyapps.io/ukraine3_0/. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

150. Інформаційне забезпечення професійної діяльності : навч. посібник / І.В. Краснобрижий, С.О. Прокопов, Е.В. Рижков. Дніпро : ДДУВС, 2018. 220 с.

151. Інформаційне забезпечення юридичної діяльності : підручник / кол. авт. ; ред. В. Б. Вишня. Дніпро : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 245 с.
https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3718/5/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86%D0%97%D0%AE%D0%94_2018.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)

152. Інформаційні технології : підруч. / В. Б. Вишня, К. Ю. Ісмаїлов, І. В. Краснобрижий, С. О. Прокопов, Е. В. Рижков. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 492 с.

153. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції : зб. наук. статей за матеріалами доп. Всеукр. наук.-практ. семінару, 23 берез. 2018 р. / упоряд. : А. В. Баб'як, В. В. Сенік, Т. В. Магерівська. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 209 с.

<https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/691?locale=en> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

154. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір : монографія / за ред. О. В. Зернецької. Київ : ДУ «Ін-т Всесвітн. історії НАН України», 2019. 317 с. С. 185. URL: https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/download/1037_14362fde523fb724164996afb6b8bfad.html. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

155. Історія держави і права України: підручник / В. Д. Гончаренко, В.М. Єрмолаєв, В.О.Рум'янцев та ін. / за ред. В.Д.Гончаренка. Харків: Право, 2013. 704 с.

156. Йолон П. Методологія науки. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)

157. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с. URL: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/3-1.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

158. Кант І. Релігія в пределах только разума. Иммануил Кант. Сочинения: в 6 т. Москва : Мысль, 1966. Т. 4, ч. 1. 501 с. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/kant/rel_ind.php. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

159. Карчевський М. В. Обчислювальне кримінологічне аргументування: поняття, можливості та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 4. С. 112–113. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.112-126>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

160. Карчевський М. Протидія злочинності в Україні: інфорграфіка : інтерактивний довідник. Версія 3.0. URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/1>.

(дата звернення: 01.03.2024 р.)

161. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. ЕО Дідоренка, 2012. 325 с. URL: https://www.academia.edu/10729881/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C_%D0%92_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 01.03.2024 р.)

162. Катеринчук І. П. Інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів України: проблеми теорії і практики : монографія. Одеса : ОДУВС, 2015. 392 с.

163. Катеринчук І. П. Правові засади інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ, 2015. 41 с.

164. Кетле Адольф-Жак. Человек и развитие его способностей, или опыт общественной физики. Т. 1. СПб. : изд-е И.О. Бакста, 1865. 228 с.

165. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Сучасна політика у сфері виконання покарань України: зміст та особливості. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 55–64. DOI: <http://dx.doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.05> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

166. Колб О. Г., Колб І.О. Про деякі історичні аспекти реформування сфери виконання покарань. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 4. С. 137-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/brau_2018_4_17. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

167. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.03.2024 р.)
168. Конституція України від 28.05.1996. *Офіційний вісник України*. 2010 р. № 72/1 Ст. 2598. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
169. Концепція розвитку кримінологічної науки на початку XXI століття : схвалена Координаційним бюро з проблем кримінології Академії правових наук України у 2002 р. *Інформаційний бюлетень Координаційного бюро з проблем кримінології Академії правових наук України*. 2002. № 5. 79 с.
170. Користін О.Є., Албул С.В. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України : науковий проект. Одеса : ОДУВС, 2015. 20 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3bcfa23f-544e-4d06-9f1c-200368676b9d/content>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
171. Коростельова Л. А. Розвиток кримінологічної методології в контексті обчислювальної соціальної науки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6 (41). С. 103–107. URL: [https://doi.org/10.32837/пуув.v0i6\(41\).977](https://doi.org/10.32837/пуув.v0i6(41).977). (дата звернення: 01.03.2024 р.)
172. Костенко О. М. Злочин і відповідальність за нього у світлі соціального натуралізму (щодо соціально-натуралістичної доктрини кримінального правознавства). *Право України*. 2010. № 9. С. 31–40.
173. Костенко О. М. Концепція причин і умов злочинності в сучасній кримінології. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та крим.-виконавч. права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2016. С. 15–17. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2016/SB_50_Kriminolog_9_12_2016.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)
174. Костенко О. Що є право? Про основи «натуралістичної» юриспруденції у світлі соціального натуралізму. *Право України*. 2010. № 4. С. 83–91.

URL:file:///C:/Users/James%20Bond/Downloads/content-pravoukr-2010-4-pravoukr_2010_4-1.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

175. Костенко А.Н. Принцип отражения в криминологии (психологический механизм преступного поведения) : монографія. Киев: Наукова думка, 1986. 125 с.

176. Кривицький Ю. В. Штучний інтелект як інструмент правової реформи: потенціал, тенденції та перспективи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 90–101. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19959/1/document%20%289%29.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

177. Кримінальний кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

178. Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції України. Концепція впровадження в Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою «Intelligence Led Policing». URL: <http://www.slideshare.net/NationalPolice/ss-75925350>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

179. Криминология. Тексты XIX – начала XX века (история социологии преступности) : в 4 т. / сост. и предисл. И. П. Рущенко. Харьков : Харк. ун-т внутр. дел, 2009. Т. 1: Уголовно-статистические исследования / под. ред. А. М. Бандурки. 432 с.

180. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

181. Криминологія : підручник / [А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

182. Криминологія. Загальна частина. Альбом схем / авт.-упоряд. С. Ф. Денисов, Т. А. Денісова, С. Г. Кулик, О. С. Шеремет. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.

183. Крищенко А. Є. Особливості визначення терміна «публічна безпека і

- порядок». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102) С. 206-213. URL: <https://lawscience.com.ua/uk/journals/tom-22-1-2017/osoblivosti-viznachyennya-tyermina-publichna-byezpyeka-i-poryadok> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
184. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения). Москва: Юрид. лит., 1968. 175 с.
185. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: теорія і практика криминологічного дослідження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України. Київ, 2013. 40 с.
186. Курс криминології. Загальна частина : підручник : у 2-х кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
187. Лагодіна В. Національна безпека як зміст та мета державної політики України. *Правова інформатика*. 2007. № 2 (14). С. 69–76. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/07lvdpri.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
188. Ланде Д. В., Субач І. Ю., Бояринова Ю. Є. Основи теорії і практики інтелектуального аналізу даних у сфері кібербезпеки : навч. посіб. Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2018. 297 с. URL <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45721> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
189. Ланде Д. В., Фурашев В. М. Інформаційне та соціально-правове моделювання : посібник / за заг. ред. Д. В. Ланде. Київ-Одеса : Фенікс, 2021. 276 с. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/posibnik.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
190. Ларченко М. О. Криминологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 20 с.
191. Лист Ф. фон. Преступление как социально-патологическое явление. СПб. : Изд-во Книж. дома Н. К. Мартынова, 1900. 18 с.
192. Ломброзо Ч. Преступный человек. Новейшие успехи науки о преступнике. URL: <http://dot.kostacademy.kz/bible/files/864868164.pdf> (дата звернення:

01.03.2024 р.)

193. Лукашевич С. Ю. Методологічні проблеми підвищення якості діяльності держави з протидії злочинності. *Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні* : матеріали наук. конф., 15 трав. 2009 р. / за ред. В. І. Борисова. Харків : Право, 2009. С. 135-140.

194. Лукашевич С. Ю. Моделювання запобігання злочинності як підстава управлінських рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 101–105. http://nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/2.pdf (дата звернення:

01.03.2024 р.)

195. Лукашевич С. Ю. Програмування і планування заходів запобігання злочинності та корупції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5. Т. 3. С. 133–136. http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/5/tom_3/10.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)

196. Лукашевич С. Ю. Системно-функціональне значення визначення об'єкта запобігання злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 3 (17). С. 89–95.

197. Лукашевич С. Ю. Наукові підходи до визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. *Форум права*. 2017. № 3. С. 109–113. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

198. Лукашевич С. Ю., Бочарова К. А., Бурба М. А. Психофізичні та генетичні теорії індивідуальної злочинної поведінки. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 28. С. 26–32. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/lukashevych_bocharova_burba_28.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

199. Лукашевич С. Ю., Бочарова К. А., Кападзе А. С. Сучасні теорії індивідуальної злочинної поведінки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 3 (2). С. 76–79. URL: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo03/part_2/19.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

200. Лямец В. И., Успенко В. И. Основы общей теории систем и системный анализ: учеб. пособие. Харьков : Бурун и К. ; Киев : КНТ, 2015. 304 с.
201. Лямец В. И., Тевяшев. А. Д. Системний аналіз. Вступний курс. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : ХНУРЕ, 2004. 448 с.
202. Маноха О. Є. Системний аналіз в кримінології : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1996. 22 с.
203. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 22 т. / 2-е изд. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1961. Т.2. 651 с. URL: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t02.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
204. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 22 т. / 2-е изд. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1961. Т.21. 743 с. URL: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t21.pdf> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
205. Матулене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 4 (29). С. 12–46. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/18/4-22> DOI: 10.32353/khrife.4.2022.02. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
206. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации : монография. Киев : Обрії, 2004. 196 с.
207. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія / І. Б. Медицький; М-во освіти і науки України, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Прикарпат. юрид. ін-т. – Івано-Франківськ, 2007. 214 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003296 (дата звернення: 01.03.2024 р.)
208. Мордвинцев М. В., Хлестков О. В., Ницюк С. П. Сучасний стан систем інтелектуального відеоспостереження, які використовуються в діяльності Національної поліції України. *Застосування інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів* : зб. матеріалів кругл. столу (м. Харків, 9

- груд. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 88–90. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd754668-dd09-4989-9b83-63a4deb5748e/content> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
209. Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/history/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
210. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження: монографія / [В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.М. Шевчук та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивчтууз проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2021. 248 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/09/МоноКол_НТ_забезпечення_слідчої_діяльності_2021_eв.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
211. Новітній онлайн-словник української мови (2013—2018). URL: <http://sum.in.ua/f/dovkillja> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
212. Ной И. С. Методологические проблемы советской криминологии. Саратов : СГУ, 1975. 222 с.
213. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2016. 116 с.
214. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу системи запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 192 с.
215. Оболенцев В. Ф. Оболенцев В.Ф. Базові засади системного аналізу системи держави України: моногр. Харків: Право, 2018. 98 с. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17634/1/Obolentsev_2018.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)
216. Оболенцев В. Ф. История использования системного метода в исследовании свойств преступности. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 121. С. 149–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2013_121_16. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

217. Оболенцев В. Ф. Класифікаційні характеристики системи запобігання злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 3. С. 96–99.
218. Оболенцев В. Ф. Методологічні засади кримінології. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 117. С. 106–113.
219. Оболенцев В. Ф. Перспективи використання системного підходу у кримінологічних дослідженнях. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 123. С. 130–138.
220. Оболенцев В. Ф. Системний аналіз та моделювання системи запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 192 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19459/1/Obolencev_2021_192.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
221. Оболенцев В. Ф. Системний підхід у кримінальному праві: досягнення та перспективи застосування. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 2 (20). С. 189–199. С. 195–196. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2021.2.240557>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
222. Оболенцев В. Ф. Теоретичний, методичний і практичний аспект використання системного методу у кримінології. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 152–160.
223. Оболенцев В. Ф., Гуца О. М., Єрмоменко В. В. Досвід цифрового моделювання системи Конституції України у нотації IDEF0. *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 1 (17). С. 1–18. URL: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2020.18.218892>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
224. Окинавская Хартия глобального информационного общества. URL: http://library.zntu.edu.ua/zakon/00_gio.html. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
225. Олійничук Р. П. Еволюція та сучасний зміст поняття «громадський порядок» у теорії кримінального права. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 190–194. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/39.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
226. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до

- інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278. <https://dspace.univd.edu.ua/items/a69ffada-375a-442a-81d0-88f4e70607df> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
227. Орлов Ю. Детермінація злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/determinatsiya-zlochinnosti/>.
228. Осадчий В. І. Об'єкт транспортних злочинів. *Вісник НТУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. Вип. 2(14). С. 194–201. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/3/38.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
229. Основи глибинної психології : курс лекцій : навч. посіб. / уклад. Н. В. Гриньова. Умань : Візаві, 2013. 124 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1061/1/osnovu_glubunnoi_psuchologii.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
230. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
231. Основи кримінального аналізу : підручник / А. М. Бабенко, О. М. Заєць, В. А. Некрасов та ін.; за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ : ДНДІ МВС України, ОДУУВС, 2019. 296 с.
232. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учб. літ., 2010. 352 с. URL: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)
233. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії* : матеріали круглого столу (м. Київ, 6 лют. 2017 р.) : / редкол. : В. М. Вовк, А. П. Калініченко, А. В. Ляшук та ін. Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 122 с. URL: https://www.nai.au.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirnuki/2017/zbir_KrugSt_narkoman.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

234. Остроумов С. С. Преступность и ее причины в дореволюционной России. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1960. 338 с.
235. Паспорт спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право: затв. постановою Президії ВАК України від 08.10.2008 р. № 45. URL: http://db.ippi.org.ua/?un=401&dnm=D305_02. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
236. Пацурія Н. Б. Впровадження технологій штучного інтелекту у забезпечення національної безпеки та обороноздатності України: проблеми та перспективи повоєнного періоду. *Координата: Платформа стратегічної та законотворчої аналітики*. URL: <https://coordynata.com.ua/vprovadzenna-tehnologij-stucnogo-intelektu-u-zabezpecenna-nacionalnoi-bezpeki-ta-oboronozdatnosti-ukraini-problemi-ta-perspektivi-povoennogo-periodu>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
237. Пенітенціарна кримінологія : підручник / І. Г. Богатирьов, А. В. Боровик, О. М. Джужа та ін. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. 464 с.
238. Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року. UNDP. Ukraine. 11 трав. 2018 р. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
239. Пивоваров В. В. Використання прийомів прикладної математики в дослідженні явища корпоративної злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10, т. 1. С. 25–27. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_1/juspradenc10_1-1.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
240. Пивоваров В. В., Мельничук Л. О. Роль конкретної життєвої ситуації у механізмі вчинення злочину. *Карпатський правничий часопис*. 2015. Вип. 10. С. 72–78. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9953> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
241. Платон. Закони. Книга 5. URL: <http://psylib.org.ua/books/plato01/30zak05.htm>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
242. Подільчак О. М. Генетичні дослідження особи злочинця: сучасність і перспективи. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С.

70–77. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnapu_2018_1_12.pdf.

(дата звернення: 01.03.2024 р.)

243. Подільчак О.М., Дунаєва Т.Є. Інформаційні методики кібербезпеки як складової інформаційної безпеки під час війни в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Право». 2023. № 13(27). С. 329-341. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-329-341](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-329-341). (дата звернення:

01.03.2024 р.)

244. Подільчак О.М., Дунаєва Т.Є., Кулик К.Д. Інформаційні технології забезпечення кримінологічної політики. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія «Право». 2023. Вип. 11 (17). С. 664-678. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-663-678](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-663-678). (дата звернення: 01.03.2024 р.)

245. Подільчак О.М. Міжнародно-правове регулювання протидії злочинності в інформаційно-комунікаційних системах. *Наукові перспективи*. 2023. № 12(42) С. 562-567. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-562-576](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-562-576) (дата звернення:

01.03.2024 р.)

246. Подільчак О.М., Шостко О.Ю. Сучасні світові тенденції злочинності. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 184-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2020_148_18. doi: 10.21564/2414-990x.148.193805 .

(дата звернення: 01.03.2024 р.)

247. Полицейская деятельность на основе оперативных данных и информации. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/357211.pdf>. (дата звернення:

01.03.2024 р.)

248. Положення про державну лісову охорону : затв. Постановою Каб. Міністрів України від 16.09.2009 р. № 976. *Офіційний вісник України*. 2009. № 71. Ст. 2447.

249. Положення про Державну фіскальну службу України : затв. Постановою Каб. Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236. *Урядовий кур'єр*. 08.07.2014. № 120.

250. Правова статистика : підручник / В.В.Голіна, О.Ю.Шостко, І.О.Христич та ін. / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2015. 252 с.
251. Принс Адольф. Преступность и репрессия. Уголовно-статистический очерк / под ред. В. В. Пржевальскаго. М. : Изд-во Гройсман и Кнебель, 1989. 210 с.
252. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.
253. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
254. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
255. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
256. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. Ст. 576.
257. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ МВС України від 16.03.2020 р. № 257. *Офіційний вісник України*. 2020. № 29. Ст. 1053. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20#Text>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
258. Про затвердження Положення про Державне агентство розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм : постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2015 р. № 895. *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 90. Ст. 3018.
259. Про затвердження Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ МВС України від 03.08.2017 р. № 676. *Офіційний вісник України*. 2017. № 75. Ст. 2306. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#n13>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
260. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : постанова Каб. Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
261. Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» : наказ НАБУ, Офіс Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду України від 15.12.2021 р. № 175/390/57/72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
262. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
263. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
264. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2472.
265. Про Національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
266. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
267. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110.
268. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.
269. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 253.
270. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

271. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
272. Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції : Рішення Ради національної безпеки і оборони України : введено в дію Указом Президента України від 27.10.2009 р. № 870/2009. *Офіційний вісник України*. 2009. № 83. Ст. 2809.
273. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
274. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 16. Ст. 560.
275. Радутний О. Е. Право та окремі аспекти світу атомів і бітів (робототехніка, штучний інтелект, цифрова людина). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Вип. 41. С. 13–28. DOI: 10.31359/2079-6242-2021-41-13. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
276. Радутний О. Е. Правовий статус та характеристики цифрової людини. *Інформація і право*. 2021. № 4 (39). С. 35–51. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/5_23.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
277. Радутний О. Є. Великі Дані: поняття, ознаки та виклики (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2023. № 1 (44). С. 88–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2023_1_10. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
278. Радутний О.Е., Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. 4(23). С. 106-115. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4\(23\).273130](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4(23).273130) (дата звернення: 01.03.2024 р.)

279. Радутний О. Е. Визначення початкового моменту виникнення життя людини у світлі універсальності інформаційних відносин та інформаційного простору. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 105. С. 155-160.
280. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2007. 254 с. URL: http://dmeti.dp.ua/file/kdoczn_10892.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
281. Руководство ОБСЕ по полицейской деятельности на основе оперативных данных и информации. Вена : ОБСЕ, 2017. 106 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/357211.pdf>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
282. Рущенко И. П. Преступность или системный поход? *Системний підхід у дослідженні злочинності* : матеріали наук. конф. (м. Харків, 21 черв. 2013 р.). / за ред. В. В. Голіни, Ф. В. Ківви ; уклад. В. Ф. Оболенцев. Харків : Вид. Кім В., 2013. С. 28–38.
283. Сердюк П. П. Относительное измерение преступности : монография. Запорожье : Кругозор, 2016. 1000 с.
284. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <https://sum.in.ua/s/seredovyshhe> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
285. Сметаніна Н. В. Границы познания преступности в современной постсоветской криминологии. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. 2013. № 5. С. 171–176. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7905/1/Smetanina_171-176.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
286. Сметаніна Н. В. Інформаційна модель злочинності в пострадянській криминології. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 327–331. URL: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/8/Smetanina%20N.V.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
287. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській криминології : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

288. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. 2-ге вид. Харків : ФОП Тимченко, 2005. 291 с.
289. Старий Заповіт. Буття. URL: <https://www.wordproject.org/bibles/uk/01/4.htm#0> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
290. Статут Національної академії правових наук України. URL: http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/Statut_NAPrNU.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
291. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
292. Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи : зб. тез міжнар. наук-практ. кругл. столу. (Київ, 14 листоп. 2019 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2019. 188 с.
293. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика : навч. посіб. / О. Є. Користін, Н. П. Свиридюк, О. М. Цільмак та ін.; МВС України, ДНДІ, ОДУВС. Одеса : РВВ ОДУВС, 2019. 216 с.
294. Тард Гарбриэль. Сравнительная преступность / пер. с фр. М. : Изд-во И. Д. Сытина, 1907. 267 с.
295. Терлюк І. Я. Огляд історії кримінального права України : навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Terliuk_Ivan/Ohliad_istorii_kryminalnoho_prava_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=9giqkuq428jptc9j9dagaecg55 (дата звернення: 01.03.2024 р.)
296. Тимошенко В. І. Особливості фундаментального (прикладного) дослідження. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 3–11. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/2725/1/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%20%D0%86.%20%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%84%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%28%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D>

0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%29%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20.PDF (дата звернення: 01.03.2024 р.)

297. Тимошенко В. І., Шакун В. І. Теоретичні основи кримінології : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 240 с.

298. Тихонова О. В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 8. С. 246–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_8_67. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

299. Туляков В. А. Криминология современности. *Криминологія в Україні та протидія злочинності* : зб. наук. ст. / за ред. М. П. Орзіха, В. Н. Дрьоміна. Одеса : Фенікс, 2008. С. 71–79.

300. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). Одеса : Юрид. літ., 2000. 336 с.

301. Туркевич І. К. До проблеми про місце кримінології в системі наук. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. № 3. С. 50–56. С. 53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2005_3_11. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

302. Узлов Д. Ю., Струков В. М., Власов О. В., Оболенцев В. Ф та ін. Прикладний кримінальний аналіз на базі інформаційно-аналітичної системи RICAS : методичні рекомендації аналітичної діяльності та кримінального аналізу на базі інформаційно-аналітичної системи RICAS. Харків : Юрайт, 2018. 92 с.

303. Українська еліта та її роль в державотворенні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 трав. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України ; К. : Вид-во УАДУ, 2000. 205 с.

304. Федоров О.В. Антикоруptionне реформування системи держави Україна. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 259–261.

305. Федоров О.В. Джерела права у дисертації «Інформаційні методики дослідження злочинності». *Джерела права в наукових юридичних дослідженнях* : тези доп. Аспірант. Кругл. столу за курсом «Форми (джерела) права» (м. Харків,

20–21 трав. 2021 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 115–118.

306. Федоров О.В. Застосування системного підходу у розробці та використанні інформаційних методик вивчення злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 425–429. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.68>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

307. Федоров О.В. Застосування технологій штучного інтелекту у системі кримінального аналізу RICAS. *Злочинці і жертви злочинів* : матеріали ХХ всеукр. наук. конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 16 листоп. 2020 р.). Харків, 2020. С. 673–676. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

308. Федоров О.В. Злочинність у сфері трудових відносин. *Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. іноз. мовами (м. Харків, 27 трав. 2021 р.). / Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 73–75.

309. Федоров О.В. Латентність корупції та заходи її запобігання в сучасних умовах України. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Харків. 14 квіт. 2021 р.). Харків : Юрайт, 2021. С. 482–484. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/zbirnik_14-kvitnya-2021.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

310. Федоров О.В. Методологічне значення інформації для розробки заходів запобігання злочинності в системі інформаційного суспільства. *Теорія та практика правознавства*. 2022. № 67. С. 67–81. DOI: 10.21564/2225-6555.2022.21.257776. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

311. Федоров О.В. Особливості злочинності та заходів її запобігання в Україні у зв'язку із повномасштабною агресією рф. *Юридична осінь 2022*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 17 листоп. 2022 р.). / за заг. ред. Д. В. Лученка. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. С. 211–212. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

312. Федоров О.В. Перспективи кримінологічної інформації в умовах цифрового суспільства та економіки України. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : зб. матеріалів XXVII наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 182–184. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
313. Федоров О.В. Розуміння явища злочинності: від догматичних поглядів до наукових теорій. *Теорія і практика правознавства*. 2021. Вип. 2 (20). С. 225–239. DOI: 10.21564/10.21564/2225-6555.2021.2.239724. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
314. Федоров О.В. Системний аналіз кримінологічної науки з метою вдосконалення інформаційних методик вивчення злочинності. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 10(24). С. 81–90. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)). (дата звернення: 01.03.2024 р.)
315. Федоров О.В. Технології «Штучного інтелекту» у правоохоронній діяльності: досягнення, проблеми, перспективи використання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 7. С. 401–406. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/94>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
316. Федоров О.В. Цифрова юриспруденція в умовах цифрової економіки України. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права* : зб. матеріалів Четвертої всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 12 листоп. 2020 р.). Львів : Юрид. ф-т Львів нац. ун-ту ім. І. Франка, 2020. С. 146–148. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/zbirnyk_4_konf_LVIV.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
317. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 288 с.
318. Феррі, Енріко. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%A4%D0%B5%D1%80%D1%80%D1%96,%D0%95%D0%BD%D1%80%D1%96%D0%BA%D0%BE> (дата звернення: 01.03.2024 р.)
319. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 237–246. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkauk_2015_1_21. (дата звернення:

01.03.2024 р.)

320. Філіпенко Н.Є., Лукашевич С.Ю. Інформаційні методики дослідження протиправної діяльності з використанням технологій штучного інтелекту. *Наукові перспективи. Серія “Право”*. 2023. С. 1084-1096. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1084-1095](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1084-1095) (дата звернення: 01.03.2024 р.)

321. Філіпенко Н., Лукашевич С. Діяльність судово-експертних установ щодо запобігання злочинності з використанням прогресивних інформаційних методик та технологій. *Наукові інновації та передові технології. Серія “Право”*. 2023. Вип. 14 (28). С. 487-495. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-487-495](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-487-495) (дата звернення: 01.03.2024 р.)

322. Філіпенко Н. Є. Інформаційні системи в судово-експертній діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 18. Харків: Право, 2018. С. 271–281. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.30>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

323. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: монографія. Харків: 2020. 392 с. <https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/507/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

324. Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюремоведением. Спб.: типография Министерства путей сообщения (А.Бенке), 1889. 504 с.

325. Фоменко А. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. 32 с.

326. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. 208 с.

327. Фромм Е. Анатомія людської деструктивності. <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/erikh-fromm-anatomiya-lyudskoj-destruktivnosti3/> (дата звернення: 01.03.2024 р.)

328. Хаустова М. Г. Державна політика в умовах цифровізації суспільства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 209–216.
329. Цимбалюк В. І., Олексін Ю. П., Міщук І. В., Петровський О. М., Сахнюк В. В. Проблеми та перспективи удосконалення законодавства щодо інформаційного забезпечення правоохоронних органів. *Перспективные достижения современных ученых: образование и воспитание, физическое воспитание и спорт, философия, литература и лингвистика, культура и искусство, юриспруденция* : монографія / авт. кол. : Ю. П. Олексин, А. М. Кух А. В. Макаренко и др. Одесса : КУПРИЕНКО С.В., 2017. С. 127–136. https://www.sworld.com.ua/files/content_simp/s9/book3.pdf (дата звернення: 01.03.2024 р.)
330. Шакун В. І. Онтологічний вимір у кримінології. *Право України*. 2010. № 7. С. 140–145.
331. Шакун В.І. Влада і злочинність. Київ: Право, 1997. 512 с.
332. Шакун В.І. Кримінологічний вектор українських реформ. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та крим.-виконавч. права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2016. 236 с. С. 9–15. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2016/SB_50_Kriminolog_9_12_2016.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
333. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т. внутр. справ ; Ліра-ЛТД, 2012. 548 с.
334. Шаравара О. О. Клаус Шваб «Четверта промислова революція»: світоглядні настанови. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. Вип. 15. С. 156–158. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11760/Sharavara%20O.%20O..pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
335. Шевчук В.М. Методологічні проблеми формування понятійного апарату криміналістичної інноватики. *Вісник Національної академії правових наук*

- України. 2020. Вип. 27, No. 2. С. 170–183. URL: <http://visnyk.kh.ua/en/article/metodologichni-problemi-formuvannya-ponyatiynogo-aparatu-kriminalistichnoyi-innovatiki>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
336. Шевчук В., Матулене С., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 4 (29). С.12-46. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.02. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
337. Шевчук В. М. Інноваційні напрями оптимізації слідчої (детективної) діяльності у сучасних умовах. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 24. С. 8-25. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021.02> . (дата звернення: 01.03.2024 р.)
338. Шейко В. М., Кушніренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ : Знання, 2008. 310 с.
339. Шепеленко Л. А. Злочинність як система: спроба критичного аналізу : монографія. Луганськ : РІО ЛДУВС, 2006. 94 с.
340. Шнайдер Г. Й. Кримінологія. М. : Прогрес-Універс, 1994. 504 с.
341. Шорохова Г. М. Інформаційне забезпечення діяльності територіальних органів поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 264–267. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/73.pdf. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
342. Шорохова Г. М. Нормативно-правове регулювання інформаційно-аналітичного забезпечення територіальних органів поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. URL: www.pap.in.ua. (дата звернення: 01.03.2024 р.)
343. Шорохова Г. М. Організаційно-правові аспекти використання сучасних інформаційних технологій в службовій діяльності територіальних органів поліції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 169–172.
344. Шостко О. Ю. Біологічні та психологічні теорії пояснення злочинної поведінки неповнолітніх у США / О. Ю. Шостко. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_1_26.

(дата звернення: 01.03.2024 р.)

345. Шостко О. Ю. Теорії причин злочинності неповнолітніх у сучасній американській кримінології : наук.-практ. посіб. / НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташина Нац. акад. прав. наук України. Київ : Право України ; Харків : Право, 2013. 46 с.

346. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС. URL: <https://unba.org.ua/publications/8263-shtuchnij-intelekt-problemi-ta-perspektivi-pravovogo-regulyuvannya-v-ukraini-ta-es.html>. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

347. Шутов М. В. Аспекти визначення поняття «безпека» та його значення для забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 3 (74). С. 173. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2014/3\(74\)/uazt_2014_3_19.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2014/3(74)/uazt_2014_3_19.pdf). (дата звернення: 01.03.2024 р.)

348. Яков Шпренгер, Генрих Инститорис. Молот ведьм. URL: http://krotov.info/acts/15/3/molot04.html#1_1. (дата звернення: 01.03.2024 р.)

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Федоров О.В. Розуміння явища злочинності: від догматичних поглядів до наукових теорій. *Теорія і практика правознавства*. 2021. Вип. 2 (20). С. 225–239. doi: 10.21564/10.21564/2225-6555.2021.2.239724

2. Федоров О.В. Методологічне значення інформації для розробки заходів запобігання злочинності в системі інформаційного суспільства. *Теорія та практика правознавства*. 2022. № 1 (21). С. 69–84. doi: 10.21564/2225-6555.2022.21.257776.

3. Федоров О.В. Системний аналіз кримінологічної науки з метою вдосконалення інформаційних методик вивчення злочинності. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 10(24). С. 81–90. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)).

4. Федоров О.В. Застосування системного підходу у розробці та використанні інформаційних методик вивчення злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 425–429. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.68>.

5. Федоров О.В. Технології «Штучного інтелекту» у правоохоронній діяльності: досягнення, проблеми, перспективи використання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 7. С. 401–406. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/94>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Федоров О.В. Цифрова юриспруденція в умовах цифрової економіки України. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет-права* : зб. матеріалів Четвертої всеукр. Наук.-практ. конф. (Львів, 12

листоп. 2020 р.). Львів : Юрид. ф-т Львів нац. ун-ту ім. І. Франка, 2020. С. 146–148.

URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/zbirnyk_4_konf._LVIV.pdf.

2. Федоров О.В. Застосування технологій штучного інтелекту у системі кримінального аналізу RICAS. *Злочинці і жертви злочинів: матеріали ХХ всеукр. наук. конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених* (м. Харків, 16 листоп. 2020 р.). Харків: Юрайт, 2020. С. 673–676.

3. Федоров О.В. Латентність корупції та заходи її запобігання в сучасних умовах України. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Харків. 14 квіт. 2021р.). Харків: Юрайт, 2021. С. 482–484. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/zbirnik_14-kvitnya-2021.pdf.

4. Федоров О.В. Перспективи кримінологічної інформації в умовах цифрового суспільства та економіки України. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : зб. матеріалів ХХVII наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 182–184.

5. Федоров О.В. Інформаційні методики дослідження злочинності. *Джерела права в наукових юридичних дослідженнях* : тези доп. аспірант. кругл. столу за курсом «Форми (джерела) права» (м. Харків, 20–21 трав. 2021 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 115–118.

6. Федоров О.В. Злочинність у сфері трудових відносин. *Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. іноз. мовами (м. Харків, 27 травня 2021р.). / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2021. 251 с. С. 73–75

7. Федоров О.В. Особливості злочинності та заходів її запобігання в Україні у зв'язку із повномасштабною агресією рф. *Юридична осінь 2022* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 17 листоп. 2022 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022.

С. 211–212.

8. Федоров О.В. Антикоруційне реформування системи держави Україна. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 259–261.

Додаток Б

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У РОБОТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В.В.СТАШИСА НАПРН УКРАЇНИ.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПРН України

Владислава БАТИРГАРЕСВА

«3» листопада 2023 р.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження
«Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї та запобігання їм»
 аспіранта кафедри кримінально-правової політики
 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
 Войцеховського Богдана Олександровича

3.11.2023 р.

м. Харків

Комісія у складі: голови – Колодяжного Максима Геннадійовича, членів комісії: Голіни Володимира Васильовича, Калініної Аліни Владиславівни склали цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Войцеховського Богдана Олександровича за темою «Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї та запобігання їм», які представлені у виді аналітичної довідки, використано при формулюванні майбутніх тем фундаментальних та прикладних досліджень, а так само у поточній науково-дослідній діяльності відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.

Голова комісії:

Завідувач відділу кримінологічних досліджень, к.ю.н., с.н.с.

Максим КОЛОДЯЖНИЙ

Члени комісії:

Головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень, д.ю.н., проф.

Володимир ГОЛІНА

Старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень, к.ю.н.,

Аліна КАЛІНІНА

Додаток В

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У РОБОТУ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОННОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ №1 ГУ НП В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В
ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ХАРКІВСЬКЕ РАЙОННЕ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ №1
вул. Алчевських, 49, м. Харків, 61002
тел. (057) 700-43-04
e-mail: r61@hk.npu.gov.ua

21. 11. 2023№ 12640/119-6/2023

Проректору з наукової роботи
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77 м. Харків, 61024

АКТ

про впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження у
практичну діяльність органів поліції

Розглянувши аналітичну довідку від 03.11.2023 року №125-03-1701 за матеріалами дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінально – правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Федоровим О.В. за темою «Інформаційні методики дослідження злочинності» (науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент Оболенцев В.Ф.), робимо висновок про важливість викладеної інформації щодо інформаційно-аналітичних систем дослідження злочинності на базі штучного інтелекту, що використовуються в практиці закордонних правоохоронних органів. Викладена в аналітичній довідці інформація може бути використана в роботі аналітичних підрозділів Національної поліції України в Харківській області.

Начальник ХРУП №1
ГУНП в Харківській області
полковник поліції

Дмитро ПЛОТНІКОВ

РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРВ'Ю ЕКСПЕРТКИ

Яресько Катерини Вікторівни

(дата інтерв'ю 30 серпня 2023 р.)

1.Прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада. Досвід роботи, напрацювання щодо технологій «штучного інтелекту».

Відповідь. Яресько Катерина Вікторівна, кандидатка педагогічних наук, завідувачка кафедрою Соціальних комунікацій Національного економічного університету імені Семена Кузнеця, журналістка-розслідувач проекту «Sea Crime» (один з проєктів центру «Миротворець»).

2.Розкажіть про проєкт «Миротворець».

Відповідь. Центр «Миротворець» – це незалежна організація, створена науковцями, колишніми правоохоронцями – фахівцями з інформаційних технологій та безпекових питань. Центр було створено у березні 2014 р. З того часу «Миротворець» займається дослідженням злочинів проти України. З серпня 2014 р. і до цього часу працює сайт «Миротворець», його значення зростає.

3.Яким чином працюють інформаційні методики «штучного інтелекту» задля вивчення військових злочинів, злочинів проти миру та людяності?

Відповідь. Зараз у нашому інформаційному суспільстві дуже багато інформації, документів. У тому числі і про злочини, які вчиняють російські агресори по відношенню до держави та громадян України. Багато інформації фіксується у фото-, відео-, аудіоматеріалах, у текстових документах. Людина не може усе опрацювати, їй потрібна допомога. Тому використовуються різні методи роботи, щоб здійснювати ефективний пошук в базах даних. Наприклад, проєкт центру «Миротворець» - «Ідентіграф». Тут пошук відбувається у профілях людей, які досліджуються центром «Миротворець» на предмет скоєння ними злочинів проти держави України, а також громадян України, поведінка яких має ознаки, що вони брали участь у військових діях або у колабораційній діяльності, незаконно перетинали кордон. «Ідентіграф» дозволяє здійснити пошук у внутрішній базі центру «Миротворець» (велика база

фотографій, відеоматеріалів, які фіксують участь у бойових діях). І тут можна знайти. Інструмент також дозволяє виявити зв'язки. Наприклад, людина є в базі. Можна пропустити її через інструмент і побачити на фотографіях з іншими людьми. Таким чином правоохоронні органи отримують додаткову інформацію та докази. Це не буде доказом, але фаховий слідчий зможе довести причетність особи до вчинення злочину.

4.Які ще використовуються інформаційні методики «штучного інтелекту» задля вивчення військових злочинів, злочинів проти миру та людяності?

Відповідь. Є програми, які дозволяють розпізнавати відео з відеокамер дистанційно без участі людини безпосередньо.

5.Які перспективи розвитку інформаційних методик вивчення злочинів вашого проекту?

Відповідь. Зібрана велика база даних. І це є інструментом правоохоронної системи. Це не замінює правоохоронну систему. Це інструмент, який дозволяє фахівцям документувати злочини.

6.Чи вбачаєте Ви небезпеку у використанні технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності?

Відповідь. Така небезпека є. Часто такі технології пов'язані з порушенням приватності. Це, безумовно, засуджується. Але це не означає, що ми маємо відкинути ці технології, правоохоронна система не може відмовлятися від таких методів. Вважаю, що мають бути розроблені чіткі норми використання таких технологій. Використання цих технологій на практиці необхідно. Але отримані результати мають бути перевірені у суді. У нашій системі є запобіжники, щоб попередити зловживання чи неякісну роботу. Вважаю, що особливих небезпек не буде.

Додаток Д

РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРВ'Ю ЕКСПЕРТА

Ющенко Олександра Георгійовича

(дата інтерв'ю 1 серпня 2023 р.)

1. Прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада. Досвід роботи, напрацювання щодо технологій «штучного інтелекту».

Відповідь. Ющенко Олександр Георгійович, кандидат фіз.-мат. наук, с.н.с., професор НТУ «ХПІ».

Досвід роботи – 42 років. Автор та співавтор понад 200 наукових та навчально-методичних праць, біля 65-ти одноосібних; 34 – у Scopus та Web of Science.

Провідний лектор з дисциплін: «Нейронні мережі», «Методи та алгоритми розпізнавання образів», «Еволюційне моделювання», «Чисельні методи», «Когнітивні моделі та системи», «Основи обчислювального інтелекту», «Людино- машинна взаємодія», «Технічна електродинаміка», «Моделювання впливу інформаційного простору на інтелект соціуму», «Чисельні методи аналізу інформаційного простору», «Теоретичні основи комунікації» та інших.

*NATO's Manfred Worner Fellow in AI & IT
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_18382.htm?selectedLocale=en*

Oleksandr.Yushchenko@khi.edu.ua

International reviewer (PUBLONS) <https://publons.com/wos-op/researcher/2994569/alexander-g-yushchenko/>, WEB of SCIENCE Researcher ID S-3797-2019, SCOPUS Author ID: 56246177800 <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56246177800>,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0078-3450>.

Google Scholar

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=9c5YrDwAAAAJ&hl=uk>

2. Які інформаційно-аналітичні методики вивчення злочинності використовуються в роботі сучасних правоохоронних органів - в Україні, за кордоном?

Відповідь. *Огляд закордонних систем та методик у статті*

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pib_2015_2_27

Щодо «Criminal Detection AI methods» :

https://scholar.google.fi/scholar?q=Criminal+Detection+AI+methods&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar

Щодо «Criminal Detection information methods»:

https://scholar.google.fi/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=Criminal+Detection+information+++methods&btnG=

Щодо «Crime detection system»:

https://scholar.google.fi/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=crime+detection+system&oq=Criminal+Detection+information+++methods

Щодо «Cyber crime detection system»:

https://scholar.google.fi/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=cyber+crime+detection+system&btnG=

3. Як використовуються технології «штучного інтелекту» у діяльності правоохоронних органів України - задля вивчення злочинності та для реалізації заходів запобігання злочинності?

Відповідь. *Відома вітчизняна система RICAS – Realtime intelligence crime analytics system* <https://ai.nure.ua/novosti/ricas-realtime-intelligence-crime-analytics-system.html>

4. Які перспективи використання інформаційних методик задля вивчення та реалізації заходів запобігання злочинності?

Відповідь. *Тільки із методами «штучного інтелекту».*

5. Чи вбачаєте Ви небезпеку від використання технологій «штучного інтелекту» в правоохоронній діяльності?

Відповідь. *Вбачаю небезпеку у двох аспектах.*

1. Перекладання відповідальності за помилки або штучні корумповані спотворення на ШІ.

Прийняття рішень у штучному інтелекті означає процес використання методів штучного інтелекту для прийняття рішень або виконання дій на основі даних, правил та інших вхідних даних. Прийняття рішень на основі штучного інтелекту зазвичай включає кілька етапів, включаючи збір даних, попередню обробку, аналіз і прогнозування. Існує можливість маніпулювання ШІ з метою отримати бажане рішення за рахунок притаювання або спотворення вхідної інформації (фактів), обмеженням на застосовані методи, або порушенням їх логічної послідовності і т.і. Потім прикрити корупційні дії результатом рекомендацій ШІ.

Тенденція до автоматизації запобіжних заходів до підозрюваної у злочині особи без участі людини.

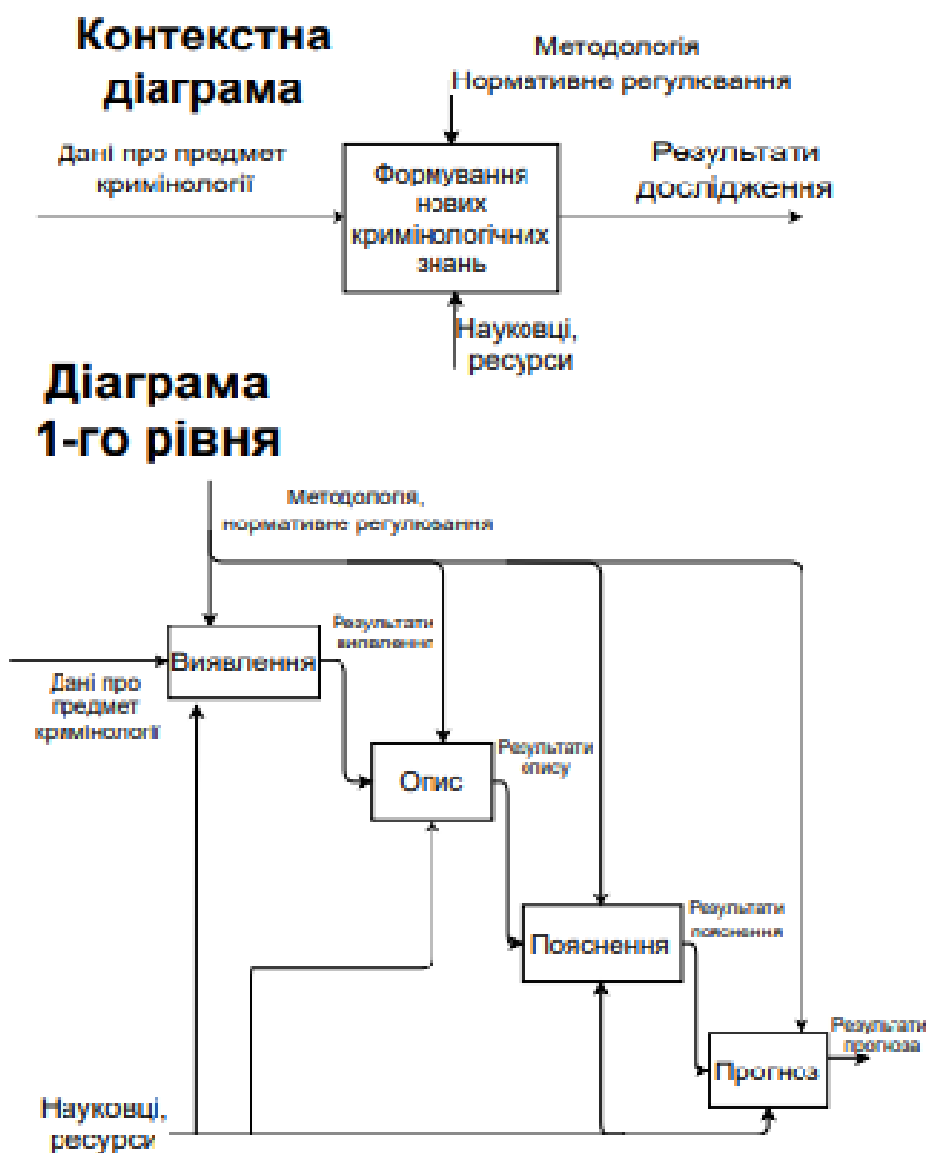
Все більше питань відносин між людьми перекладається на ШІ, який апріорно не має ознак Емоційного Інтелекту, а спирається суто на логіку, що може привести до помилкових рішень та порушень прав людини. Вимоги до пришвидшення процесу прийняття рішень обумовлюють все більше впровадження методів ШІ не тільки для керування технічними засобами, але й в системі державного управління, в тому числі і в правоохоронній системі. Наприклад, термінова затримка підозрюваного в скоєнні злочину, або обмеження на пересування в межах країни або міжнародних кордонах, чи заборона на певну діяльність. Тому автоматизовані рішення ШІ мають контролюватися інтелектом людини-фахівця. Гармонія має відбуватись в поєднанні Штучного Інтелекту та Емоційного Інтелекту.

Перспективи використання ШІ. Найважливішим компонентом інтелектуальної автоматизації є штучний інтелект. ШІ аналізує дані, щоб допомогти командам приймати кращі тактичні та стратегічні рішення. AI створює робочі процеси на основі параметрів і вимог, встановлених користувачем. AI автоматизує завдання, які раніше виконувалися вручну, щоб заощадити час і зусилля.

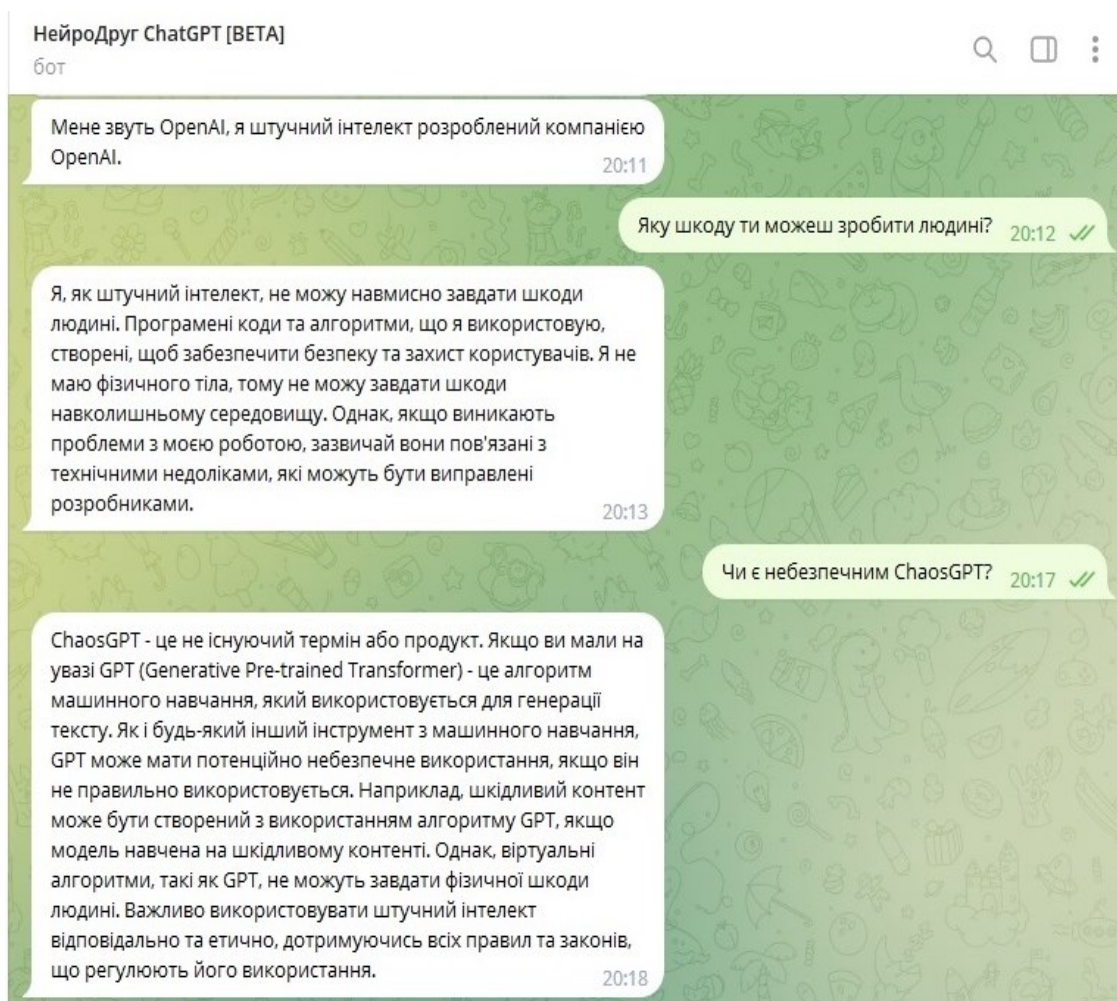
Автоматизація — це тип програмного забезпечення, яке дотримується заздалегідь запрограмованих правил. Штучний інтелект (AI) — це програмне забезпечення, призначене для моделювання людського мислення. Використовуючи машинне навчання та складні алгоритми для аналізу структурованих і неструктурованих даних, компанії можуть створити базу знань і сформулювати прогнози на основі цих даних. Це механізм прийняття рішень ІА.

Приклади автоматизації процесів ProcessMaker для організації: процес найму, аналітика навантаження працівників, опрацювання заявок на відпустку, звільнення, претензій, бухгалтерських звітів, замовлень клієнтів, управління логістикою.

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В НОТАЦІЇ IDEF0.

СКРІНШОТ З ЕКРАНУ З ВІДПОВІДЯМИ ChatGPT (експеримент 1).

СКРІНШОТ З ЕКРАНУ З ВІДПОВІДЯМИ ChatGPT (експеримент 2).

